

HITL
VOJNI
STABOVI

БИБЛИОТЕКА ДОМА ЈНА — БЕОГРАД	
сигна- тура	I-I-1693/1 бр. 1
Инв. бр.	13588

17. X. 60

VOJNA BIBLIOTEKA

INOSTRANI PISCI

KNJIGA DVADESETPETA

UREĐIVAČKI ODBOR

Radomir BABIĆ, Rade BULAT, Sava DRLJEVIĆ,
Milinko ĐUROVIĆ, Vekoslav KOLB, Anton KOLUNDŽIĆ,
Božo LAZAREVIĆ, Petar TOMAC, Josip VRTAČNIK,
Milisav PERIŠIĆ (odgovorni urednik)

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA

»VOJNO DELO«

BEOGRAD

1959

НІТЛ

VOJNI ŠTABOVI

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА ВЈ

БЕОГРАД

СИР. T-A-1693
НМ. бр. 15833

Naslov dela u originalu:

THE MILITARY STAFF ITS HISTORY AND DEVELOPMENT

By
Lt. COLONEL J. D. HITTLE

Novo prerađeno izdanje
decembar 1949

*

Preveo sa engleskog
Inžinjeriski potpukovnik
PREDRAG VUKADINOVIC

*

Redigovao prema originalu
Pešadiski potpukovnik
MOMČILO S. POPOVIĆ

SADRŽAJ

	Strana
NAPOMENE REDAKCIJE UZ NAŠE IZDANJE — — — — —	7
PREDGOVOR AUTORA — — — — —	15
GLAVA PRVA — Od Nila do Licena — — — — —	17
GLAVA DRUGA — Nemački generalštab — — — — —	67
GLAVA TREĆA — Francuski generalštab — — — — —	102
GLAVA ČETVRTA — Novi (britanski) sistem i kasniji —	144
GLAVA PETA — Generalštab SAD — — — — —	178
GLAVA ŠESTA — Ruski i sovjetski generalštab — — — — —	233
ZAKLJUČAK — — — — —	307
BIBLIOGRAFIJA — — — — —	313

NAPOMENE REDAKCIJE UZ NAŠE IZDANJE

Delo govori o razvoju nemačkog, francuskog, britanskog, sovjetskog i američkog vojnog štaba, zahvatajući period od njihovog prvog ustrojstva do najnovijih stremljenja za njihov dalji razvoj posle II svetskog rata.

Jasno je da vojni štabovi svake države imaju svoje specifičnosti i da su prilagođeni veličini države i njene armije, njenoj politici i karakteru rata, vojnoj doktrini, kao i mnogim drugim uticajnim faktorima koji se odražavaju na bilo koji način na ovaj problem. Otuda se štabna organizacija jedne razlikuje od štabne organizacije druge vojske. Prema tome i navedenih pet štabova ne iscrpljuju organizacijsku problematiku ustrojstva niti metod rada.

Knjiga sadrži i pojedine zaključke koji se ne mogu prihvatiti. Pisac ne shvata ulogu i neophodnost organa za moralnopolitičko vaspitanje ljudi, koje danas imaju sve armije, bez obzira na to kako ih nazivaju.

Takođe se ne može prihvatiti ni piščeva konstatacija da su Sovjeti u toku prošlog rata delegirali visoke oficire i maršale iz Vrhovne komande na pojedine frontove prvenstveno zbog toga što im je nedostajalo odgovarajuće štabno osoblje dobrog kvaliteta, jer se zna da su iz sastava Vrhovne komande obrazovane operativne komande naročito onda, kada je, s obzirom na situaciju, trebalo objediti operacije nekoliko frontova za koje inače nisu postojale odgovarajuće stalne formacione komande. Ovakav je slučaj bio za vreme Staljingradske, Kurske, Beloruske,

Jaškišinjevske i drugih operacija. Prirodno je da su starešine ovako sastavljenih grupa frontova vrlo dobro poznavale intencije i planove Vrhovne komande, pa su ih mogle i efikasno sprovoditi. Prema tome, i to je jedna od formi razvoja štaba.

Hitl se ne slaže s tim da Generalstab kopnene vojske može vršiti ulogu zajedničkog generalštaba za sva tri vida oružane sile: kopnene vojske, ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva, kakav je slučaj bio u Nemačkoj i SSSR-u u prošlom ratu. On ne priznaje ovakvo rešenje ispravnim čak ni u slučaju da ratna mornarica i ratno vazduhoplovstvo imaju samo pomoćnu ulogu u odnosu na kopnenu vojsku. On nalazi da je jedino ispravno rešenje *Odbor načelnika generalštabova* kopnene vojske, ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva. Međutim, vidimo da se u pogledu opravdanosti postojanja Odbora načelnika generalštabova vode danas diskusiju čak i u SAD. Veoma uticajne ličnosti SAD predlažu da se načelnici generalštabova videva oružanih snaga stave pod jaču kontrolu Sekretara za odbranu. Na ovakve predloge utiču naročito savremena ratna sredstva (termonuklearna, dirigovani projektili i sl.) koja uslovljavaju jače objedinjavanje kopnene vojske, ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva. Zapadna Nemačka, iako je 1956 godine gotovo u celini prihvatile američki štabni sistem, ipak nije pošla tim putem u pogledu organizacije vrhovnog rukovođenja vidovima oružanih snaga. Ovo rukovođenje je pod vidom komandi kopnene vojske, ratne mornarice i ratnog vazduhoplovstva integrirano u okviru Ministarstva odbrane. Mnoge službe su zajedničke za sva tri vida oružanih snaga.

Inače, delo sadrži dosta interesantnih podataka, te može korisno poslužiti za proučavanje razvoja štabova i štabne službe.

*Dobar štab ima preim秉stvo nad pojedincem
u tome što može duže da istraje.*

GENERAL ANTOAN ANRI ŽOMINI (1779-1869)

*

*A good staff has the advantage of being more
lasting than the genius of a single man.*

GENERAL ANTOINE HENRI JOMINI (1779-1869)

P O S V E Ć E N O

Nastavnicima naših mnogobrojnih vojnih škola koji neprekidno doprinose unapređivanju nacionalne vojne misli. Njihov doprinos je neocenjiv za naše oružane snage, jer bi bez njega bila nemogućna krajnja pobjeda.

*

Mišljenja i postavke u ovoj knjizi su lični zaključci piščevi. Ne treba ih smatrati zvaničnim niti kao odraz gledišta Ministarstva mornarice ili Ministarstva odbrane SAD.

ZAHVALNOST

Dugujem veliku zahvalnost general-potpukovniku*) SAD u penziji Džonu L. Devitu za dragocene savete i potstrek. Kao komandant Štabne škole kopnene vojske i ratne mornarice, general Devit je pročitao rukopis za prvo izdanje i dao dragocenu konstruktivnu kritiku. Brigadni general SAD u penziji Džon Mak A. Palmer pružio mi je veliku pomoć svojim savetima, naročito u pogledu istorije štaba u SAD. Pokojni brigadni general SAD Oliver L. Spolding i pukovnik SAD Džon V. Rajt, dok su se nalazili u Istoriskom odeljenju Ratne škole kopnene vojske, pomogli su mi svojim autoritativnim savetima i sugestijama, kao i ukazivanjem na izvore podataka.

Kapetan francuske mornarice Anri Barbo ukazao mi je značajnu pomoć prevođenjem francuskih vojnih članaka. Daglas S. Frimen, priznati stručnjak za konfederalnu vojsku,**) pomagao mi je u pitanjima koja se odnose na konfederalne štabove. Pokojni pukovnik SAD Adelno Gibson, bibliotekar Ratne škole kopnene vojske i njegovi pomoćnici, pružili su mi neophodnu pomoć time što su mi pripremili bibliografske spiskove i neposredno obe-

*) U vojsci SAD su generalski činovi: brigadni general, general-major, general-potpukovnik, general i general vojske. — Prim. red.

**) Konfederalna (secesionistička) vojska u Gradanskom (Secesionističkom) ratu (1861—1865) je vojska južnih država za razliku od federalne (unionističke) vojske severnih država SAD. — Prim. red.

zbedili, šaljući poštom materijal potreban za istraživanje koji sam tražio. Isto tako odajem priznanje za pomoć koju su mi ukazali mnogobrojni drugovi iz škola mornaričke pešadije u vidu dragocene kritike. Ričard Gordon Makkloski mi je pomogao u tehničkom i jezičkom pogledu.

U odnosu na nedavno priključen odeljak o istoriji ruskog generalštaba dugujem zahvalnost, između ostalih, sledećim licima: dr D. Fedetovu Vajtu koji mi je pružio obilnu pomoć u pogledu istraživanja i istoriskih podataka; pukovniku ruskog carskog generalštaba, A. M. Nikolajevu koji mi je dao dragocene podatke o generalštabu pre Revolucije; profesoru Prinstonskog univerziteta Cirilu E. Bleku koji mi je mnogo pomogao u pronalaženju podataka, kao i poštovanom Dž. T. Dorošu iz Slavističkog odeljenja Kongresne biblioteke, koji mi je pružio veliku pomoć prevođenjem članaka iz Ruske enciklopedije.

General-major Džon R. Din, raniji vojni ataše SAD u Rusiji, pomogao mi je mnogo time što mi je pružio podatke o Generalštabu Crvene armije za vreme poslednjeg rata; značajne i korisne sugestije dobio sam od dr Delesa D. Ervina iz Državne arhive. Isto tako, neophodnu pomoć ukazao mi je i dr. V. Gsovski iz Odeljenja inostranog prava Kongresne biblioteke pronalaženjem izvora i prevođenjem.

Bez pomoći ovih i mnogih drugih koji su takođe pokazali interesovanje za ovaj predmet i pružili mi pomoć u raznom stepenu, sastavljanje ove knjige pretstavljalo bi nesavladljiv zadatak.

NAPOMENA AUTORA

1945 godine, ubrzo po izlasku iz štampe, *Vojni štabovi* su postali primerno štivo za istoriju i razvoj sistema vojnog štaba. Ova knjiga se sada nalazi u glavnim spiskovima vojne literature. Ovo revidirano izdanje obuhvata poglavља из prvog izdanja, upotpunjena savremenim podacima, a dodata je i jedna nova glava o ruskom generalštabu, kako iz doba carizma tako i za vreme sovjetske vlasti.

Prvo izdanje *Vojnih štabova* imalo je na naslovnoj strani kopiju pisma komandanta Štabne škole kopnene vojske i ratne mornarice, general-potpukovnika Džona L. Devita. Posle dodavanja poglavља о ruskom štabu, komentar generala Devita ne odgovara u potpunosti ovom revidiranom izdanju. Međutim, pošto je poznato da će čitalac zaželeti da pročita autoritativno mišljenje o prvom izdanju ove knjige, navodimo pismo generala Devita:

Štabna škola kopnene vojske i ratne mornarice

Kancelarija komandanta
Vašington 25, D. C.
5 jula 1944

Potpukovniku mornaričke pešadije SAD Dž. D. Hitlu
Škola mornaričke pešadije SAD
Kvantiko, Virdžinija

Dragi pukovniče¹⁾ Hitl,

Sa interesovanjem sam pročitao, i bio mi je od koristi,
Vaš rukopis o organizaciji i funkcijama štabova francuske,
nemačke, britanske i američke vojske, zajedno sa istori-
skom pozadinom.

To je dobro pripremljen i visoko stručan dokumenat
koji pretstavlja rezultat obimnog istraživanja i teškog
rada, na njegovoj pripremi, te bi mogao, naročito danas,
značiti dragoceni doprinos proučavanju organizacije ko-
mandovanja i štabnog sistema u našim oružanim snagama.

S poštovanjem,

Dž. L. Devit

general-potpukovnik američke vojske

¹⁾ U američkoj vojsci i pukovnik i potpukovnik oslovljavaju
se sa »pukovniče«. — Prim. prev.

PREDGOVOR AUTORA

U brzo po svom dolasku u štab Škole mornaričke pešadije, otpočeo sam pripreme za pisanje predavanja o istoriji štabova. Kako se moje proučavanje proširilo izvan obima čitanja enciklopediskih članaka, otkrio sam, na svoje veliko iznenađenje, da ne postoji nijedna knjiga koju bi čovek mogao koristiti da bi došao do podataka o razvoju kroz koji su prošle štabne doktrine pojedinih modernih vojski u toku vojne istorije.

Dok prosečan vojni čitalac raspolaže jasnim predstavama, naprimer, o razvoju artiljerije, konjice ili avijacije, malo ih je koji imaju određenu pretstavu o značaju vojnih štabova kroz istoriju. Neki smatraju da su štab i način na koji on dejstvuje samo sredstvo koje su izmislili u akadem-ske svrhe pisci školskih lekcija i vojnih pravila. Naravno, ovakva se gledišta ne zasnivaju na istoriskim činjenicama. Štabni sistem ima svoj istoriski razvoj — isto tako tačno određen kao i svaka druga grana ratne veštine. Kao što su pešadija i drugi rodovi vojske bili podvrgnuti stalnim promenama, tako je i štab imao svoj neprekidni razvoj. Štabna doktrina modernih vojski nije nikakav savremeni pronašlazak — ona je rezultat dugog razvojnog procesa. Mnogi ljudi mogu više ceniti neku stvar kada se upoznaju sa razvojnim putem kojim je ona nastala. To je i bio razlog što su napisane ove stranice.

Predmet hotimično nije razrađen do sitnih pojedinosti jer, ako bi se od ove studije načinila enciklopediska istorija — upropastila bi se njena namena. Može se postaviti

pitanje zašto sam pregledom obuhvatio i najranije doba istorije. Ovo je učinjeno zbog toga što ne verujem da bi bilo mogućno ukazati na bilo koji period vojne istorije i reći: »Ovo je početak štaba«. Da sam izostavio Stari vek, morao bih zapostaviti i prve prethodnike štaba te bi, sa istoriskog stanovišta, ovaj pregled ostao nepotpun.

Pokušao sam da glavne odeljke ove knjige uskladim sa šemom evolucije štaba. Pre Gustava Adolfa (švedski kralj, 1594—1632) postojao je zajednički razvojni tok za štabove mnogih država. Posle njegove smrti u bici kod Licena, nacionalni karakter vojski postajao je sve izražitiji te su i štabni sistemi, sa nacionalnim vojnim ustavama, zadobili individualna obeležja. To i jeste razlog što je razmatranje evolucije posle epohe Gustava Adolfa podijeljeno na pet posebnih glava, u kojim sam obradio razvoj nemačkog, francuskog, britanskog, američkog i ruskog štaba. Glava o ruskim štabovima, koja nije bila uključena u prvo izdanje, sadrži istoriju i koncepciju sistema ruskog generalštaba i to kako za period pre Revolucije, tako i posle nje.

Možda se poneko neće složiti sa nekim mojim osnovnim zaključcima, naročito u pogledu ocene Napoleonovog perioda u smislu njegovog uticaja na kasniju istoriju štaba. Svaki istoriski pregled koji pretstavlja više od čistog nabranjanja događaja, obuhvata i izvesna tumačenja činjenica, a interpretacije su često različite. Međutim, ja se ne kolebam pri iznošenju ovih zaključaka, jer oni nisu zasnovani samo na mom ličnom istraživanju, već su i rezultat konsultovanja sa vojnim istoričarima priznatog autoriteta.

Nadam se da će ova knjiga doprineti popunjavanju jedne od mnogih praznina u vojnim bibliotekama naše zemlje. Ako bi ona potstakla na dalje istraživanje i rad u vezi sa ovim pitanjem, tada je napor uložen u stvaranje ove knjige više nego opravдан.

Dž. D. Hitler

Kvantiko, Virdžinija

jula 1949

GLAVA PRVA

OD NILA DO LICENA

Od trenutka kada je neznani ratni komandant prvi-put zatražio pomoć ili savet od nekog svog ratnog saradnika, zametnula se u istoriji ratne veštine prva klica vojnog štaba.

I

Kada su se prvi primitivni ljudi borili među sobom, gotovo jedino oružje kojim su raspolagali bilo je pogodno kamenje i tojage. Izvesna prethodna priprema bila je neophodna i pored toga što su preistoriske borbe uopšte bile spontane, a izbijanje sukoba zavisilo je od stepena gladi ili borbenog raspoloženja ratnika. U ovakvim uslovima počelo je da se razvija ratovodstvo i, zasnovano na takvim temeljima, a neopterećeno komplikacijama koje uslovljavaju izvođenje, nabavka materijalnih sredstava ili logistički problemi, ono se razvijalo u gruboj jednostavnosti.

Oružana borba, baš kao i čovek koji je prvi učestvovao u njoj, nije ostala statična. Slična svim ostalim težnjama koje je ljudski rod preuzeo i gajio, borba se usavršavala uporedo sa razvojem ljudskog razuma i napretkom civilizacije. Konačno, ljudski rod je razvio veliki misaoni

intenzitet, okušavao ga u nepoznatim uslovima i neprestano bogatio riznicu već postojećeg znanja.

Pošto je borba bila bitna za samoodržanje i ostala primaran životni zakon, bilo je potpuno prirodno što se svaki novi naučni i tehnički pronađazak procenjivao, između ostalog, i radi primene na postojećim ratnim sredstvima. Dok su Neandertalci tojagom uklanjali jedan drugog s puta, konačno se borba za čisto fizički opstanak zamenila masovnom borbom za prevlast zajednice ljudi, i bila je praćena neminovnim komplikacijama strategije i administracije.

Što je vreme više odmicalo, to su metodi vođenja rata postajali sve složeniji. Doklegod je veličina oružanih snaga bila tolika da je svaki ratnik mogao čuti komandantova naređenja, a sukob trajao samo toliko da je svaki borac mogao nositi oružje i hranu sa sobom, za rukovođenje ratom bilo je potrebno malo više od jednog vođe na svakoj strani. Pri takvom stanju stvari onaj koji je raspolagao neophodnom sposobnošću da nadmudri svog protivnika u oblasti taktike, bio je pobednički vođa. On je mogao da svu svoju pažnju posveti operativnim razmatranjima predočeće bitke. Njemu nije bio potreban neki savršeni obaveštajni sistem niti je, pak, komandovao ogromnom vojskom za koju bi bilo bezuslovno potrebno koordinirano rukovođenje pomoću zapovesti razrađenih mnogo pre početka bitke. Logistika (pozadinska služba) je bila poslednja briga primitivnog ratnog komandanta, pošto se svaki njegov čovek sam naoružavao i hrario. Sve što su vođe imale da učine sastojalo se u tome da donesu hitne, improvizovane odluke, da postroje svoje ljude prema donetoj odluci, da izbace borbeni poklic i napadnu protivnika. Iz više razloga je nesreća što se ova jednostavna taktika nije nastavila. Ali što se bojište više širilo, to je vođa imao više posla. Kada je organizacija vojske prevazišla svoje preistoriske okvire, metod se počeo sâm od sebe nametati. Pre nego što je neka vojska mogla primiti bitku, morali su se obaviti izvesni poslovi. Čak i polustalne vojske morale su se snabdevati hranom; naoružanje se usavršilo i prevazišlo kamene projektile i tojage. Što se više pove-

ćavala brojnost naoružanih snaga to su administrativni problemi koji ih prate bivali sve veći. Na kraju, obimnost komandantovih dužnosti u rukovođenju vojskom zapretila je oduzimanjem neophodnog vremena koje mu je bilo potrebno da odluči kako će postrojiti svoju vojsku za bitku. Sve veća komplikovanost borbe izdigla je ratovodstvo iznad sposobnosti rukovođenja bilo kog pojedinca.

Od trenutka kada je neznani ratni komandant prvi put zatražio pomoć ili savet od nekog svog ratnog saradnika, zametnula se u istoriji ratne veštine prva klica vojnog štaba.

Šta je štab?

Pre no što produžimo, dobro bi bilo da raščistimo sa značenjem reči »štab«, upotrebljenom u vojnom smislu. *Priručnik za štabne oficire američke vojske (Staff Officers Field Manuel)* ovako ga definiše: »Štab neke jedinice sastoji se od oficira koji pomaže komandantu u rukovođenju jedinicom«. Pre pedeset godina, general Bronsart fon Šellendorf, iz nemačkog Glavnog generalštaba, napisao je svoje klasično razmatranje o organizaciji i dejstvovanju štabova, pod naslovom *Dužnosti generalštaba*.* U tom delu on je definisao štab kao »pomoćnike komandanta«. Mada je osnovno značenje izraza »štab« u svim vojskama isto, način na koji su organizovani štabovi i metodi po kojima dejstvuju veoma su različiti kod raznih vojnih sistema u svetu.

Iako se sastav komandnih štabova može materijalno razlikovati, svi štabovi obavljaju osnovne dužnosti koje se sastoje u prikupljanju obaveštenja za komandanta, pripremi detalja njegovih planova, pretvaranju njegovih odluka i planova u naređenja i u prenošenju naređenja jedinicama. Isto tako, prema našem gledištu o radu štaba, njegova je dužnost da skrene komandantovu pažnju na činjenice koje zahtevaju njegovu akciju ili sa kojima treba

*) Bronsart v. Schellendorf, *Der Dienst des Generalstabes*, engleski *The Duties of the General Staff*. — Prim. red.

da bude upoznat, kao i da stalno proučava postojeću situaciju i priprema okvirne planove za mogućna buduća dejstva. Važna dužnost štabnog oficira je i nadzor nad izvršenjem planova i naređenja kao i sprovođenje komandan-tovih namera.

Razmatrajući mnogobrojne dužnosti koje izvršavaju pomoćnici komandanta, možemo shvatiti zašto su ovi po-moćnici kasnije postali poznati kao »štab« — organizacija koja pretstavlja nešto na što se komandant »oslanja« u izvršavanju svojih dužnosti rukovođenja.

Na temelju osnovnih štabnih dužnosti izgradio se u toku mnogih godina podrobno i konvencionalno detaljisan metod postupka koji omogućuje da sve činjenice pot-padnu pod kontrolu štaba kako bi se obradile na određeni način. Ovaj postupak je poznat pod nazivom »rad štaba«.

Međutim, dok je štabni oficir odgovoran za pretvaraњe komandantove odluke u naređenja, za prenoše-nje tog naređenja jedinicama i nadzor nad njegovim izvršenjem on ne poseduje takvu vlast da bi mogao komando-vati. Smatra se da štabni oficiri rade u ime komandanta; njihova vlast je samo vlast komandanta, i to samo dok služe kao njegovi pretstavnici.

Često ima mnogo nerazumevanja u vezi sa upotrebom izraza »generalštab«. Pridev general (opšti, glavni) ne treba shvatiti tako da su dužnosti štaba opšte ili neodređene, već u tom smislu da su povezane sa činjenicama koje se bitno odnose na generała koji komanduje jedini-com. Mnogo pravilnije značenje generalštaba, kako ga danas posmatramo, bilo bi »generalov štab« ili »štab ru-kovodstva«.

Dve vrste vojnih štabova

Mada razumevanje osnovnog značenja reči »general-štab« nije naročito teško, često nastaju teškoće oko shva-tanja načina na koji je taj izraz specifično primenjen u štabnim sistemima vojski raznih država.

Većina vojnih sistema ima dve vrste štabova; jedan, sastavljen od grupe oficira koji obrađuju planove za izvršenje državne vojne politike, dok se kod drugog ta grupa sastoji od oficira koji vrše dužnost kao pomoćnici, ili kao štab, trupnih komandanata.

Prva grupa, odgovorna za opšte rukovođenje vojskom jedne države, koja po naređenju najviše vojne vlasti u državi priprema planove za izvršenje državne vojne politike i određuje način upotrebe oružanih snaga — predstavlja telo poznato pod nazivom *generalštad* (*the General Staff*). Sve države koje poseduju organizovanu vojsku imaju u vrhovnim komandama svoje vojske jednu organizaciju koja odgovara dužnostima generalštaba. Međutim, tačan naziv kao i sastav i metodi rada vrhovnog aparata vojske svake zemlje razlikuju se, shodno vojnim zakonima svake države.

Drugi izvor pomenjne u raspravi o organizaciji štabova proizilazi iz činjenice da se generalštadni oficiri često nalaze u štabovima trupnih komandanata. Bilo gde da su, oficiri koji obavljaju dužnosti višeg štaba, organizovani u posebnu struku ili sličnu organizaciju, smatramo da je neophodno da postoji izvestan način razlikovanja između onih koji služe u generalštadu vrhovnog komandanta i onih koji su na visokim štabnim položajima u trupnim komandama. Prema tome, tamo gde je neka zemlja obrazovala »generalštadnu struku«, nalazimo izraz koji treba da pokaže razliku između oficira više štabne organizacije i onih koji su, iako su članovi generalštadne struke, pridati komandnim stepenima trupnih komandi. U Nemačkoj, posle uspostavljanja Moltkeovog štabnog sistema, prva grupa se često smatrala kao »članovi Glavnog generalštada«, a druga kao »trupni generalštad«. Isti takav opšti metod preovlađuje i u SAD sa razlikom što dužnost u najvišoj generalštadnoj ustanovi vojske znači dužnost u Generalštadu kopnene vojske (*The Department of the Army General Staff*) u Vašingtonu. Slično tome, u vazduhoplovstvu bi to značilo dužnost u Generalštadu Komande ratnog vazduhoplovstva SAD (*The General Staff in the Headqu-*

arters, United States Air Force). Takva je i dužnost u »Ujedinjenom generalštabu« (*Joint Staff* od *Joint Chiefs of Staff*) Zajedničkog odbora načelnika generalštabova. Oficiri generalštabne struke koji su određeni u trupne štabove nazivaju se vršiocima »generalštabnih dužnosti u trupi«.

Višim trupnim komandantima dodeljuje se jedan ili više generalštabnih oficira kao pomoćnici, a niži komandni stepeni imaju štabove obično po uzoru na više jedinice; međutim, oficiri koji služe u nižim štabovima nisu generalštabni oficiri, već obični strojevi aktivni oficiri (*line officers*), privremeno određeni na takvu dužnost.

Sa stanovišta delokruga rada i statusa postoje tri osnovna tipa štabova:

1) Štabovi na nivou vlade, koji dejstvuju kao najviši štabni organ oružanih snaga. Ovi štabovi imaju obično jedan od dva opšta oblika: »vrhovni — (glavni)« ili »državni generalštab« koji u operativnom smislu rukovodi svim elementima oružanih snaga, naprimjer, nemačka Vrhovna komanda (*Oberkommando*) u Drugom svetskom ratu, i sistem zajedničkog odbora načelnika generalštabova (*The Joint Chiefs of Staff*) kakav postoji u SAD i koji je zasnovan na koncepciji vrhovnog upravljanja u vidu koordiniranja i opštег rukovođenja, ostavljajući, sa malim izuzecima, detaljno operativno rukovođenje raznim rođovima i službama i komandantima frontova.

2) Štabovi na nivou ministarstava vidova oružanih snaga (kopnena vojska, mornarica, vazduhoplovstvo), koji rukovode odgovarajućim vidom, uglavnom na sličan način kao što to čini Generalštab Ministarstva kopnene vojske. Organizacija i dejstvovanje generalštabova raznih ministarstava vidova oružanih snaga obično se ustanovljavaju statutom i mogu se međusobno znatno razlikovati.

3) Trupni štabovi koji dejstvuju kao štabni pomoćnici raznim trupnim komandantima.

Ovome se mogu dodati i štabovi administrativnih i raznih neoperativnih komandi i ustanova. Štabovi takvih organa se veoma razlikuju, prema prirodi svojih posebnih zadataka, i stoga ne spadaju u neku posebnu kategoriju.

U praksi, svaka država je uzela glavni generalštab ili generalštab na nivou ministarstva kao obrazac za organizovanje štabova u potčinjenim trupnim komandama. Gde god je bio organizovan celishodan viši štab, takva se celishodnost ogledala i u nižim štabovima u celoj vojsci. Mada se obrazac organizacije u trupnim štabovima retko saobrazavao u potpunosti sa višim štabnim organima jedne države, relativna celishodnost je iznenađujuće slična. Očigledno je da ovo proizilazi iz činjenice da je svaka štabna organizacija u celoj vojsci zavisna u pogledu porekla i potsticaja od najviše štabne organizacije.

Razvoj štabnog sistema u trupnim komandama

U istoriskom razvoju štabnih sistema nije uvek mogućno odvojiti razvoj generalštabova na nivou vlade ili ministarstva vidova oružanih snaga od razvoja štabnih sistema trupnih komandi. Ovo proizilazi iz činjenice da su se u toku razvoja štabova osnovni principi organizacije i izvođenja često razvili prvo bitno na najvišem vojnom nivou, a potom su bili primenjeni i u potčinjenim vojnim instancijama.

Ovaj pregled se prvenstveno odnosi na razvoj vojnih štabnih sistema koji su primenjeni u trupnim komandama armije, te se zbog toga generalštabovi na višem nivou razmatraju, uglavnom, sa stanovišta njihovog uticaja na štabove potčinjenih trupnih komandi. Nije cilj ove knjige da se ispitaju i analiziraju vojno-politička razgranjavanja generalštabova na nivou vlade mada bi, očigledno, takvo polje istraživanja bilo opsežno i vredno truda. Rezultati takvih proučavanja bili bi korisni da bi se objasnilo kako su vrhovni (glavni) ili državni generalštabovi ponekad postajali nešto više nego samo instrumenti za obavljanje vojne delatnosti. Oni su postali organi koji poseduju, sakupljaju i ispoljavaju ogromnu — mada često posrednu — snagu u društvenim, političkim i ekonomskim aktivnostima jedne zemlje.

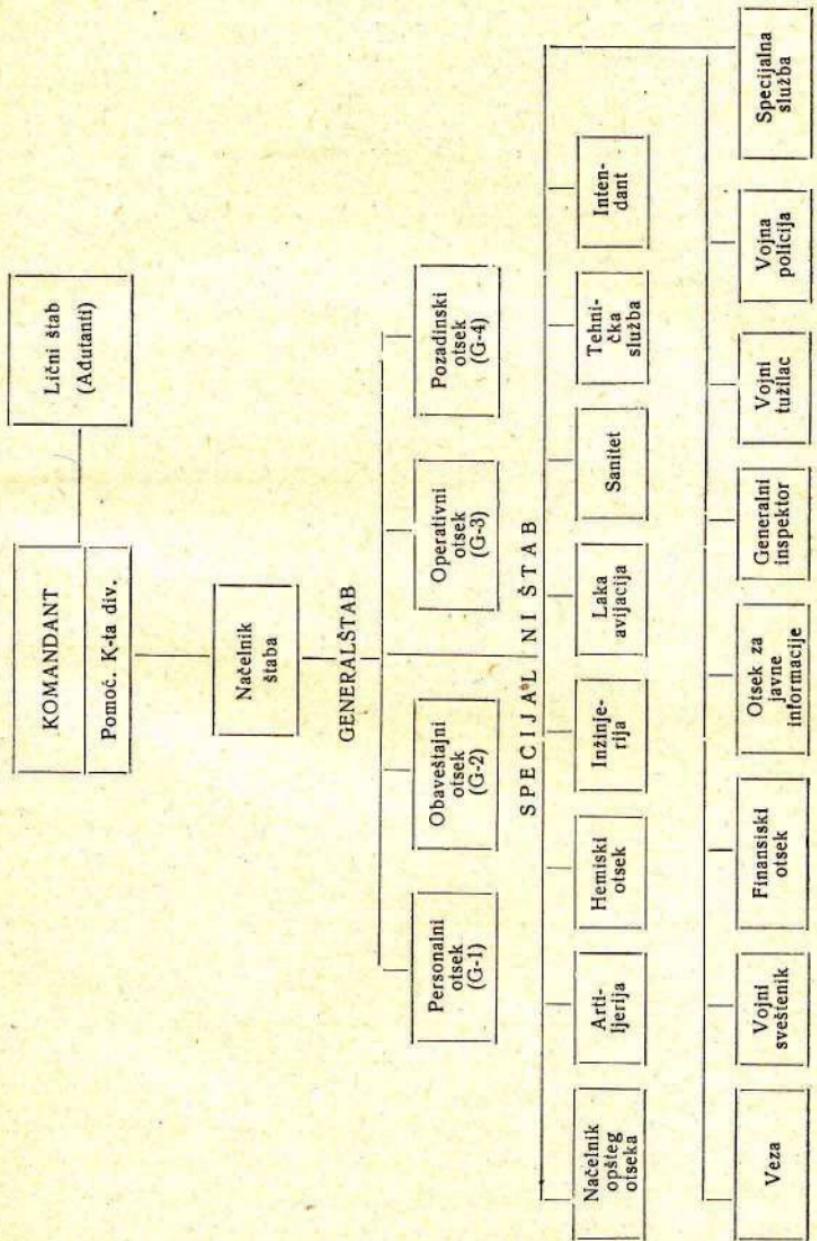
II

Da bi se lakše pratili i ocenili razni stupnjevi u razvoju štabnog sistema — o čemu se govorи na sledećim stranicama — iznosi se kratak pregled načina na koji su sada organizovani štabovi oružanih snaga u vojsci SAD.

Štab divizije ili više jedinice podeljen je na dve glavne grupe, a pored toga postoji i »grupa ličnih ađutanta« (*personal staff group*) komandanta. Prva je poznata kao »generalštabna grupa« (*general staff group*). Ona je organizovana u cilju obavljanja svih dužnosti komandovanja, a sastavljena je od generalštabnih oficira kopnene vojske i oficira određenih za njihove pomoćnike. Druga nosi naziv »grupa specijalnog štaba« (*special staff group*). Ona obuhvata tehničke stručnjake kao što su artiljeriski oficir, inžineriski oficir, oficir veze, hemiski oficir, oficir tehničke službe, intendant i vojni lekar, koji su komandantovi stručni štabni savetnici po svim pitanjima rodova odnosno službi, a u isto vreme su obično i trupni komandanti svojih specijalnih jedinica. Ovaj specijalni štab obuhvata i administrativne oficire kao što su načelnik opštег (ađutantskog) otseka, vojni sveštenik, finansiski oficir, generalni inspektor, vojni tužilac, načelnik vojne policije, oficir za vezu sa pretstavnicima štampe i oficir za specijalne službe.

Iz ovoga se može uočiti da oficiri iz grupe specijalnog štaba mogu biti i komandanti, pored toga što su već oficiri štaba — savetnici, što nije slučaj sa oficirima iz generalštabne grupe.

Organizacija štaba u SAD zasniva se na načelu poznatom kao organizacija »sa četiri otseka«. Po ovom sistemu generalštabna grupa se deli na četiri otseka, a svaki otsek ima izvesne određene dužnosti. Oslonac ove organizacije štaba je shvatanje da se sve dužnosti komandanta mogu podeliti na četiri glavne funkcije i to: personalnu, vojno-obaveštajnu, operativno-nastavnu i logističku. Prema metodu organizacije »sa četiri otseka«, generalštabna grupa se deli na četiri otseka, od kojih svaki rukovodi jednom od

pomenutih funkcija komande. Oficiri koji se nalaze na čelu otseka nazivaju se načelnici otseka.

Dužnosti ovih četiri otseka

Prvi otsek je personalni, a načelnik mu se naziva G-1. Ovaj se otsek bavi svim pitanjima koja se tiču osoblja dotične jedinice, građanskih lica pod upravom komande i ratnih zarobljenika. Ova pitanja obuhvataju, naprimjer, planiranje i kontrolu mera koje se odnose na popunu, razvrstavanje, raspoređivanje, isplatu, unapređenja, premeštaj, penzionisanje i otpuštanje osoblja; odlikovanje, nagrađivanje, počasti i pohvale; verske, kulturno-prosvetne i poslove za razonodu osoblja; poštansku službu, moral, zaostale na putu, sakupljanje i raspored ratnih zarobljenika i, najzad, odnose sa građanskom upravom i građanima na vojištu. Ove i mnoge druge specifičnije dužnosti ulaze u nadležnost prvog otseka.

Drugi otsek upravlja vojno-obaveštajnom službom, a načelnik mu je poznat kao G-2. Ovaj se otsek bavi svim pitanjima koja se odnose na prikupljanje, ocenu, tumačenje i raspodelu podataka o neprijatelju, kao i kontraobaveštajnom delatnošću. Može se reći da je prvenstveni zadatak drugog otseka u tome da se stara da komandant bude obavešten o situaciji kod neprijatelja i o njegovim mogućnostima.

Treći otsek, pod rukovodstvom G-3, ima zadatak da obavlja dužnosti koje se odnose na organizaciju, obuku i borbena dejstva. G-3, često poznat kao operativni oficir, pretvara komandantove taktičke odluke u naređenja.

Četvrti otsek je odgovoran za pitanja logističke službe. Načelnik ovog otseka je G-4. On je komandantov savetodavni organ po pitanjima snabdevanja koje se može obezrediti za predviđeni plan dejstva i upravlja svim merama koje se tiču obezbeđenja dotura i evakuacije za potčinjene jedinice. Pri obavljanju ovih štabnih dužnosti

G-4 je, zajedno sa načelnikom prvog otseka, odgovoran i za pripremu naređenja koja regulišu sve administrativne funkcije komande.

Načelnik štaba kao koordinator

U štabu svake komande ravne diviziji ili veće od nje postoji načelnik štaba koji usklađuje rad načelnika sva četiri otseka. Načelnici otseka (odeljenja) su pomoćnici načelnika štaba pa se na taj način izbegava zabuna i udvostručavanje napora. Organizacija i način rada štabova mornaričke pešadije su, osim malih otstupanja, istovetni sa organizacijom i načinom rada štabova kopnene vojske. Postojeće manje razlike su rezultat prilagođavanja štabne doktrine u kopnenoj vojsci da bi mogle odgovoriti potrebama amfibiskih specifičnosti mornaričke pešadije.

Načelnik štaba nadgleda rad generalštabne grupe i grupe specijalnog štaba i usklađuje odnose između njih. Dužnost mu je da komandanta obaveštava o svakoj situaciji i da ga zastupa kad je ovaj povremeno otsutan. Po priјemu naređenja od komandanta, načelnik štaba daje potrebna uputstva i objašnjenja štabu i organizuje detaljan rad na pripremi planova i naređenja. Isto tako, on preduzima mere da sva uputstva data štabu budu u skladu sa komandantovom zamisli i planovima. Posle izdavanja naređenja načelnik štaba, uz pomoć generalštabne grupe i grupe specijalnog štaba, kontroliše da li su komandantova naređenja i uputstva pravilno izvršena. U nižim komandama se dužnosti koje odgovaraju dužnostima načelnika štaba prenose na zamenika komandanta (izvršnog oficira — ađutanta).

Možemo uočiti da u ovakovom štabnom sistemu postoje izvesna obeležja koja mora imati svaki štabni sistem da bi mogao opstati i dejstvovati u smislu modernog shvatnja ovog termina. Ova obeležja su: pravilan sistem obrazovanja za obuku štabnih oficira, pravo korišćenja komandantovog autoriteta, kontrola izvršenja naređenja izdatih od štaba ili preko njega i ustaljeni način rada po

kome svaki deo štaba obavlja izvesne naročite dužnosti. Dobro bi bilo da čitalac ima na umu ova osnovna obeležja dok prati razvoj štabne organizacije, pošto će mu to pomoći pri oceni raznih štabova kroz istoriju u smislu moderne teorije štaba.

S tim u vezi trebalo bi potsetiti na to da je, naročito u ranijim periodima razvoja ratne veštine, termin »štab« imao veoma neodređeno značenje, pošto se široko primenjivao na celu grupu oficira dodeljenih nekom komandantu. Sve donedavna on je često obuhvatao oficire koji su komandovali potčinjenim jedinicama neke komande.

Razvoj štabnog sistema je u suštini istorija koja pokazuje kako su, kroz običaj i nuždu, izvesne specifične dužnosti postepeno postajale dužnosti onih oficira koji su činili štab nekog komandanta.

III

U istoriskom prilaženju svakoj fazi razvoja ratne veštine nužno je doći do izvesnih zaključaka o istoriskim periodima u kojima se postavljeno pitanje želi da izdvoji. Očigledno, pojedini periodi su bili produktivniji u pogledu doprinosa vojnoj istoriji nego drugi. Proučavanje vojne istorije dovodi do zaključka da su pojedine epohe dale veliki doprinos vojnoj misli, a da su druge bile relativno neplodne. Uopšte, stvaralačka vojna misao razvijala se jednovremeno sa kulturnim i naučnim napretkom epohe. Paradoksalno je, ali i istinito, da su periodi koji su najviše doprineli razvoju civilizacije isto tako stvorili i sredstva sa kojima je čovečanstvo moglo još uspešnije da učestvuje u masovnom ubijanju.

Pošto plime i oseke vojnih stremljenja više ili manje prate uzdizanje i pad kolektivne snage ljudskih umova, mogućno je podeliti vojnu istoriju, a prema tome i istoriju štaba, na jasno određene periode obeležene stepenom svog doprinosa vojnoj misli.

Mada je povlačenje linija razgraničenja između faza vojne istorije krajnje sporno, pošto ne postoji potpuna saglasnost vojnih pisaca o tome gde treba postaviti granične stubove vojnog razvoja, većina autoriteta se slaže da se vojna istorija uglavnom može podeliti na tri perioda. Prvi period se proteže od početka pisane istorije do pada Rimske Imperije. Za vreme ove epohe ratni metodi su se razvili od tuče gomila u određenu priznatu veština, zasnovanu praktično na svim principima ratne veštine koje poznaju moderne vojske.

Istorija jasno dokazuje da su oružane snage poznjeg doba Starog veka posedovale visok stepen efikasnosti, čak i kada se ocenjuju u smislu modernih metoda. Iako se ova vojna epoha završila padom Rima, uticaj stare vojne teorije i tehnike bio je snažan i u ranom periodu modernog vojnog razvoja. Rezultat toga je da se dobar deo modernih vojnih termina i metoda može unazad pratiti neposredno do vojski tih vremena.

Drugi period, koji se uglavnom poklapa sa Srednjim vekom (približno od 846 do oko 1.500 godine), bio je u suprotnosti sa prvim time što je to bila epoha koja ne samo što nije nimalo doprinela napretku ratne veštine, nego se za vojnu misao u tom razdoblju, gledano u celini, pre može reći da je nazadovala nego napredovala. To je period od pada Rima do približno doba Gustava Adolfa. Pošto postoje jaki razlozi u prilog gledišta da moderni metodi ratovodstva potiču od ratova ovog švedskog vojskovođe, smatra se da treći period, epoha modernog vojnog razvoja, počinje sa epohom Gustava (koja se završila njegovom smrću 1632 godine) i proteže se sve do danas. Procena ovih razdoblja vojne istorije pomoći će čitaocu da shvati uslove koji su postojali u raznim vremenima, a koji su doprineli razvoju štabnog sistema.

Nejasni počeci štaba

U pogledu porekla i datuma teško je tačno odrediti stvarni razvoj onog dela vojne organizacije koji se naziva »štab«, pošto je njegov početni razvoj pokriven tminom

nepisane istorije i neustaljenim metodima rane ratne veštine. Ipak se postojanje štaba jasno uočava, kad se posmatra kako je tehnika borbe bila podložna stalnom razvoju kroz neprestana osvajanja ratničkih naroda.

Sa gledišta vojne istorije, razvoj štaba je koračao uporedo sa napretkom vojne organizacije. Povećana obimnost bitke je zahtevala angažovanje štabnih oficira, a, sa druge strane, i sama je bila njima omogućena. Pojedine velike vojskovođe su zadobijale velike pobeđe, ali je njihov uspeh umnogome zavisio od misaonog procesa koji su obavili pre bitke — a to znači od štabnog planiranja, koje je omogućilo da se na bojnom polju dobije bitka. Tamo gde su bile upotrebljene veće snage, čak ni vojnički geniji nisu bili obdareni sa toliko fizičkih i duhovnih sposobnosti da bi mogli voditi računa o svim pojedinostima organizacije, administracije, održavanja naoružanja i opreme i ratnih dejstava jedne armije. Čak i ako je duhovna snaga vojskovođe bila tako velika da je mogao upravljati svakim delom svoje vojske, on je ipak bio samo jedan čovek, fizički nesposoban da bude svuda i da nadgleda izvršenje svih naređenja. Kad god je bila potrebna pomoć radi obrade planova i njihovog pismenog oformljenja, ili radi koordiniranja dejstva potčinjenih starešina, pojedinac ili grupa koja je pružala takvu pomoć značila je, praktično, komandantov štab.

Razvoj štabnog sistema pretstavljao je načine na koje se intelekt združio sa emocionalnom ratobornošću i, prema tome, sredstvo kroz koje je, na sreću ili nesreću, ratna veština dospjela svoj sadašnji status najvažnije delatnosti na svetu.

IV

Prve vojske koje izbijaju iz magle drevnosti i pojavljuju se na stranicama pisane istorije, su mračne horde egipatskih faraona. Iako su, praktično uvezvi, to bile vojne snage koje su se zasnivale na relativno naprednoj civilizaciji, neophodno je prihvatići slobodnije tumačenje izraza »vojska«, primenjujući ga na vojnike kraj Nila oko 3.000

godine pre n.e., jer, kao što Spolding kaže u svojoj raspravi o vojnoj istoriji starih istočnjačkih monarhija, »u to doba je bilo malo znakova vojne aktivnosti«*). Ipak, oružane snage su postojale kao organizacija, iako kao takve očigledno nisu dejstvovalе.

Vojske starog Egipta bile su obrazovane da bi branile plodnu dolinu Nila, koju su ugrožavale najezde iz zaleđa. Mada su bile formirane u tu svrhu, nalazimo da je postojala malo vidljiva razlika u organizaciji i načinu borbenog dejstva između branilaca i pljačkaša. Pojedinosti taktičke organizacije oružanih snaga starog Egipta ostale su skrivene iza vela prošlosti, ali iz onoga što ipak znamo o načinu rada u to doba teško je doći do nekog drugog zaključka osim da je imalo još mnogo da se uradi na unapređenju vojne misli. Služba snabdevanja bila je očigledno improvizovana i zavisila je od sreće i uspešne pljačke. Prema jednom starom istoričaru, »svaki je nosio sobom toliko koliko i drugi; neki su krali novac i obuću od putnika; neki su pljačkali hleb iz svakog sela; neki su otimali koze od koga stignu«. Pošto je vojna organizacija, u prihvaćenom značenju te reči, bila u začetku, sa sigurnošću možemo reći da je do svih važnijih promena u razvoju ratnog štaba došlo približno posle 2.000 godine pre n.e.

Kada je prohujalo doba egipatskog Starog carstva, a feudalno Srednje carstvo dostiglo svoj vrhunac, razvile su se trgovine i kultura. Egipćani, postavši civilizovaniji, počeli su da ostvaruju vidne koristi od svoje vojske koja je stvorena ne za odbrambene, već više za osvajačke ciljeve. Oko 1.500 godine pre n.e. XVIII dinastija je ostvarila državnu vojnu silu koja je u poređenju sa ranijim vojnim organizacijama bila veoma napredna. Blagodareći takvoj vojnoj snazi osvajanje je, čak i ranije, postalo elemenat državne politike, naročito za vreme Tutmesa I (oko 1.600 godina pre n.e.) kome je takva vojska omogućila zauzimanje Palestine i Sirije.

*) *Warfare* by O. L. Spaulding, str. 10. — Prim. red.

Štabna organizacija u starom Egiptu

Činjenica da se sve ovo odigralo nije važna za nas toliko koliko je važan način na koji se to obavljalo. Sa stanovišta dejstvovanja štaba od značaja su opisi Tutmesovog komandovanja, pošto postoje česta ukazivanja na njegova savetovanja sa svojim štabom. Veći deo štabne organizacije koja je tada postojala odnosio se na obaveštajnu službu, pošto su izveštaji izviđačkih organa bili predmet glavnih savetovanja. Činjenica da je izviđanje igralo tako važnu ulogu u ratovima pretstavlja jak dokaz da je verovatno postojao neki naročiti organ koji se bavio njime. Isto tako je značajno i to što je u tom periodu postojalo izvesno dejstvovanje štaba. Ipak, čak ni to ne pretstavlja konačan dokaz o višem stepenu vojne organizacije. Primitivni narodi i narodi rane civilizacije koji su vodili ratove, bavili su se onim što se može nazvati »osnova male taktike« i, prema tome, njima je bilo potrebno samo opšte obaveštenje o neprijatelju, pre no što bi došli u dodir sa njima.

Treba uočiti da je prisustvo ili odsustvo logističkih organa odlučujući činilac pri određivanju organizacionog napretka neke vojne snage. Planiranje snabdevanja pretpostavlja postojanje neke vojne sile sa izvesnom stalnošću, kao i sposobnost da se vodi bitka protiv neprijatelja — a da se u isto vreme ne pribegava pljačkanju svojih sugrađana radi održavanja borbene sposobnosti vojske. Drugim rečima, ratna veština se koprcala u intelektualnom detinjstvu sve dok se nije razvila logistika koja je omogućila da se proširi obim njenih taktičkih mogućnosti.

Mada su stari Egipćani očigledno imali obaveštajnu službu, kao i neku vrstu administrativnog aparata, pravilna ocena organizacije i rada njihovih štabova može nam malo pružiti osim zaključka da je u tom dalekom vremenu vojnički razum otkrio da čak ni um božanskog faraona ne bi mogao uspešno voditi vojsku bez ičije pomoći u komandovanju.

Vekovi egipatskog imperijalizma koji su sledili Tutmesovo doba doneli su razne interesantne promene u taktici, ali postoji malo jasnih podataka o pravom štabu ili pozadinskoj organizaciji vojski. Međutim, otkriveni su izvesni opšti podaci.

Pre no što napustimo stare Egipćane, treba da uočimo postojanje administrativne organizacije koja se razvila u kasnijem egipatskom sistemu. Mada nema opsežnih podataka o tome kako je u pojedinostima dejstvovao administrativni sistem tog vremena, ipak postoje podaci o »vojnim pisarima«. Očigledno je da su to bili službenici visokog ranga, od kojih su neki, prema Ermanu, bili raspoređeni po jedinicama, a drugi po štabovima. Njihove dužnosti više no samo činovničke, obuhvatale su snabdevanje i transport, a ponekad su ti ljudi bili i na komandnim položajima. Čak i na ovom ranom stupnju vojnog napretka susrećemo znake razvoja logističke misli te su, zbog potreba logističkih priprema koje se nisu nikad prekidale, određivani pojedini oficiri kao pomoć komandantu pri izradi planova. U starim egipatskim vojskama nalazimo posebne logističke organe sa naročitim zvanjima za to oficire. Prema tome, praktički posmatrano, možemo reći da je ovo prvi zabeleženi primer postojanja snabdevačkog otseka štaba u vojnoj organizaciji.

Uspon Asiraca

U to doba je veličina neke države bila u direktnoj srazmeri sa mogućnostima njenog oružja. Porastom vojne snage u plodnom međurečju Tigra i Eufrata, dominacija Egipta je lagano ali sigurno opadala.

Jedan hrabri narod, poznat pod imenom Asirci, sačinjavali su srčani lovci i ratnici po rođenju koji su razvili ratnu veština na veći stepen moći nego što su to pre njih Egipćani mogli postići. Istorija tih vremena govori nam o neprekidnim borbama naroda između Nila i Eufrata. Na ovom velikom bojištu ponikle su asirske vojske i pomoću tih vojski su njihove vođe učvrstile asirsko carstvo.

Ovde se ne bavimo političkom istorijom, ali treba uočiti da, ako se želi razbijanje neke imperije, iza ruke koja drži mač uništenja, mora postojati i um. Zato ispitajmo ukratko osnovu asirske vojne moći i pokušajmo da preciziramo neke od razloga postojanja njene strahovite snage. Dva imena koja se ističu u vojnoj veličini Asirije jesu Sargon, koji je došao na vlast 722 godine pre n.e., i njegov sin Senakerib. U Sargonovo doba konj je postao važan činilac u ratu. Mada se prvenstveno upotrebljavala sa ubojnim kolima, konjica je očigledno nastupala na istorisku pozornicu. Postojali su teški i laki strelci na konjima koji su morali biti izvrsni jahači, a istovremeno i strelci, jer treba imati u vidu da stari narodi nisu znali za uzengije. Senakerib je koristio praćkaše i teške kopljanike.

Makoliko bila važna ova postignuća, sa našeg stanovišta je ipak zanimljiviji napredak u tehničkoj misli. Fortifikacija, sa opsadnom tehnikom koja je dobila skoro status nauke, istakla se kao jedna od visoko razvijenih grana ratne veštine. Postoje podaci da su Asirci poznavali primenu kontravalacionih linija*), a koristili su i »ovnove«, minsku borbu i bojne lestvice za napad penjanjem kao i opsadne sprave — baliste.

Stara tehnika nadzivljava

Usavršenost asirskih metoda opsadne borbe može se uspešno uporediti sa tehnikom primjenjenom mnogo kasnije, u Srednjem veku. Ovo potvrđuje da srednjovekovni svet nije mnogo više odmakao u ratnoj veštini od onoga što su stari narodi već mnogo ranije postigli. Napredak opsadne tehnike mogao se ostvariti samo upotrebom ljudstva izvezbanog za takvu tehniku. Ne raspolažemo izvorima iz kojih bismo mogli ustanoviti da li su ove trupe obrazovale posebne jedinice ili su pretstavljele spe-

*) Protivopkop (novolatinski: *contra i vallatio*) — rov koji se radio pri opsadi tvrđava u cilju zaštite od intervencije spolja radi deblokade opsednutih. — Prim. prev.

cijaliste u okviru redovnih jedinica. Postojanje inžinjerske veštine jasan je dokaz da su neki oficiri asirskih komandi morali bar da savetuju kraljeve — vojskovođe — u pogledu upotrebe takvih trupa. Na taj način, u planiranju i izvršenju inžinjeriskih pojedinosti u okviru opsadnih operacija nalazimo osnovu inžinjeriskog osoblja, a oficir koji je bio kraljev savetnik za opsadne operacije bio je, za sve praktične svrhe, inžinjeriski oficir i dejstvovao je umnogome kao što dejstvuju i inžinjeriski štabni oficiri modernih vojski.

Svaka vojska koja je vršila osvajanja na tako velikim udaljenjima, kao što su to činili Asirci, svakako je morala koristiti preimcućstva nekakvog logističkog planiranja. Imamo podatke da su Asirci koristili arsenale i skladišta i, prema tome, izgleda da bi se moglo logički zaključiti da su izvesni oficiri, verovatno slični egipatskim pisarima, rukovodili službom snabdevanja.

Opadanjem asirske moći, što se može pripisati vremenu verovatno isto toliko koliko i nekom drugom faktoru, skiptar vojne moći je prešao na Međane,*) a zatim na Persijance. Imena Kira (»Veliki«, umro 528 godine pre n.e.), Kambiza (Kirov sin 529—522 godine pre n.e.) i Darija (522—486 godine pre n.e.), koga su Grci porazili kod Maratona 490 godina pre n.e., označavaju period persiske nadmoći. Mada su Persijanci uveli izvesnu novu tehniku u ratovodstvu, treba imati u vidu da su asirski metodi činili osnovu persiskog sistema. Prema tome, opravdano je prihvatići da su asirski metodi komandovanja snažno uticali na način persiskog komandovanja.

Darijeva osvajanja

Pod Darijem su Persijanci podigli koordinaciju i planiranje u komandovanju na mnogo viši stepen od Egip-

*) Stanovnici stare oblasti u prednjoj Aziji, u VII veku pre n. e., ujedinjeni u kraljevinu za vlade Kijaksara; kraljevinu je uništio Kir i prisajedinio je Persiji oko 566 g. pre n. e. — Prim. prev.

ćana ili Asiraca. Darijevi ratovi, koji su se proširili od Pendžaba do oblasti Dona, mogli su se voditi na osnovu brižljive pripreme. Upotreba svake krupnije snage zahvatala je štabno planiranje i bez obzira na to da li je Darije nazivao svoje pomoćnike štabom ili ne, svakako ih je morao imati. Nesreća je u tome što većina naših podataka o Dariju potiče iz druge ruke, od Herodota (Grk, nazvan »ocem istorije«, iz V veka pre n.e.). Makako zavjni bili njegovi spisi, Herodot se nikada ne bi mogao označiti kao pedantan hroničar.

Ksenofon (grčki istoričar — vojnik, 435—355 pre n.e.), koji nam pruža neke podatke o Dariju, a koji je svakako pouzdaniji od Herodota, kaže da su operacije blizu morskih obala bile snabdevane brodovima i da je vršeno transportovanje ljudi i konja. Da bi se operacije na zemlji mogle uspešno koordinirati sa pomorskim snabdevanjem, mora se pretpostaviti dejstvovanje izvesnog štaba takvog kvaliteta koji je bio daleko iznad svega onoga što je ranije postojalo. Kada govorimo o Dariju, ne bismo smeli prevideti i njegova druga značajna dostignuća, kao što je obrazovanje mornaričke pešadije čiji su se delovi, kako kaže Herodot, nalazili na svakom brodu.

Pri razmatranjima o Dariju, dolazimo do jedne značajne tačke u vojnoj istoriji. Do Darija, oko 500 godine pre n.e., centar razvoja ratne veštine nalazio se u širem smislu u Maloj Aziji. U ovom periodu neprestano se razvijala ratna veština, mada katkada nedovoljno. Naprimer, bojna kola Egipćana usavršili su Asirci; vojni sistem Asiraca je opšti uzor za organizaciju Međana (stari Arijevci, oko 600 godine pre n.e.), a Kir je obrazovao persisku vojsku po uzoru na Međane. Za vreme ove epohe vidimo kako se labava vojna organizacija starih Egipćana, sposobna za nešto više od taktičkog prepada, razvila u moćan Darijev sistem pomoću koga je on vodio ratove od Indije do ruskih stepa, primenjujući čak i neke principe kombinovanih operacija. Nailazimo na pojavu štabnog sistema koji ukazuje na rad obaveštajnih, administrativnih ili pozadinskih inžinjeriskih oficira. Treba uočiti da je jedini metod dejstvovanja štaba, koji još nismo videli kao jasno

određen, bio metod operativne službe. U tom vremenu nema nikakvih znakova da su kraljevi — vojskovođe prenosili operativne dužnosti na nekog svog potčinjenog. Na taj način je očigledno da je operativno planiranje i izvršenje bilo manje ili više sinonim komandovanja, pošto je izdavanje naređenja i kontrola načina na koji su se naređenja izvršavala ostala lična odgovornost i isključivo pravo komandanta. Tako, veoma rano nailazimo na teoriju prvenstva i operativne funkcije, čvrsto usaćene u vojnu organizaciju i, nasuprot povećanju važnosti logistike, ovo prvenstvo će ostati još za mnoga nastupajuća stoleća.

Razvoj ratne veštine u grčkim državama

Darijeva dejstva su važna još iz jednog razloga. Sa početkom Grčkog rata, 490 godine pre n.e., zapadni svet je prvi put u istoriji u potpunosti osetio na svojoj koži koliko je Istok daleko odmakao u ratnoj veštini. Pre ovoga, plamen ratobornog progrusa besneo je divlje i žestoko nad zemljama iza istočnih obala Sredozemnog Mora. Stalni i povezani tok uspona ratne veštine protezao se od praskozorja istorije do moćnih poduhvata persiske carevine pod Darijem. Dok je ovaj težio da proširi svoje granice na zapad, grčke države nisu nikada pomišljale na organizovanje tako krupnih vojnih snaga, a što su Asirci i Persijanci već odavno prihvatali kao gotovu činjenicu. Mada su se grčki gradovi — države uspešno borili protiv najezda poluistočnjačkih vojski i stajali kao bedem protiv prodora istočnjačke filozofije i kulture, klica militarizma je prodirala u helenski duh i širila se preko zemalja severnog Sredozemlja. Boreći se protiv takve sile, grčki ratnici su istrošili svoje snage suprotstavljući se uzastopnim invazijama. Ostrva i poluostrva stare Grčke mogu sa punim pravom tvrditi da su osetili plimu istočnjačke vojne sile. Od Maratona do Salamine Persijanci i Grci su vodili međusobne borbe, sve dok se Persijanci nisu povukli na istok zbog poraza kod Salamine (480 pre n.e.) i pretnje jonske pobune u svojoj carevini. Naviknuti sada

na rat, Grci su ga upražnjavali međusobno, sve dok ih konačno nisu pokorili Filip (»Drugi«, Makedonski, 382—336 pre n.e.) i kasnije Aleksandar (»Veliki«, 356—323 pre n.e.) i učinili kraj njihovim građanskim ratovima.

I pored neprekidnog učestvovanja grčkih država u ratu, iznenađujuće je da one stvarno nisu dale veći doprinos ratnoj veštini koji bi bio od vojno-strategiskog značaja. Vodeći, prvenstveno, defanzivne operacije na relativno maloj prostoriji, prirodno je što nisu pomišljali na ratove većeg obima. Pošto je logistička priprema neophodan uslov za osvajački rat, grčki ratovi nisu zahtevali brižljivo planiranje snabdevanja i transporta koje je bilo od velikog značaja za Persijance, pa je potpuno prirodno što kod grčkih vojnih snaga ne možemo naći brižljivo organizovani sistem snabdevanja. Ipak, u kasnijim ratovima Grci su organizovali elementarni sistem snabdevanja, ali je *ova služba još uvek ostala njihova najslabija tačka*. Iako su Pelopeneski rat*) (431—404 pre n.e.) i kasniji sukobi doveli do uvođenja nekih taktičkih i tehničkih poboljšanja, ova poboljšanja ipak nisu tako značajna da bi izvršila uticaj na metode i način vođenja ratova.

U grčkim oružanim snagama se može naći malo zanimljivih činjenica u pogledu organizacije štaba. Spartanски kraljevi, naprimjer, imali su neku vrstu štaba za koji se kaže da se sastojao od jednog ili dva polimarha, koji su verovatno predstavljali štabne oficire za opšte poslove, zatim više pobednika u javnim igrama koji su obavljali dužnosti slične dužnostima kasnijih ađutanata, kao i izvestan broj mlađih konjanika. Teško je reći u kom stepenu su ovi pomoćnici delali kao stvarni štab, ali da je štab postojao, čak i u relativno maloj spartanskoj vojsci, nije bez interesa.

*) Peloponeski rat izbio je između Atine i Sparte usled obostrane želje za gospodarenjem Grčkom. Završio se pobedom Spartanaca i zavodenjem reakcionarne vladavine u Atini. — Prim. prev.

Atinski sistem komandovanja

Atinjani su primenjivali kolektivni metod komandovanja vojskom, postavljajući deset stratega u komandu vojske. Pod njima se nalazilo deset taksijarha koji su radili donekle kao pomoćnici za opšte potrebe. Mada su imali komandne dužnosti, oni su bili odgovorni i za takve detalje kao što su ishrana, logori, marševski poredak i druge slične dužnosti koje su danas u nadležnosti štabnih oficira.

Mada su nam dugotrajni grčki ratovi pružili pouke iz oblasti taktike, izgleda da je strategija bila kategorija ratne veštine koju oni nisu dovoljno cenili. Pošto su retko vodili rat u strategiskom obimu i, prema tome, nisu imali potrebe za logističkom pripremom u strategiskom smislu, ne nalazimo ništa što bi ukazivalo na razvoj štaba iznad pomenutih osnovnih sistema Atinjana i Spartanaca.

Grčki gradovi — države možda nisu primenjivali strategiju, ali je zato jedna susedna država, Makedonija — nešto pre toga — dala svetu jednog od najvećih majstora geo-strategije koga je svet ikada poznavao i koga, verovatno, neće nikada više imati.

V

Ako je ikada neki čovek imao oštar osvajački mač u svojoj ruci, to je bio Aleksandar Veliki. Kovač Aleksandrovog osvajačkog oružja bio je njegov otac Filip. On je učvrstio moć makedonskog prestola, proširio je na susedne grčke države i načinio planove za ekspanziju preko persiskih provincija u Maloj Aziji. Za tridesetak godina, za koje je vreme Filip skovao makedonsku ratnu mašinu, on je stalno pokazivao osobine genija koji je ispoljio svoj uticaj na vojnu misao sledećih stoleća.

Majstor materijalnog snabdevanja i organizovanja do krajnosti pažljiv, pun mašte i progresivan, Filip je usavršio jednu od najefikasnijih borbenih snaga poznatih u Starom svetu. Njegov životni put pruža izvanredan pri-

mer osobitog načina rada u kome su vojna misao i tehnika bili stalno podvrgnuti pronalazačkom geniju čoveka. Porastom makedonskih snaga Filip je postajao svestan toga da mora imati dovoljno jaku pešadiju kako bi se ogledao sa solidnom čvrstinom grčke falange. Da bi savladao mač i kratko kopljje grčkog pešaka, tako uspešne na bliskim otstojanjima, Filip je pronašao sarisu — izvanredno dugacko kopljje koje je štrčalo tako daleko ispred borbenog reda makedonskih borbenih poredaka da grčka pešadija nije mogla da svojim kratkim oružjem dopre do protivnika. Produceno oružje makedonske pešadije bilo je povod za tvrđenje da je »Filip pobedivao sa nekoliko stopa gvožđa«.

Kao majstor organizacije, Filip je stvorio štabni sistem koji je bio u stanju da omogući zamašne ratove njegovog sina. Oruđa za bacanje projektila, opsadne borbe i fortifikacija i dalje su se usavršavale, a u vezi sa tim morala je postojati i veoma efikasna inžinjeriska organizacija. Postojalo je i osoblje za snabdevanje i transport, a ima podataka da je Filip ustanovio i regularnu bolničku organizaciju. Za sprovođenje propisa i nadzor nad logorima postojao je organ koji odgovara današnjem načelniku vojne policije. Očigledno je da je moderna organizacija štaba unekoliko slična sistemu koji je ustanovio Filip pre više od 2.000 godina.

Kao žrtva zavere, Filip je bio ubijen 336 godine pre n.e. Sa političke i vojne tačke gledišta on je prevazišao sve svoje prethodnike i u istoriskim dostignućima i u slavi. Malo ljudi je posle njega pokazalo takvu moć shvatanja osnova ratovodstva, a još manje ih je izjednačilo svoju sposobnost vladanja sa onim što su osvojili. Aleksandar, Filipov sin, bio je čovek koji je prevazišao Filipovu veličinu.

Aleksandrovi kvaliteti

Prvi očiti znak da je Aleksandar bio čovek zdravog razuma ogledao se u tome što je bio toliko mudar da ostavi u osnovi nepromenjen nasleđeni vojni sistem. Filip

je stvorio pobedničko oružje ali, kao i pruskog Fridriha Viljema dve hiljade godina kasnije, smrt je omela ostvarenje njegove žudnje da lično povede vojsku koju je stvorio. Sin je to učinio postigavši velike ratne uspehe.

Aleksandrova ličnost pruža materijal za pisanje više knjiga. Ako je ikad postojala ličnost koja je pretstavljala nerešiv problem za tačan opis i analizu, to je bila Aleksandrova. Nas ne zanima žestina kojom je potvrdio smrtnu presudu svog starog ratnog druga Parmeniona (za kovanje zavere protiv njega), niti gotovo neuporediva velikodušnost sa kojom je postupao prema Poru (jedan indiski vladar), pošto ga je porazio u bici na Indu. Aleksandar je komandovao jednom od najvećih ratnih mašina u čitavoj istoriji kroz trinaest godina neprekidnih ratova koji su se rasprostrli preko celog tada poznatog sveta. Čak i genije, kakav je bio Aleksandar, ne bi mogao tvrditi da su njegove sjajne pobede bile delo jednog čoveka. Kako je, prema tome, on komandovao?

Aleksandar je bio neosporno vrhovni komandant i, kao većina ranijih vojnih veličina, njegovo komandovanje je bilo visoko oличено u jednoj ličnosti. Međutim, on je ipak imao osnove nekog štabnog sistema.

Osnovu Aleksandrovog štaba činilo je više oficira, somatofilaksa, koji su bili pod njegovim ličnim rukovodstvom, izuzev kada im je poverio komandovanje. Dodž kaže da su ovi oficiri delali u svojstvu načelnika štaba, načelnika opštег odeljenja i adutanata. Teško je reći šta je tačno bila njihova funkcija, ali ima dovoljno podataka za tvrdnju da je svakom od njih bila poverena više ili manje specijalna dužnost. Neki Hefestion, naprimer, često je imao zadatak da se bavi pitanjima snabdevanja. Eume nije je bio sekretar ili adutant, Dijades inžinjeriski oficir, a Laomedon je služio kao načelnik vojne policije. Pošto je Aleksandar usavršio pokretne mašine za bacanje projektila, koje je često upotrebljavao da bi podržao juriš svojih trupa, logično je prihvatići da je morao postojati i neki artiljeriski oficir. A pošto je tačno ustanovljeno da je primenjivao i izvestan sistem veze, morao je, dakle, postojati i oficir veze. Za sistem veze tog vremena Poli-

bije (grčki istoričar, 204—122 godine pre n.e.) kaže da »veze uopšte nisu bile sigurne«. Očigledno je, dakle, da neki problemi modernog rata ne pretstavljaju ništa novo.

Prema tome, vidimo da je u Aleksandrovoj vojsci bilo zastupljeno mnogo štošta od administrativnog štabnog rada kao i mnogo onoga što se danas smatra dužnostima otseka specijalnog štaba. Obaveštajna služba je u suštini pretstavljala izviđanje, te se kao takva verovatno smatrala operativnom funkcijom. Aleksandar se mnogo oslanjao na obaveštajnu službu te je, prema tome, izgleda bio sam sebi obaveštajni i operativni oficir.

Centralizovano rukovođenje bitkom od strane komandanta nije postojalo, pošto je takvo komandovanje prestajalo sa sudarom glavnih snaga. Kod Arbele (Aleksandar je porazio Darija 331 pre n.e.), naprimjer, Parmenion je komandovao levim, a sam Aleksandar desnim krilom. Prema tome, eksploracijom privremenih uspeha nije mogao uvek rukovoditi komandant, te je posledica toga bila da je usklađivanje napora upotrebot Štaba bilo izvanredno teško i nije se moglo previše pouzdati u Štab čim je bitka jednom otpočela.

U pogledu pripreme planova za bitku Aleksandar se pokazao kao div strategije, a u izvršenju ovih on je bio ono što je najviše voleo da bude — komandant konjice, i tu ga vekovima niko nije prevazišao.

Prva oprema za forsiranje reka

Više kao pitanje dejstvovanja nego organizacije Štaba zanimljivo je izneti neke Aleksandrove doprinose vojnoj nauci. Kao stručnjak u veštini forsiranja reka, on je verovatno prvi upotrebio artiljeriske projektilne u cilju zaštite prelaska trupa. Pri forsiranju Džaksartiza (Sir Darja) on je iskoristio svoje pokretne bacačke sprave da bi oterao Skite sa njihovog položaja na suprotnoj obali reke. Za vreme mnogobrojnih prelazaka reka tokom Ko-

fenskog*) rata, kako kaže Kurcijus (nemački istoričar, 1814—96), Aleksandar je upotrebio »čamce koji su se mogli rastaviti na delove i prenositi kolima, a potom ponovo sastaviti, kada situacija zahteva«. Ovo je verovatno bila prva upotreba prenosne opreme za forsiranje reka.

Biće podeljenih mišljenja o tome da li je to Aleksandrova zasluga ili ne, ali je verovatno on prvi pokazao kako treba da radi komisija za odabiranje pri unapređenju oficira.

Dodž ovako zaključuje o Aleksandrovom doprinosu ratnoj veštini: »On je prvi u istoriji pokazao svetu kako se, i to na najbolji način, vodi rat. On je formulisao prve principe veštine koju su usavršili Hanibal, Cezar, Gustav Adolf, Tiren, princ Evgenije, Malboro, Fridrih i Napoleon. Izvesno je da je Hanibal crpeo svoje nadahnuće iz postignuća velikog Makedonca; isto tako je sigurno da Napoleon, kada bi bio lišen svog znanja o Aleksandru, Hanibalu i Cezaru, nikada ne bi bio Napoleon.«

Ovo je neosporno tačan sud jer, kada se Aleksandrova velika dela stave pod mikroskop retrospektivne analize, teško je doći do nekog drugog zaključka nego da su njezini doprinosi vojnoj organizaciji bili od određenog istoriskog značaja, pošto su baš njegovi vojni metodi znatno uticali na kasniji razvoj ratne veštine. Ovaj uticaj se ne ogleda samo u neprekidnoj niži koja je postojala kroz celokupan razvoj stare ratne veštine, već je on i rezultat činjenice da su Aleksandrove metode brižljivo proučavale i smišljeno primenjivale vojskovođe čak i u početku moderne epohe.

VI

Između Aleksandrove smrti i rođenja Julija Cezara (100—44 godine pre n.e.) proteklo je oko dve stotine godina vojne istorije. Za to vreme se imperija, koja je bila

*) *Kofen* (Cophen) — današnja reka Kabul, desna pritoka Inda, izvire i većim delom protiče kroz Avganistan; na njoj se nalazi i avganistanski grad Kabul sa oko 120.000 stanovnika. — Prim. red.

proizvod vojničkog genija Filipa i Aleksandra, raspala po neumoljivim zakonima istorije, a rimski grad na Tibru okrenut je ka udaljenim granicama imperije koja se stalno povećavala.

Rimska Imperija je bila izgrađena na temeljima moćnog vojnog sistema. Taj sistem, koji je nešto pozajmio iz istorije, a do izvesnog stepena bio i samostalno izgrađen, postao je možda najsavršeniji vojni sistem Starog sveta. Julije Cezar, kao i Aleksandar, nije morao da stvara svoju organizaciju. Za njega je već bilo sve pripremljeno kada je obukao komandantski ogrtač. Pošto je uzeo komandu u svoje ruke, Cezar je upotrebio vlast na način koji je u potpunosti prevazišao dela njegovih prethodnika koji su razvili taj sistem. Na stranicama koje govore o rimskim vojskovođama postoje mnoga velika imena, kao što su Scipion, Neron, Marije i Fabije,* ali je Cezarovo ime na vrhu te liste. On je pretstavljaо vrhunac vojne misli i dela Staroga sveta. Prema tome, njegov sistem komandovanja je za nas od interesa, naročito sa gledišta kako je on koristio štab pri komandovanju.

Iako je Cezar bio političar i cenio ratnu veština, on nije smatrao da bi ga samo politički položaj mogao načiniti dobrom vojskovodom. Pre no što je preuzeo vojnu komandu, on je izvršavao razne štabne zadatke u rimsкоj službi. U svojoj 19-toj godini, služio je kao kontubernalis ili adžutant protiv Mitridata (kraj Ponta, provincije u Maloj Aziji, umro 63 godine pre n.e.). Mnogi su se čudili kako je Cezar stekao pomorsko obrazovanje koje mu je omogućilo da vodi amfibiski rat protiv Britanije. Odgovor je da je služio u mornarici 78 godine pre n.e., za vreme borbi protiv siciliskih gusara. Otprilike deset godina ka-

*) *Scipion Afrikanac-Stariji*, 237—183 godine pre n. e. pobedio je Hanibala; *Scipion Emilijan Afrikanac-Mlađi*, 185—129 godine pre n. e., koji je razorio Kartaginu; *Gaj Klaudije Neron*, u početku II veka pre n. e., pobedio Kartaginjanina Hazdrubala, kod Metaurusa 207 godine pre n. e.; *Gaj Marije* 155—86 godine pre n. e. komandant pod Scipionom Afrikancem-Mlađim; *Fabije Kunktator*, umro 203 godine pre n. e., od koga potiče Fabijeva taktika odugovlaženja, koja je, mada osuđivana od savremenika, očigledno bila pravilna.

snije, njegovo štabno iskustvo proširilo se i na administrativno polje kada je bio postavljen za kvestora i pratio prokonzula Antistija Veta u Španiju. Na taj način, pre no što je preuzeo svoju prvu vojnu komandu, Cezar je bio ono što bi se danas moglo nazvati »spreman štabni oficir«.

Sistem komandovanja u rimskoj legiji bio je prilično podeljen. Tu je svaka legija imala šest tribuna koji su umnogome dejstvovali kao ratni savet. Tribuni su bili podeljeni na grupe po dva, od kojih je svaka komandovala legijom za određeno vreme, obično dva meseca. Par tribuna menjao se svakodnevno u komandovanju legijom. Makako čudan izgledao ovaj sistem, mora se priznati da je zadobivao pobjede. Vredno je zapaziti da je rimski sistem združenog komandovanja bio veoma sličan kolektivnom komandovanju koje su Atinjani ostvarivali sa deset stratega i to je, očigledno, bio uzor sistema komandovanja Malboroa i princa Evgenija 1600 godina kasnije, kada se komandovanje njihovim savezničkim armijama svakodnevno menjalo između njih (u Ratu za špansko nasleđe, 1701—14 godine).

Dok su 2 tribuna naizmenično komandovala legijom, ostala četiri služila su kao štabni oficiri, pomažući tribunu sa kojim bi uskoro zamenili ulogu.

U ovakovom sistemu komandanti su bar umeli da cene štabne probleme. Cezar je kasnije utoliko izmenio ovaj sistem podeljenog komandovanja što je, mada je i dalje ostalo 6 tribuna, postavio jednog legata za stvarnog komandanta legije, a 2 tribuna, verovatno, na dužnost načelnika štaba i adutanta.

Pored tribuna, u Cezarovo doba je štab ovako izgledao: kvestori, koji su dejstvovali kao snabdevački oficiri; kontubernali, adutanti-dobrovoljci; kohorta pretorijanaca koji su bili liktori ili organi vojne policije, pisari i kuriri; spekulatori, koji su obrazovali osnovu organa za sakupljanje obaveštenja i kojih je svaka legija imala po 10, i fabri ili inžinjeri pod komandom jednog prefekta fabra.

Postoje neka, prilično značajna, obeležja koja se odnose na rimski štab. Kvestor se javlja kao funkcija od koje vodi poreklo termin »kvartirmajstor«.

»Kvartirmajstor« je izraz vredan da se razmatra u razvoju vojne terminologije. Pojavivši se najpre kao titula snabdevačkog ili kantonmanskog oficira, on je možda bio izopačen time što je pretstavljaо pre operativnog i obaveštajnog oficira nego pozadinskog. Donedavno je u nemačkom štabu titula kvartirmajstora bila vezana pretežno za operativnu službu. Međutim, u štabu SAD ova reč ima specifično snabdevačko značenje.

Razlika između operativne i obaveštajne službe

Uvođenje spekulatora pretstavlja prvi određeni stepen obaveštajnog osoblja u štabnoj organizaciji. Za vreme Cezara ratna veština je dovoljno napredovala tako da je vojna misao bila u stanju da načini razliku između obaveštajnih i operativnih funkcija. Ovo je bio značajan napredak u razvoju štaba jer se time izdigao iznad Aleksandrovog štabnog sistema. Ustvari, razlika između obaveštajnih i operativnih dužnosti u štabu bila je nešto što su neki »moderni« evropski štabovi upoznali tek u relativno skorije vreme.

Uticaj rimskog sistema na kasnije vojne doktrine bio je značajan i može se pripisati veoma određenim razlozima; od ovih nije bila beznačajna činjenica da je Cezar bio izvrstan i oduševljen autobiograf i tako precizan u svojim vojnim opisima, da je ostao veoma čitan do današnjeg dana. Isto tako su mnogi izrazi rimskog vojnog jezika kroz razvoj i širenje romanskih jezika, našli svoje mesto u modernoj vojnoj terminologiji.

Kao primer kako se rimski uticaj održao u vojnoj misli i organizaciji, zanimljivo je primetiti da se izraz »legija« upotrebljavao da označi vojsku SAD pri kraju XVIII veka.

VII

Po padu Rimske Imperije i nastupanjem Srednjeg veka zajedno sa kulturom izgleda da iščezavaju i vojna nauka i njena primena. Evropski svet bio je svedok činje-

nice da gotski konj istiskuje legionara, a da profesionalni vojnik ustupa mesto oklopljenom feudalcu. Iako je svetlo vojnog napretka tamnelo u zemljama koje su nekada bile poprišta Cezarevih pobeda, ipak je ostalo bar jedno uporište ratne veštine. Nasuprot činjenici da se zapadna polovina Rimske Imperije raspala i gotovo u potpunosti iščeza, Istočna Rimska, ili Vizantiska Imperija, ostala je netaknuta i produžila je da se razvija i primenjuje iste visokokvalitativne ratne metode, karakteristične za Rim na vrhuncu njegove veličine.

Pod duhovnim rukovođenjem profesionalnih komandanata, od kojih je jedan bio Velizar (vizantiski vojskovođa, 505—565 godine) koga je maršal Vejvel ocenio kao jednog od najvećih vojskovođa u istoriji, Vizantinci su unapredili vojnu organizaciju tako da se za nju govorilo: »Ratna veština, kao što se shvatala u Carigradu, pretstavljala je jedini postojeći sistem stvarne vrednosti. Nijedna zapadna država nije bila u stanju da stvari tako uvežbane oficire sve do XVI ili XVII veka«.

Vojnička mudrost Vizantinaca nije se ni na koji način primetnije odrazila na vojnu misao Zapadne Evrope, a smer razvoja evropske vojne istorije bio je pre nazadan nego napredan. Pošto je feudalni sistem značio ne samo političku već i vojnu decentralizaciju, veština uvežbavanja, upravljanja i komandovanja velikim vojskama bila je ubrzo zaboravljena, a skoro jedini trag o postojanju velikih vojski Rimske Imperije pretstavljeni su spisi Cezara, Vegecija i drugih rimskih istoričara.

Za vreme srednjovekovnog doba učinjeni su neki značajni doprinosi vojnoj istoriji. Krstaški ratovi (1096—1271 godine), u toku nešto više od stotinu godina, na mahove su držali pod oružjem veliki deo muškog stanovništva i stvorili izvestan broj čuvenih vojnika-najamnika koji su sa vojnog stanovišta bili beznačajni. Štabna organizacija, kakva je postojala, ispoljavala se uglavnom pri primeni opsadne tehnike koja se veoma razvila za vreme srednjovekovnog doba.

Bitka kod Hestinksa, 1066 godine, veoma se ističe u većini istoriskih spisa; međutim, ne može se zaključiti da

su se bilo Viljem ili Herold mnogo brinuli za rad štaba. Što se potreba za štabom nije nametnula u to vreme, verovatno se može objasniti činjenicom da se bitka kod Hestinksa odigrala na frontu od oko 1.140 metara. Prva značajna upotreba topovskog baruta na Zapadu bila je u bici kod Kresija, oko 200 godina kasnije. Značaj baruta sastojao se više u načinu na koji je njegov razvoj uticao na kasnije bitke no na organizaciju komandovanja.

Dok su organizacijski i administrativni nedostaci srednjovekovnih vojnih snaga očigledni, ipak ne bi trebalo prihvati gledište da je celokupno štabno iskustvo i dejstvovanje u potpunosti nedostajalo svim vojskama tog doba. U »Ratnim odredbama i pravilima« kraljeva-vojnika, kao što su bili Henri II, Ričard I, Edvard III i Henri V, često ima dosta određenih uputstava koja se odnose na dužnosti i odgovornosti izvesnog štabnog osoblja, a sve to ukazuje da je ipak, grubo uzevši, postojao neki štabni sistem.

Redžinald Hargrivz, istaknuti britanski vojni istoričar, tvrdi da je visoki konstabl*) umnogome dejstvovao kao »glavni ratni savetnik ili načelnik štaba — kao što je Čendos bio Edvardu III i Crnom Princu i kao što je konstabl Francuske bio Dofenu po padu francuskog kralja Žana u englesko zarobljeništvo.**) Maršal je u to vreme, prema Hargrivzu, imao mesto negde između šefa vojnog kabineta i vrhovnog komandanta vojne policije. Štabni oficiri sa nižim rangom bili su: starešina za regrutovanje, starešina za snabdevanje (u kasnijoj terminologiji generalni komesar), glavni konačar (sa dužnošću obezbeđenja

*) Krunki vojni zapovednik. — Prim. red.

**) Čendos — ser Džon (+1370), engleski vojskovođa; borio se u bitkama kod Kambrea (1337), Kresija (1346) i Poatjea (1356) gde je spasao život Crnom Princu. 1362 naimenovan je konstablom od Gijena. — Crni Princ — sin engleskog kralja Edvarda IV, dobio je ime po crnom oklpu koji je nosio u borbama u Stogodišnjem ratu. — Dofen — titula francuskog prestolonaslednika u doba kraljevine. — Žan II, Dobri, francuski kralj (1350—1364), potučen i zarobljen od Engleza u Stogodišnjem ratu, kod Poatjea. — Prim. prev.

stanovanja i rekvizicije stanova), starešina komore i starešina za izviđanje (sa dužnošću izviđanja).

U oblasti transportovanja i snabdevanja, čak i za opsežniji srednjovekovni rat, može se steći izvesna pretstava iz činjenice da je Edvard III za rat 1359—60 godine prikupio 8.000 kola za svoju komoru. Nije nikakvo čudo što je pod takvim uslovima snabdevačka strana rata vršila posao pomoću mnogobrojnih službenika, grubo grupisanih pod srodnim izrazom »konačari«.

Činjenica je da tek početkom XIV veka počinjemo uočavati prve tragove onoga što bi se verovatno moglo nazvati modernim vojnim razvojem. U ekonomskoj i političkoj zbrici kasnijih perioda Srednjeg veka, trgovачki gradovi Italije održavali su vojne organizacije poznate kao najamničke čete (*campagnias di ventura*). Ove jedinice, kojima su komandovali kondotijeri (*condottieri*), bile su organizovane kao stajaće, dobro uvežbane i u potpunosti najamničke snage, čije su usluge stajale na raspolaganju na slobodnom tržištu koje je, prema događajima toga vremena, moralo biti veoma živo. Razvoj ovih profesionalnih vojnih jedinica označavao je značajan napredak u opštem razvoju izvežbanih borbenih organizacija u Evropi. U feudalnom sistemu bilo je uobičajeno, u korist viteza, da se borba što brže obavi kako bi se ovaj mogao vratiti na svoje dobro radi upravljanja. Kod najamničkih kondotijera je priprema za borbu bila samo još jedan način da se više zaradi, te je i proučavanje ratne veštine postala važna obaveza vojnika. Kondotijeri su proučavali i primenjivali iskustva iz spisa rimske vojne istoričara, te ovde srećemo jedan način na koji je rimska vojna misao bila preneta u evropski vojnički duh.

Kondotijeri oživljavaju vojnu misao

Posle primera kondotijera ideja profesionalnih vojnih organizacija u Evropi brzo je uzela maha i, uskoro zatim, u Švajcarskoj se pojavila potpuno profesionalna vojska koja je bila priznata, za oko stotinu godina, kao najbolja

vojna organizacija Evrope. Naoružani dugim kopljima, koja potsećaju na Filipove sarise, i formirani u falange, Švajcarci su dominirali u bici, sve dok njihovom sistemu nije zadat konačni udarac od strane Španjolaca kod Pavije 1525 godine.

Dok je Švajcarska još držala prvo mesto svojom profesionalnom vojskom, u Nemačkoj i Francuskoj su počele pojaviti druge profesionalne vojne snage: kod Francuza poznate kao *Compagnies d' Ordonnance**), a kod Nemaca *Landsknechte* što znači »vojnici iz domovine« — nasuprot strancima. Obe ove organizacije pojatile su se na evropskim bojištima otprilike u XV veku.

Neprekidnost u vojnom razvoju

Jedna od očeviđnijih pouka vojne istorije sastoje se u tome što u celokupnom vojnom razvoju postoji neprekidnost. Istina, bilo je vremenskih perioda kada se lanac neprekidnosti tanjio, ali se sa razvojem Landsknehta dostigla tačka koju većina istoričara smatra kao očigledan početak modernog vojnog razvoja. Počev od Landsknehta moguće je određeno povući neprekidnu liniju razvoja štaba, a isto tako i drugih vojnih institucija, sve do današnjeg doba.

U štabnoj organizaciji Landsknehta nalaze se sva osnovna obeležja moderne pukovske organizacije. U svakoj jedinici koja bi odgovarala današnjem puku postojala su lica koja su za potrebe jedinice obavljala štabne dužnosti. Pukovski starešina (*Sergeant major*) je bio glavni štabni oficir. Njegove dužnosti su se odnosile na administraciju i obuku i po tim pitanjima je izdavao pukovska naređenja i bio odgovoran za uvežbavanje puka. Pored pukovskog starešine postojao je još jedan oficir, poznat kao kvartirmajstor, čija se dužnost sastojala u obezbeđenju stanovanja i ishrane jedinica. Pošto je na maršu

*) Uzakne čete — jedinice formirane ukazom Karla VII, 1439 godine. — Prim. prev.

morao da ide obično ispred jedinice on je, da bi organizovao stanovanje, dobijao katkad i zadatak izviđanja. Na taj način je odgovornost za regulisanje marševa, izviđanje i snabdevanje postala dužnost kvartirmajstora različitih štabnih otseka i ostala je u pruskim i britanskim štabnim organizacijama sve do skorih vremena.

Pri kraju XVI veka uočava se početak nešto drukčije linije štabne misli, pošto su Francuzi razvili štabni sistem koji je pokazivao zrelo razumevanje osnovnih principa komandovanja i štabnih odnosa. Ona se zasnivala na pojavi sistema koji se u izvesnim važnim tačkama razlikovao od štabova Landsknehta. Francuski štab je obuhvatao oficire koji su obavljali sve štabne dužnosti koje obično spadaju u nadležnost modernog štaba. Proučavanje francuskog štaba otkriva da je u njemu postojala veća diferencijacija štabnih dužnosti nego u nemačkim štabovima, a vredi napomenuti i to da se u razvoju francuskog štaba retko pominje kvartirmajstor.

Veoma je teško pravilno oceniti značaj štabnog sistema koji su Francuzi upotrebljavali pri kraju XVI veka. Po svom razvoju, koji pada skoro u isto vreme kad i Landsknehti, i sa izvesnim osobenostima koje ga razlikuju od štabnog sistema Landsknehta, on navodi na pretpostavku da je možda tu bio početak razvoja dva sistema vojne štabne misli na kontinentu, francuskog i nemačkog. Pri ispitivanju ova dva sistema dolazi se do zaključka da su razlike između francuskog i nemačkog, koje su postojale čak i pre Gustava, veoma slične onim razlikama koje čak i danas karakterišu francuske i nemačke sisteme.

Naprimjer, u štabu Landsknehta, kao i u kasnijim pruskim i nemačkim štabovima, kvartirmajstor je bio dominantan član štaba koji je rukovodio ne samo snabdevanjem, već i obaveštajnom službom i pokretima trupa. Ovaj istaknuti položaj kvartirmajstora je stalno bio karakteristična osobenost za nemački štabni sistem, čak i do modernih vremena.

Nemačka i francuska varijanta

Francuski štab je bio zasnovan na mnogo određenijoj diferencijaciji dužnosti nego tadašnji nemački. Suprotno od nemačkog štaba u kome su se snabdevanje, obaveštajna služba i pokreti trupa često slili pod upravu jednog štabnog oficira, Francuzi pokazuju, bar donekle, da je na njih uticala rimska štabna teorija, smatrujući obaveštajnu službu kao posebnu štabnu dužnost i određujući štabne oficire za snabdevanje, operativne poslove, administraciju i obaveštajnu službu. Moglo bi se reći da je u izvesnom smislu ovakva organizacija štaba bila uzor francuskom štabnom sistemu u Prvom svetskom ratu pa, prema tome, i sistemu koji je danas primjenjen u vojsci SAD.

U takvim razlikama — koje se ispoljavaju u francuskom i nemačkom sistemu u tom ranom periodu vojnog razvoja, a ne odbacujući činjenicu da su oba sistema imala da pretrpe mnoge izmene u narednim godinama — leži osnova, doduše ne definitivna i sigurna već, u najmanju ruku, razumna, za shvatanje da su nemačka i francuska vojna misao stvorile na početku moderne epohe dva različita štabna sistema. Svaki sistem je ostao relativno samostalan kroz uzastopne ratove.

Razlika između francuskog i nemačkog sistema očigledno nije bila svesno stvorena. Kao i većina osnovnih teorija i sistema u ma kom pravcu ljudskih stremljenja, ova dva štabna sistema su se samo sticajem slučajnosti različito razvijala od početka. Mada podvrgnuti mnogim promenama, oba su — tri veka kasnije — zadržala ista obeležja koja su imala i u početku. Ni francuskom ni nemačkom vojnom mnenju nije uvek bilo jasno da postoji osnovna razlika u štabnoj misli. Ponekad su privremeni uticaji i novine učinili nejasnim karakteristične odlike dvaju sistema. Vojni pisci su se žestoko prepirali u pogledu obima u kome su pruski i francuski sistem međusobno uticali jedan na drugi. Današnjim ispitivanjem tokâ razvoja francuskog i nemačkog štaba možemo uočiti nešto što nije bilo jasno francuskim i nemačkim posmatračima u doba kada su se štabni sistemi razvijali u pravcu

njihovih sadašnjih oblika. Možda se samo retrospektivnim posmatranjem može osetiti da su ova dva različita sistema počela da nastaju negde početkom XVI veka, i da se oni i danas razlikuju na isti način.

VIII

Što se XVI vek primicao kraju, to je evropska vojna misao sve više završavala jedan značajan prelaz. Feudalne borbe prsa u prsa brzo su postale stvar prošlosti, a organizacija i metod su opet postajali određeni deo vojnog sistema.

Delimično zaposleni feudalni borac, koji je pravio darmar na bojištima mračnog doba, bio je potpuno diskreditovan. Naime, feudalni metodi su već bili u opadanju otkako su profesionalni vojnici kondotijera, »ordonnance companies« i Landsknehta pokazali vrednost stajaćih oružanih snaga za vođenje rata. Zapadna Evropa je »otkriла« nešto što su Rimljani znali pre mnogo vekova: da je rat veština koja se mora proučavati i unapređivati. Međutim, postoje jaki razlozi verovanju da vojnici tog vremena nisu znali o ratu onoliko koliko su znali Rimljani.

Pošto su u vojnom prelaznom periodu krajem XVI veka ostvarene važne činjenice, godina 1600 pretstavljava je hronološki prag preko koga su evropski ratnici umarširali u novu epohu. Vojni istoričari se razilaze u mnogim pitanjima, ali se jednodušno slažu u tome da je početak XVII veka pretstavljaо početak moderne epohe vojne misli i dela. Makoliko važan bio ovaj prelaz, ne bi ga trebalo posmatrati kao određen i završen proces, pošto su se znaci dolaska nove epohe već duže vreme sakupljali i smanjem veka su najzad dostigli značajne vidne razmere. Profesionalni karakter vojski i taktičke promene, prouzrokovane povećanom upotreбom vatrenog oružja, bili su faktori koji su suštinski odvojili staru eru od nove. Istina, promene u organizaciji borbenih snaga bile su uslovljene povećanom upotreбom vatrenog oružja, ali takve promene nisu značile radikalno odvajanje od prošlosti.

Dok je napredak u taktici bio značajan, dotle u organizaciji nije došlo ni do kakvih većih promena, te su tako štabovi vojski bili na početku XVII veka u osnovi isti kao i pri kraju Starog veka. Međutim, procedura komandovanja ne može dugo ostati statična, ako se taktika i teorija i dalje usavršavaju.

Ako su ratovi pre XVII veka uopšte nešto dokazali, onda je to svakako činjenica da vojna organizacija ne bi mogla dugo da opstane bez nekog sistema vrhovnog komandovanja i da se komandovanje, mada olicoeno u pojedincu, ne bi moglo pravilno obavljati bez pomoći neke vrste štaba. Sada, pak, pošto su stajaće profesionalne vojne snage bile, makar načelno, prihvaćene na kontinentu, potpuno je prirodno što su se uskoro u toku razvoja ratne veštine pojavile i štabne organizacije koje su bile u stanju da potpomažu upravljanje takvim vojskama. Bez odgovarajućeg štabnog sistema, koji bi pružio pomoć komandantima u planiranju i rukovođenju vojskom, vojni napredak u XVII veku ne bi bio mogućan.

Vojni napredak do XVII veka

Što se XVI vek bližio svom ratobornom kraju, to su namena i upotreba artiljerije postajale naučnije, ratovi su brižljivije planirani i tamo gde se feudalni prethodnik pouzdao u hrabrost podržanu time što je natovario na sebe težak oklop koji ga je učinio nepokretnim, profesionalni vojnik je sve više zavisio od taktičkih metoda. Proširena upotreba specijalnog oružja, kao što je artiljerija, zahtevala je izučene oficire, a brižljivo planiranje koje je počelo prethoditi bici uslovilo je veću zavisnost komandanta od pomoćnika koji su rešavali pitanje ishrane, municije i oružja, prikupljali podatke o neprijatelju, kao i od onih koji su postrojavali jedinice na bojištu prema komandantovim naređenjima. Ovo su bile štabne dužnosti, a nova ocena značaja metodičnih postupaka u ratu zahtevala je specijalne oficire koji bi obavljali takve dužnosti. Ukoliko ove dužnosti ne bi bile obavljane, napredna težnja ka naučnom vođenju rata bila bi osuđena

na brzi završetak. Prema tome, bilo je potpuno prirodno očekivati da će već nagovešteni napreci u vojnoj tehnici dovesti do poboljšanja u štabnoj organizaciji.

Moris Nasavski došao je na holandski presto 1584 godine posle svog oca, Viljema Oranskog. Ako se nekome može dodeliti počast da najavi novu vojnu epohu, Moris bi, verovatno, pre svih drugih imao pravo da je dobije. Hronološki uzeto, njegovo prvenstvo se proteže kroz pozni deo XVI i rani deo XVII veka. Glavni Morisov doprinos vojnem napretku je u tome što je pravilno ocenio važnost elastičnosti u vojnoj organizaciji, a naročito se ističe da je on došao do zaključka da njegovi oficiri moraju biti profesionalno kvalifikovani za komandovanje.

Posmatrajući celokupnu vojnu istoriju, nameće se zaključak da nijedan sistem, makako radikalnan izgledao, nije potpuno nov, jer su sve novine vezane za ranije metode ili tehniku. U tom svetlu zanimljivo je razmotriti način na koji je Moris Nasavski u potpunosti izvršio zahteve koji su ga načinili oruđem vojne prekretnice.

Još u rano doba svoje ratničke karijere Moris je sa velikim interesovanjem čitao rimske vojne pisce. Uskoro mu je postalo jasno da rimski metod nudi onu elastičnost koju zahtevaju izmenjena taktika i oružje pri kraju XVI veka. Zato on svoj sistem zasniva na principima rimske tehnike i, kao što Spolding ističe, »pošto je vreme sada sazrelo, sistem se pojavio sam od sebe«. Sistem, zasnovan na povećanoj taktičkoj elastičnosti, zahtevao je viši stepen uvežbavanja trupa, novu primenu organizacije dubokih taktičkih poredaka — sve po uzoru na Rimljane. Na taj način, da bi ostvario napredak, Moris je primenio metode koji su pokazali svoju vrednost čitavih 1500 godina pre njega.

Morisova doktrina polaze ispit

Moris je, između ostalog, poboljšao i svoju artiljeriju i obratio veću pažnju snabdevačkom transportu snaga. Pravilnost njegove doktrine bila je nepobitno potvrđena kada je 1600 godine, potpuno porazio Špance kod Njepora.

Sa gledišta štabnog razvoja nema nikakvih znakova da je Moris uveo neke važnije organizacijske novine kod komandnih organa svojih snaga. Organizacija njegovih pomoćnika u komandovanju odvijala se očigledno po uzoru na štabne sisteme ranijih evropskih vojski. Nije teško uočiti da je njegov štab bio pod uticajem Landsknehta, pošto se u njegovom sistemu pominje kvartirmajstor, a treba se setiti da je ovaj bio najvažnija figura u štabu Landsknehta.

Morisovi doprinosi napretka ratne veštine značajni su u pogledu organizacijske strukture i discipline trupa, a pošto su ovi faktori povlačili za sobom nove koncepcije u pogledu elastičnosti operacija i metodičnog postupka, vrhunac je bio dostignut na onom mestu gde je stari štabni sistem Landsknehta trebalo izmeniti. Jasno je bilo da će kasnije vojskovođe imati da poboljšaju organizaciju i rad štaba, ako bi težnja ka usavršavanju vojne tehnike i dalje postojala. Da je uticaj Morisov bio veliki na budući razvoj vojnih metoda ne samo kod kontinentalnih vojski, već i u britanskoj vojsci, potvrđuje ništa manje nego autoritet Forteskjua koji ga je ocenio kao »čoveka čije se ime mora uvek poštovati u britanskoj vojsci«.

Moris je doduše pružio značajan doprinos vojnim metodima, ali nikako ne i konačan. Makoliko njegov rad bio važan za napredak ratne veštine, ukoliko se odnosi na organizacijske promene, ipak je Gustav Adolf bio taj koji je poboljšao čitav postojeći sistem. Činjenica je da su se pre Gustava odigrale važne promene u pravcu napretka ka modernom ratu, ali je baš ovaj švedski kralj ne samo iskoristio značajna dostaiguća ranijih vojskovođa već i poboljšao dodavši im svoj doprinos, a energičnim rukovođenjem dao je i stvaran smisao nastajućoj novoj ratnoj tehnici. Novi metodi Gustava pretstavljavali su takvu prekretnicu, da mnogi istoričari datiraju modernu ratnu veštinu od ovog doba.

I pored toga što se sa istoriskom sigurnošću može reći da je Gustav prvi prikazao moderan rat, bilo bi netačno tvrditi da je to samo njegova zasluga. Ispitujući uticaj ovog švedskog vojskovođe na organizaciju štaba

naići ćemo na još jedan snažan primer o tome kako se štabni sistem Landsknehta i dalje nametao svim evropskim štabovima, sa možda jedinim izuzetkom — francuskim štabom. Očigledno je da su postojali znaci jakog uticaja Landsknehta na organizaciju Morisovog štaba a, sa druge strane, Moris je izvršio znatan uticaj na vojni metod Gustava. Razlog za ovaj uticaj treba, između ostalog, videti i u činjenici da su mnogi Gustavovi oficiri prethodno služili pod Morisom.

Uticaj Gustavovog sistema

Pošto je tačno ustanovljeno da je Gustav uveo metodičnost u proceduru koja daje obeležje onome što nazivamo moderan rat, očigledno je da je on to mogao postići samo zato što je imao punu pomoć štaba koji je pravilno vršio svoju službu. Štabni sistem Gustava značajan je i po tome što je služio za ugled kasnijim vojnim rukovodicima. Prema tome, njegova organizacija štaba morala je izvršiti jak uticaj na pozne evropske komandne sisteme.

Organizacija komande puka u švedskoj vojsci pod Gustavom bila je u osnovi ista kao i ranije u Landsknehtu stim što je Gustav imao veći broj štabnih oficira. Komanda puka sastojala se od jednog pukovnika, jednog potpukovnika, jednog majora, jednog glavnog kvartirmajstora, dva vojna sveštenika, dva vojna tužioca, četiri vojna lekara, četiri načelnika vojne policije, jednog pomoćnika načelnika vojne policije i činovnika.

Veliki istoriski značaj Gustava zasniva se u velikoj meri na tome što je on, verovatno više nego iko drugi, unapredio sistem organizovanog snabdevanja u vojsci. Poboljšanje u logističkoj tehnici bilo je u mnogočemu najvažniji obeležje koje odlikuje njegovu vojsku u odnosu na ranije. Znatno poklanjanje pažnje novom logističkom sistemu ustvari je i omogućilo mnoge pobede Gustava. U švedskom sistemu snabdevanja nalazimo mnogo elemenata koji su sačinjavali osnovu za sistem

ešeloniranja snabdevačkih potreba, a koji čak i danas odlikuje snabdevačke sisteme svih modernih vojski.

Kao što je već ranije pomenuto, skupo i dugo vođenje rata moguće je samo ako se zasniva na solidnoj logističkoj pripremi. Ovo neophodno logističko shvatanje umnogome iščezava u vojnoj misli posle raspada rimskih vojski i nije bilo ponovo u potpunosti ustanovljeno sve dok ga nije, zaslugom Gustava, usvojila švedska ratna mašina.

Logistička priprema obuhvata pedantno i često veoma detaljno planiranje, a takvi poslovi zahtevaju veliki utrošak vremena da bi ih mogao izvršavati sam komandant. Zbog toga su oni bili preneseni na komandantove pomoćnike ili na njegov štab. Prema tome, bilo je potpuno logično što je Gustav, uvek svestan fundamentalnog značaja koji je imao razvoj organizacionog metoda, bio u stanju da obezbedi neophodnu štabnu organizaciju koja bi rukovodila snabdevanjem. Glavni snabdevački oficir u švedskom sistemu bio je, kao i kod Landsknehta, kvartirmajstor. Međutim, treba imati u vidu da su dužnosti kvartirmajstora obuhvatale ne samo snabdevanje, već i kretanje i stanovanje trupa. Pri opisivanju snabdevačkog sistema Gustava, Dodž tvrdi da je »postojao štab komesara koji je pukovima dodeljivao sledovanje, a potom ga je pukovski starešina izdavao ljudima«.

U tvrđenju da je pukovski starešina delio sledovanje jedinicama ima nekih zanimljivih nagoveštaja. Obavljući takvu dužnost, pukovski major ili, možda pravilnije, pukovski starešina, počinje da preuzima i administrativne dužnosti pored operativnih.

Težnja ka specijalizaciji

Izgleda da ovaj napis ukazuje na to da se sistem snabdevanja specijalizovao do tog stepena da je, mada je kvartirmajstor vršio opšte planiranje i nadzor nad snabdevanja specijalizovao do tog stepena da je, mada cijalna štabna organizacija za raspodelu hrane. Takav

razvoj je bio u potpunom skladu sa rastućom težnjom ka specijalizaciji vojnih dužnosti, a naročito onih koje obavljaju štabni oficiri.

Sa nadzorom snabdevačke službe, koji je stavljen u dužnost kvartirmajstoru i raspodelom koju su obavljali komesari i pukovske starešine (regimental major), bile su obezbeđene sve neophodne funkcije za dostavljanje hrane neposredno do jedinica. Pri ovakvom stanju u kome je kvartirmajstor bio opterećen obaveštajnim i operativnim dužnostima, a pukovski starešina raspodelom sledovanja, trebalo je još mnogo štošta učiniti na putu ka kanalisanju štabnih dužnosti u skladu sa vrstom funkcije.

Pojava stalnog pravnog otseka u pukovskom štabu bila je još jedan značajan korak u razvoju štaba, jer pokazuje da se metodičnost nije ograničila samo na snabdevanje i taktiku, već se proširila i na regulisanje načina na koji su se imale kažnjavati povrede naređenja. Za vreme opsade Rige, 1621 godine, postavljen je temelj vojnog zakonodavstva. Tada je Gustav izdao ratna pravila kojim je ustanovio vojne sudove. Po ovim pravilima komandant puka je bio presednik suda a, ostali članovi suda kao i danas, birani su iz jedinice koja je sazivala sud. Postojalo je jasno razgraničenje nadležnosti između načelnika vojne policije i sudova jer, iako su načelnici vojne policije mogli nekog uhapsiti, bilo im je zabranjeno da izriču smrtnе kazne, izuzev u veoma izuzetnim prilikama.

Privila od 1621 godine predviđala su da, pored pukovskog vojnog suda, postoji i stalni opšti sud, čiji je presednik imao da bude maršal Švedske, a članovi viši oficiri. Pukovski sud je bio nadležan za pljačku, neposlušnost i sve lakše prestupe, a viši sud za izdajstvo i druge veće krivice.

Postanak vojnih sudova

Ovakav sistem vojnih sudova koji predviđa opšti sud pod presedništvom visokog vojnog autoriteta, a niže sudove u okviru pukova, ima upadljivu sličnost sa da-

našnjim opštim vojnim sudovima i vrhovnim vojnim sudovima u oružanim snagama SAD. Izgleda da su sudovi imali mnogo posla, pošto je u vojsci Gustava čak i štab puka imao jednog dželata.

Mada je Gustav ustanovio određenu proceduru poslovanja vojnog sudstva, on je lično činio zanimljive izuzetke u odnosu na svoje ustanovljene metode. U biografiji ovog švedskog vojskovođe Dodž navodi jednu anegdotu koja ilustruje kako je Gustav ponekiput i sam neposredno izričao presudu. Gustav je bio veliki protivnik dvoboja i okvalifikovao ga je kao tešku krivicu. Međutim, jednom prilikom, pošto je dvoboj bio stavljen van zakona, dva oficira su tražila od Gustava specijalnu dozvolu da se međusobom razračunaju. Gustav im je to odobrio. Ali, mora da su oba protivnika bila veoma iznenađena kada su među posmatračima ugledala i Gustava. Iznenadenje je verovatno za njih bilo još veće u trenutku kada je Gustav izjavio: »Sada izvolite, gospodo, i ne prestajte dok jedan od vas ne bude ubijen, a ja imam priruci načelnika vojne policije koji će odmah pogubiti drugog«.

Pošto je emocionalan potsticaj koji je podržavao Gustava u svim godinama njegovog ratovanja bio skoro potpuno religiozan, nije iznenadujuće što su se u pukovskim komandama nalazila po dva vojna sveštenika. Mada je broj pukovskih sveštenika bio veliki u odnosu na uobičajeni broj u to vreme, Gustav se postarao da oni ne budu besposleni pa je zahtevao da ljudstvo njegovih jedinica obavezno prisustvuje jutarnjoj i večernjoj molitvi. Pored toga, služene su i posebne službe pre svake bitke. Sa gledišta štabne organizacije značajno je i to, prema Dodžu, što je Gustav prvi postavio vojne sveštenike kao članove regularnog vojnog osoblja.

Sanitetski otsek pukovskog štaba tog vremena obavljao je dvojaku dužnost: vojni lekari bili su u isto vreme i sanitetski oficiri i berberi. Očevidno je zbog »tesne« veze između šišanja kose i, recimo, amputiranja udova. preovlađivalo mišljenje da bi ista osoba mogla da obavi stručno i uspešno obe vrste sečenja.

Štab Gustavove vrhovne komande

Mada nas prvenstveno zanima organizacija pukovskih štabova, koji su važni zbog toga što su bili standardizovani i, prema tome, najvernije prikazuju tadanji štabni sistem, postoje i neke zanimljive crte koje treba uočiti, a odnose se na sastav Gustavovog štaba, odnosno štaba vrhovne komande. Osnovna organizacija štaba vrhovne komande bila je uglavnom ista kao i kod pukovskih štabova ali, pored kvartirmajstora i nižih štabnih oficira koje su imali pukovi, vrhovna komanda je imala i načelnike rodova.

Načelnik artiljerije, Torstenson, i načelnik inžinjerije, Franc fon Trajtor, pored toga što su bili načelnici rodova, besumnje su i vršili dužnost štabnih oficira Gustava, pružajući mu savete po svim pitanjima koja su se odnosila na upotrebu njihovih jedinica.

Sâm Gustav je bio odličan inžinjerac i, sudeći po njegovoj naklonosti prema ašovu, mora da je njime rukovao svom usrdnošću kojom danas pešak kopa svoj borbeni zaklon. Priča se da je, čim je stupio na tle Nemačke, klekao i pomolio se bogu, a zatim dohvatio najbliži ašov i počeo da kopa. Bilo bi previše očekivati od njega da molitvi prepostavi ukopavanje.

Dodž kaže da je Kniphauzen bio načelnik štaba. Mada je on, verovatno, imao položaj unekoliko približan položaju modernog načelnika štaba, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je bio ono što je danas načelnik štaba u modernoj vojsci. Jer, strogo uzevši, načelnik štaba ne komanduje trupom već koordinira rad štaba. Kniphauzen nije mogao ostati u takvom svojstvu duže vreme pošto su, praktično, svi podaci koji se na njega odnose bili u vezi sa njegovim raznim podvizima u svojstvu trupnog komandanta.

U činjenici da je Gustav imao načelnika izviđača leži još jedno zanimljivo obeležje švedskog vrhovnog štaba. Pri ustanavljanju takvog položaja, Gustav je ne samo morao biti potpuno svestan važnosti obaveštajne službe, već je moro i uvideti da je obaveštajna služba bila

štabna funkcija odvojena od operativne i pozadinske službe.

Mada je obaveštajnu službu priznao kao zasebnu štabnu funkciju u višoj štabnoj organizaciji, Gustav nije primenio istu liniju rasuđivanja za niže komandne ešelone, pošto u pukovskoj štabnoj organizaciji nije postojao poseban obaveštajni organ. Teško je reći zašto je postojalo takvo neslaganje u odnosu na više i niže štabove. Možda je uzrok ovoga u tome što je u to doba pukovski kvartirmajstor, koji vodi poreklo iz štaba Landsknehta, preuzeo tokom vremena funkciju izviđanja, pored snabdevanja i stanovanja, te su, iz navike, obaveštajne dužnosti ostale pod njegovom nadležnošću. Međutim, u višem štabu je logistička služba verovatno potpuno okupirala kvartirmajstora te je postalo očigledno da je za obaveštajnu službu potreban poseban štabni oficir.

Švedski uticaj se širi

Uticaj Gustava Adolfa bio je očevidan na celokupnu evropsku vojnu misao. U vreme njegove pogibije kod Licena, 1632 godine, prelaz sa stare ere ratovodstva na novu bio je skoro završen. Teško bi se mogla naći oblast vojnog delanja koja nije osetila uticaj ovog švedskog genija. Artiljerija je dobila nov taktički značaj, trupna organizacija je postala elastičnija, inžinjerija i poljska fortifikacija postale su konačno deo vojne nauke, udarno konjičko dejstvo je ponovo uvedeno u ratnu veštinu, logističko planiranje je usavršeno do takvog stepena da su vojske mogle ostati neograničeno na bojištu, a pojavila se i štabna organizacija koja je služila kao uzor u toku sledećih 300 godina.

Makoliko ovi faktori bili važni u hronološkom razvoju ratne veštine, ipak je u suštini svega toga bilo malo novog. Većina takozvanih novina pretstavljala je uglavnom samo novu tehniku, zasnovanu na metodima predaka. Ratna veština je usavršena time što se vratila principima Aleksandra i Cezara.

Uprkos tehničkom i organizaciskom napretku, bitka se umnogome vodila kao u staro vreme. Čak i u doba Gustava komandanti su radije bili borci, nego rukovodioci svojih snaga u bici. Kod Licena, naprimjer, Gustav Adolf je komandovao desnim krilom kao što je dve hiljade godina pre toga, Aleksandar komandovao desnim krilom kod Arbele. Komandanti još nisu bili naučili da se odvoje od fizičkog učešća u bici, niti su u potpunosti savladali tehniku pravilnog korišćenja svojih štabova radi rukovođenja bitkom.

IX

Sa gledišta razvoja modernog štabnog sistema, istorija je jasno pokazala da su se svi evropski štabovi oslanjali na sistem Gustava. Naravno, svaka država se trudila da u organizaciju štabova unese i svoje individualno obeležje, ali bi se ipak sve promene posle Gustava mogle smatrati kao varijacije na osnovnu švedsku temu.

Veza između švedskog sistema i organizacijskih doktrina ostalih evropskih vojski bila je više stvarna nego teoriska, blagodareći tome što je sastav švedskih snaga bio internacionalan. Posledica toga je bila ta da su evropski vodeći vojni umovi potpali pod njegov uticaj. U vezi s tim od značaja je to što su razni gradovi-države u Nemačkoj, koji su kasnije omogućili rađanje modernog teutonskog militarizma, služili pod zastavom švedskog vojskovođe. Isto tako je bio očevidan uticaj i na britanski vojni razvitak jer je engleska kruna bila dobro zastupljena u Gustavovoj vojsci. To je bio britanski kontingent, sastavljen od pukova Hepberna, Mekeja, Stargejta i Lamsona, koji su postali čuveni kao škotska brigada, kojom je komandovao ser Džon Hepbern koji se više puta istakao pod Gustavom.

Švedski sistem je bio uveden i u francusku vojsku, kada je 1639 godine Rišelje preuzeo ostatke Gustavove vojske. Ove trupe, koje su postale elitne jedinice francuske vojske, bile su pod komandom Bernara od Saks-

Vajmara, jednog od najvećih pristalica švedskih metoda i koji je, blagodareći tome što je bio učitelj maršala Tirena, ostavio kroz vekove vidan uticaj na francuske vojne mislioce.

Treba uočiti način na koji su se kroz vojnu misao XVII veka raširili metodi Gustava, jer se tako mogu objasniti izvesne zajedničke crte štabova u svim vojnim organizacijama čak i u današnje doba. Zapaža se, osim toga, i to da se međusobni vojni uticaj na evropskom ratištu ne završava neposredno posle Gustava, pošto su se imperialistički ratovi, mnogo godina kasnije, vodili savezničkim snagama. Prema tome, svi vojni sistemi su bili izloženi uticaju snaga koje su služile pod njima. Štaviše, kroz celokupan razvoj štabna organizacija Gustava ostala je zajednički imenitelj štabnih sistema kontinentalnih i britanskih snaga.

Značajne tačke razvoja

Pošto zalažimo u period koji nastaje posle smrti švedskog vojskovođe, dobro bi bilo da se prisetimo nekih važnih činjenica u vezi sa organizacijom i radom štaba, što će nam pomoći da zapazimo kako se istorija štaba i dalje razvija uz stalno povećanje obima vojnih operacija.

Kao što je ranije pomenuto, pukovski štab u Gustavovoj vojsci bio je utoliko potpun što je raspolagao neophodnim osobljem za izvršenje normalnih štabnih dužnosti. Mada je štab tog vremena izvršavao takve dužnosti, način na koji je on to radio pokazuje da štab nije u to vreme razvoja još dostigao stepen na kome bi se ispoljile razlike između raznih vrsta štabnih dužnosti. Naprimer, setimo se, mada je u pukovskom štabu postojao kvartirmajstor, da je on u suštini bio oficir-konačar, a da je postepeno dobijao sve značajniju ulogu u izviđačkoj i obaveštajnoj službi. Pukovski starešina (major), veoma blizak današnjem operativnom oficiru u pukovskom štabu, ne samo što je izdavao naređenja nižim stepenima, već je vršio i nadzor nad podelom sledovanja četama i bio

odgovoran za disciplinu i unutrašnju službu u logoru. U obavljanju takvih funkcija pukovski starešina je objedinjavao ne samo one dužnosti koje danas smatramo funkcijom operativnog oficira, već i dužnosti oficira za snabdevanje i ađutanta. Mada je štab vrhovne komande vojske uključivao načelnika izviđača koji je bio odgovoran za izviđanje i otrilike odgovarao današnjem obaveštajnom oficiru, specijalna priroda obaveštajne službe bila je samo delimično ostvarena, jer nije postojao poseban obaveštajni oficir u potčinjenim štabovima, već je i tu funkciju obavljao kvartirmajstor.

Prema tome, ako štabni sistem iz vremena Gustava cenimo kroz prizmu današnje teorije štaba, s pravom se može reći, mada se uvidela potreba za štabnom organizacijom i planiranjem i uprkos tome što je postojalo štabno osoblje u raznim instancijama, da taj sistem ipak nije pokazivao punu realizaciju logičnih razlika između operativnih, logističkih i administrativnih poslova i, prema tome, nije posedovao obeležja koja zahtevaju kanalisanje dužnosti, što karakteriše moderan štab.

Sistem Gustava, koji je bio osnova za sve evropske štabne organizacije, pretrpeo je sredinom XVII veka u Francuskoj izvesne promene. Ove su promene, a uveo ih je Rišelje, revidirale administrativni sistem vojske tako što su sve administrativne dužnosti stavljene pod upravu intendanta vojske koji je, dejstvujući preko komesara, vršio isplatu, snabdevanje i podelu sledovanja trupama. Uvođenjem intendanta u francuski štabni sistem težište je bilo sve manje i manje na kvartirmajstорима, koji su u nemačkoj i britanskoj vojsci još uvek zadržali raniji značaj.

Organizacija francuske komande

U to vreme je francuskom vojskom komandovao kralj. U otsustvu kralja komandu je obično primao maršal Francuske, ranije poznat kao konstabl. Maršalu Francuske bili su potčinjeni generali i oni su mogli biti dodeljeni raznim

komandama. Njima su bili potčinjeni glavni oficiri koji su imali titulu *maréchal de camp* ili *feldmaršal*. Jedan oficir ovog ranga, poznat kao *maréchal général de camp*, bio je u neku ruku načelnik štaba komandanta jednog dela vojske. Operativne dužnosti štaba obavljao je *maréchal de bataille*, koji je bio potčinjen načelniku štaba. On je planirao borbene poretke koje su trupe imale da zauzmu i kontrolisao da se to izvrši. Skoro u isto vreme pojavila se u francuskoj vojsci jedna nova grana štaba kojom je rukovodio oficir poznat kao *maréchal général de logis*. Preuzimajući dužnost regulisanja marševa, izbora logora i regulisanja transporta i snabdevanja, njegove dužnosti bile su veoma bliske uobičajenim dužnostima kvartirmajstora u drugim tadašnjim evropskim vojskama.

Španski sistem komandovanja i štaba, izuzev manjih razlika, bio je u suštini isti kao i francuski. Osnovna razlika između francuskog i španskog sistema ležala je u tome što su Španci stavili snabdevanje pod *cuartelmaestro general-a*. Mada je *cuartelmaestro general* bio odgovoran za administraciju i snabdevanje, u španskom sistemu u ovom periodu pojavilo se još jedno odeljenje u štabu — odeljenje *aposentador-a*. Ovo odeljenje je, očito, veoma slično sa funkcijom francuskog *maréchal général de logis-a*. Možda je ono nastalo kao posledica saznanja, a to je bilo sve očiglednije sa povećanjem obima rata, da postoji razlika između logističkih i svakodnevnih snabdevačkih dužnosti štaba. Francuzi su rešili ovaj problem uvođenjem intendantskog sistema koji je upravljaо finansijama i snabdevanjem, a u isto vreme su stavili logističku službu pod upravu *maréchal général de logis-a*. Ovo je očigledno bio početak razvoja štabne misli i tehnike u onom pravcu odakle potiče pojava snabdevačkog oficira i kvartirmajstora u štabovima današnjih oružanih snaga SAD. Lako se može uvideti da su štabni metodi u Evropi — osim nekih razlika u organizaciji štaba koje su počele da izbijaju na površinu u raznim zemljama, a naročito u Francuskoj — bili u osnovi isti, jer su svi sistemi, čak do sredine XVII veka, imali zajedničku osnovu kao obrazac: štab Gustava Adolfa.

GLAVA DRUGA

NEMAČKI GENERALŠTAB

Šarnhorst, Gnajzenau, Masenbah i Mifling su iskovali mač koji je prestavljao nemački štab, a Moltke ga je upotrebio kao oruđe pobeđe pokazavši ubedljivo da je solidan štab nenadoknadivi deo ratne maštine svake velike zemlje.

I

Nemačka je odavno prestatvljala državu koja je u međunarodnim odnosima pokazivala i veliku sklonost ka ratu, a isto tako i zaprepašćujuću sposobnost da tu sklonost učini opasnom, ako ne i pobedonosnom. O psihološkoj osnovi koja podržava tu nemačku sklonost ka ratu napisano je mnogo knjiga. Mnoge knjige se bave načinom na koji je Nemačka pokazala visoku sposobnost za vođenje rata, ali ih je malo koje se bave štabnom misli i organizacijom štaba i kako su one poslužile da združe tevtonsку nacionalnu žudnju za borbom sa rasnom obdarenosti koja je stvarala zapanjujući uspele metode vođenja ratova.

Od svih savremenih velikih evropskih sila nijedna nije kao Nemačka tako dosledno ispoljavala tako progresivan nacionalni stav prema unapređenju vojnih metoda. Intelektualno prilaženje, t.j. intelektualni akcent koji se pokazao ne kao ludačka košulja progresivnoj misli, već

kao čvrsti temelj na osnovu kog je pionirski rad vojnih mislilaca mogao najbolje biti usmeren u kanale praktične primene vekovima je bilo osnovni ton njihove vojne tehnike. Kroz čitavu prusku vojnu istoriju, a Pruska je uvek bila zvezda vodilja tevtonskog vojnog napretka i ratobornosti, stalno je postojala ogromna misaona delatnost koju su nemački vojni rukovodioci posvećivali problemu organizacije štaba kao primarnoj osnovi za uspešno dejstvo ratne maštine.

Istina, u nemačkoj vojnoj misli bilo je grešaka koje su omogućile da druge države preuzmu voćstvo u štabnoj tehnici, ali pruski militaristi nisu dozvoljavali da to potraje duže. Svaka pobeda nemačkog oružja bila je rezultat brižljivog planiranja koje je primarna komponenta dobrog štabnog rada, a svaki poraz nemačkog oružja donosio je preporod vojne moći, zasnovan na smisljenoj nameri da se najpre usavrši štab, a potom i vojska kojom će štab rukovoditi.

Jena donosi reforme

Naprimjer, posle poraza pruskih snaga kod Jene (koji su im naneli Francuzi 1806 godine) izvršeno je potpuno reorganizovanje pruskog štaba, a rezultat toga bio je poraz Francuske 1870 godine. Tokom godina posle prvog susreta savezničkih i nemačkih rukovodilaca u Kompijenu (1918, na završetku Prvog svetskog rata), prvo razmišljanje nemačke vojne klike bilo je usmereno na to kako održati u životu štabnu organizaciju koja je za nju značila sredstvo za ponovno uspostavljanje vojske za koju se nikako ne može reći da je bila eliminisana Versajskim ugovorom. Činilac, čije je postojanje značilo razliku između totalnog poraza i povoljnih izgleda za dobijanje budućeg mesta pod suncem, pretstavljala je mala grupa ljudi koji su sačinjavali štab nemačke vojske. Ovaj štab je otelovljavao sve ono što se vekovima usavršavalo i rezultat je jedne istine: velike vojske su onakve kakvi su štabovi koji upravljaju njima. Događaji protekle decenije

pokazali su kako su tragično Nemci imali pravo održavajući svoj štab nedirnutim, čak i kada taj štab praktično nije imao vojsku kojom bi rukovodio.

Nemci su uvek smatrali da treba najpre izgraditi vojni mozak, a potom vojno telo. U ovome su oni često stajali u oštroy suprotnosti sa drugim velikim silama. Da bismo shvatili na koji je način štabna misao davala obeležje čitavoj nemačkoj vojnoj misli, neophodno je pratiti razvoj nemačke vojske i posmatrati put po kome su se razvijale njena štabna misao i praksa.

Verovatno je najjasniji i najautoritativniji pregled nemačke istorije štaba izdat u Berlinu, 1895 godine. To je bila knjiga *Dužnosti Generalštaba* od generala Bronsarta fon Šelendorfa. Šelendorf je bio štabni oficir i njegova knjiga je čak do današnjih dana ostala kao jedan od prvih izvora podataka o istoriji nemačkog štaba, njegovoj teoriji, organizaciji i radu.

Prema Šelendorfu, prvi tragovi sadašnjeg nemačkog Generalštaba mogu se naći najranije 1635 godine u organizaciji štaba Brandenburške vojske kojom je komandovan veliki izborni knez (Fridrik Viljem, osnivač pruske države, 1620—1688). U odnosu na koncepciju da je Gustavov štab služio kao obrazac kasnijem razvoju štaba, Šelendorf je mišljenja da su štab Brandenburške vojske »kopirali Švedani a da se potom na njih gledalo kao na uzor«.

II

O sastavu ranog nemačkog generalštaba može se dobiti izvesna pretstava razmatranjem spiska oficira koji su sačinjavali generalštab u julu 1657 godine. Prema Šelendorfu, to su bili: 1 starešina vojske (*Master of Ordonnance*), koji je bio komandant; 1 glavni komesar, koji je bio načelnik štaba i glavni intendant; 1 glavni vahtmajster (*General Wachtmeister*), koji je obavljao dužnost pomoćnika glavnog intendantu i bio odgovoran za regulisanje marševskog poretku, logorovanja i borbenih poredaka za vreme bitke; 2 generalna adutanta (opšti poslovi); 1 glavni

auditor, otprilike u svojstvu našeg načelnika pravnog otseka; 2 generalna kvartirmajstora za inžinjeriske radove, ukopavanje i izradu logora; 1 glavni starešina za snabdevanje; 1 štabni kvartirmajstor koji se bavio smeštajem trupa; zatim, po 1 vojni blagajnik, vojni sveštenik, vojni apotekar, vojni lekar, glavni starešina za transport i načelnik vojne policije sa svoja dva dželata. Pored toga, bilo je i 11 kancelariskih pomoćnika i činovnika.

Iz ovog spiska vidi se da je postojala mala neposredna veza između titule i dužnosti nekog oficira. Ovo je verovatno zbog toga što je nekom oficiru najpre određivan rang, a potom i specijalna dužnost na kojoj je on zadržavao svoju titulu. Naprimjer, vredno je istaći da su generalni kvartirmajstori bili odgovorni uglavnom za inžinjeriske radove i poljsku fortifikaciju, dok je štabni kvartirmajstor dejstvovao u skladu sa pravim značenjem reči »kvartirmajstor«, obavljajući dužnosti oficira za stovanje i raspoređivanje na stanovanju. Od tog vremena je u pruskom štabnom sistemu bilo suđeno izrazu »kvartirmajstor« (nemački *Quartiermeister*) da pretrpi mnogo brojne promene u odnosu na funkcije oficira.

Jedan kasniji spisak štabnih oficira (od 1670 do 1673) pokazuje da su se u proteklom periodu od oko 15 godina odigrale značajne promene. Starešina vojske nije više bio komandant, već je najviši rang prešao sada na titulu general-feldmaršala. Položaj generalnog kvartirmajstora je još ostao, ali je štabni kvartirmajstor iščezao sa spiska štabnih oficira, dok se prvi put pojavljuje pomoćnik generalnog kvartirmajstora (*lieutenant quartermaster general*).

Jasnija pretstava o dužnostima generalnog kvartirmajstora u štabu pozognog XVII veka može se steći uočavanjem nekih preinačenih dužnosti koje je vršio generalni kvartirmajstor Kice (*Chieze*) koji je bio na spisku štaba iz 1670—1673 godine. Između ostalog, on je bio odgovoran i za Brandenburšku tvrđavu, uredio je Milrozeski kanal, izgradio palatu u Pozdamu, kovnicu novca u Berlinu i »izumeo kola sa remenjem«. »On je bio«, kaže Šelendorf, »najsposobniji čovek za mnoge stvari«. Po svemu što pokazuje spisak njegovih dela, sa gledišta razvoja štaba,

svodi se na to da je generalni kvartirmajstor u suštini bio, za vreme ove faze istorije štaba, inžinjeriski oficir. Bilo je neophodno da štabni razvoj pređe još znatan put pre no što je kvartirmajstor preuzeo operativne dužnosti, a kasnije i dužnost načelnika štaba, koja je na kraju i imala da bude njegova funkcija. U to vreme, krajem XVII veka, u brandenburško-pruskom generalštabu je operativne, obaveštajne i administrativne dužnosti obavljao generalni ratni komesarijat koji je bio specijalno obrazovan za svaki rat.

Postepeni razvojni put kvartirmajstora

Mada su ovi rani štabovi bili usmereni ka stalnom usavršavanju, jasno je da su oni bili pre početne tačke nego krajnji ciljevi. Za izvršenje štabnih dužnosti postojalo je štabno osoblje ali se, očigledno, malo učinilo da štab radi po ustaljenom postupku. Kao što smo primetili, generalni kvartirmajstor je bio odgovoran za inžinjeriske zadatke ali je, i pored toga, štabna organizacija predviđala dva inžinjeriska oficira koji očigledno nisu bili u sastavu štaba generalnog kvartimajstora. Generalni ratni komesarijat imao je operativne i obaveštajne dužnosti, ali se na istom spisku štabnih oficira našao i jedan kapetan (starešina) vodiča (*Captain of Guides*). Teško je tačno ustanoviti da li je ovaj oficir bio pod komandom ratnog komesarijata ili je bio štabni obaveštajni oficir, potpuno nezavisan od ratnog komesarijata.

Za vreme ovog ranog razvojnog perioda, u štab generalnog kvartimajstora postepeno se uvodio ustaljeni sistem rangova, te se time pokazivala težnja da se ovoj grani da organizacijska osnova koja bi omogućila proširenje obima dužnosti generalnog kvartimajstora u okviru štabnog sistema. Izgleda da u periodu koji je nastao neposredno posle Tridesetogodišnjeg rata (evropski sukob od 1618 do 1648, koji se svršio opštim neuspehom Nemaca) nije bilo nekih naročito upadljivih crta u štabnom razvoju pruske vojske.

III

Prelazeći na period vojne istorije kojim dominira militaristički karakter Fridriha Velikog (pruski kralj, 1712 do 1786), zalazimo u značajnu epohu štabnog razvoja. Fridrih je izvršio jak uticaj ne samo na kasnije vojne metode, već njegova vojna misao postoji čak i danas u znatnom stepenu. Linisku taktiku, koja je činila osnovu Fridrihovog metoda, Napoleon je bacio u staro gvožđe vojne istorije. Doprinos razvoju štaba od strane ovog pruskog kralja očigledan je u istoriji razvoja pruskog štaba i on se oseća kroz čitavih 150 godina ratovanja posle Fridrihove smrti.

Prateći razvoj organizacije i rada štaba, čovek se neprestano suočava sa masom protivrečnih mišljenja u pogledu stepena stvarnog učešća Fridriha Velikog u razvoju sistema vojnog štaba. Većina pisaca koji zastupaju mišljenje da je Fridrihov doprinos razvoju štaba bio neznatan, zasnivaju svoje argumente na tome da je Fridrih, budući obdaren osobinama vojničkog genija, bio u stanju da radi i kao svoj lični načelnik štaba, i kao operativni i obaveštajni oficir. Zahvaljujući tome on nije bio zavisan od štaba, kao što je to bio slučaj sa drugim vojskovođama koje nisu bile njegovih sposobnosti.

S tim u vezi treba se potsetiti da se štab sastoji od mnogobrojnih pomoćnika koji pomažu komandantu u komandovanju. Prema tome, u ranijim ratovima, kada su vojske bile mnogo manje nego danas, bilo je sasvim logično očekivati da, ukoliko je komandant bio sposobniji, utoliko je manje zavisio od svojih pomoćnika, te je imao i manje potrebe za štabom. Većina komandanata je bila prosečnog kvaliteta pa su, prema tome, i štabovi bili zasnovani prema njihovim sposobnostima. Stoga su genijalne vojskovode često imale manje potrebe za štabovima nego njihovi prethodnici i savremenici prosečnih sposobnosti. Činjenica je, da je Fridrih bio vojnički genije. Postoje znaci da je on sam napisao ili izdiktirao sve operativne planove i zapovesti, kao i uputstva potčinjenim komandantima. Šelendorf jasno zapaža da štab u to vreme

»teško da je postojao čak i po imenu«. Ovo je zbog toga što nije bilo potpuno određeno mesto štaba u vojnom sistemu. Za osposobljavanje viših oficira za štabnu službu nisu postojale nikakve škole. Rezultat toga je to da je svaki komandant upotrebljavao štab prema svojim specifičnim potrebama. Prema tome, sposobni komandant je imao manje potrebe za štabom nego njegovi manji sposobni savremenici. Danas, naprotiv, veličina nekog komandanta umnogome zavisi od toga kako on upotrebljava svoj štab.

Fridrihov mali štab

Mada verovatno nije bio zavisan od nekog velikog štaba, Fridrih je, iako se svi u tome ne slažu, izvršio određeni uticaj na savremeni i kasniji razvoj štaba. Jedna kritična analiza njegove epohe definitivno će ustanoviti, premda lično nije zavisio od nekog velikog štaba, da je Fridrih u potpunosti uvideo neophodnost pravilno organizovanog štaba; rezultat toga je bio da je razvoj pruskog štaba dobio određeni potstrek samim značajem koji je Fridrih pridavao tom pitanju.

U istoriji štabnog razvoja pod Fridrihom bila je važna 1758 godina, pošto je on te godine, kod Vroclava (Breslau), izdao niz uputstava kojima se težilo da se pruski kvartir-majstor orijentiše sve više na operativne i obaveštajne poslove. Vroclavska uputstva su bila izdata njegovim inžinjerima i nalagala su im da posle toga svoje napore što više usretrede na izviđanje zemljišta, pronalaženje i izgradnju puteva za pokret trupa, kao i na izviđanje neprijateljskih logora i položaja. Pridavanje izviđačke službe inžinjerima imalo je neposredan uticaj na štab kvartir-majstora, pošto je u to vreme postojala veoma tesna veza između njega i inžinjeraca, pošto su ovi obavljali slične dužnosti.

Možda Fridrih nije tako mnogo zahtevao od štaba kao što su to činili manje sposobni komandanti, ali bi bilo potpuno pogrešno misliti da je bio nezavisan od štaba. Zanimljivo je primetiti šta je Fridrih mislio o svom štabu

kada se osvrnuo na svoje operacije u Sedmogodišnjem ratu. U svojoj istoriji rata on je pisao:

»Vojska je položila ispit u mnogim ratovima, ali se u vrhovnoj komandi često osećala želja za dobrom štabom generalnog kvartirmajstora. Kralj, željan da stvori jedno telo od ovakvih oficira, izabrao je dvanaest oficira koji su pokazivali naročite sklonosti za ove dužnosti. Oni su bili izvežbani u izviđanju, postavljanju logora, uređenju sela za odbranu i izradi vojnih mostova. Oni su naučili kako se izviđaju močvare i reke tako da nisu mogli, iz neznanja ili nemara, da postave vojsku sa bokom na plitku reku ili na prolazni deo močvarnog zemljišta. Greške ovakve prirode dovodile su do najozbiljnijih posledica«. Iz ovoga vidimo da je Fridrih konačno »štapski mislio«.

Kritičko proučavanje ovog izlaganja otkriva dalje značajne podatke o razvoju štaba za vreme ove opohe. Iz navedenog citata može se ustanoviti da je štab generalnog kvartirmajstora vršio pod Fridrihom određenu obaveštajnu funkciju, pošto je bio odgovoran za službu izviđanja. Odgovornost za utvrđivanje sela za odbranu, kao i određivanje tačaka na koje je trebalo nasloniti bokove, kojim je bio zadužen, potvrđuje ubedljiv zaključak da je štab imao i operativne dužnosti. Pošto je bio zadužen takvim zadacima, jasno je zašto su izrazi »štab generalnog kvartirmajstora« i »generalštab« praktično bili sinonimi u spisima nemačkog štaba. Međutim, sve do doba Fridriha Viljema II (nećak Fridriha Velikog, 1786—1797 godine) oba izraza su imala jedno te isto značenje.

Obuka za oficire

Možda Fridrih Veliki nije upotrebljavao svoj štab onako kako to rade moderni teoretičari štaba, ali je teško poreći njegov doprinos napretku štabnog razvoja isticanjem organizacijskog usavršavanja, planskog načina rada i, iznad svega, velikog priznavanja neophodnosti da se izgradi intelektualna osnova koja bi pružila podršku štabnoj strukturi. Uočivši da opada obrazovanje njegovih ofi-

cira, a to je bio rezultat ogromnih gubitaka u oficirskom sastavu u toku Sedmogodišnjeg rata (1756—1763, između Francuske i Austrije, s jedne, i Engleske i Nemačke), s druge strane, veliki kralj je osnovao 1765 »Plemićku akademiju« (*Academie des Nobles*) u kojoj su se obučavali mladi plemići za vojnu i diplomatsku službu. Ova škola, preteča kasnije i čuvenije Ratne akademije (*Kriegsakademie*) bila je pod neposrednim Fridrihovim nadzorom, a on je lično sastavio i pravila koja su se odnosila na nastavu i unutrašnji život škole. Ubrzo po završetku Sedmogodišnjeg rata Fridrih je napisao pismo u kome je izrazio stav u pogledu neophodnosti obrazovanja svojih oficira. U tom pismu je rekao:

»Što se tiče običnog vojnika, ostaće u potpunosti onako kao i pre rata. Ali što se tiče oficira, to je jedna od mojih najvećih briga. U cilju stvaranja oficirskog kadra koji će vršiti svoje dužnosti i sposobljavajući ih za razmišljanje, ja sam ih obučio u ratnoj veštini i oni su sposobljeni da stvore svoj lični sud o svemu što čine. Vi ćete, naravno, videti... da ovaj metod neće imati uspeha kod svakoga, ali da ćemo u isto vreme konačno iz celog sastava dobiti izvesne ljude koji neće biti tokom vremena komandanti samo zaslugom svog čina, već, što je mnogo više, posedovaće neophodne kvalifikacije.«

Fridrihova akademija — kamen temeljac

Kada se u potpunosti analizira i proceni, Fridrihovo delo osnivanja akademije dobija ogroman značaj u istoriji štaba. Po prvi put u modernoj vojnoj istoriji jedan rukovodilac je nešto stvarno učinio na ostvarenju stalno organizovanog sredstva pomoću koga bi se vojnički umovi jedne države mogli obučavati za rat. Istina, Fridrih nije bio prvi koji je uvideo nužnost razvijanja vojnog intelekta. Supernajamnički kondotijeri su još pre početka moderne epohe proučavali vojnu istoriju iz rimskih spisa, ali je tako obučavanje bilo daleko od toga da pretstavlja organizovani put u vojno obrazovanje. Moris Nasavski je

imao duboko razumevanje za obuku oficira i, mada je kod svojih potčinjenih potsticao želju za vojnim obrazovanjem, njegovi naporci postigli su mnogo slabiji uspeh nego akcija koju je preduzeo Fridrih. Mada je, otprilike u isto vreme, postojala i francuska štabna škola u Grenoblu, ona nije uticala na kasnije vojno obrazovanje, kao što je to učinila Fridrihova škola.

Očevidno je da se štabni sistem, koji bi bio u stanju da se ogleda sa zamršenom mehanikom modernog rata, može zasnivati samo na školovanim vojničkim umovima. Fridrih je postavio temelj. Bez njega je veoma sumnjivo da bi se ikada ostvarili ciljevi Šarnhorsta, Gnajzenaua i Moltkea. Jedino se sa takvog intelektualnog temelja kakav je postavio Fridrih mogao vrlo sposoban nemacki Glavni generalstab uzdići do skoro neverovatnih visina vojne moći.

Fridrih Veliki mora da primi i sumnjivu čast da je modernom svetu pružio klasičan primer »generalstabne države« u kojoj je vojska, mada obično nevidljiva, stvarna snaga vlade. Pošto je generalstabna država proizvod nerazdvojnih faktora — državnog generalstaba i militarizma, svet je video, na svoju nesreću, i druge primere država koje su sledile stopama Fridrihove Pruske. Vozilo kojim su imperijalistička i nacistička Nemačka išle putem državnog militarizma, bio je državni generalstab, stvaran — kao i svi takvi vrhovni štabovi — prema pruskom modelu.

Način kako je Fridrih posmatrao potrebu obuke radi obrazovanja svog oficirskog kadra ilustruje se sledećim primerom, koji je postao skoro legenda. Anegdota počinje time kako je, posle Sedmogodišnjeg rata, Fridrihu prišao neki njegov oficir, tvrdeći da je zakasnio u napredovanju, iako je učestvovao u svakoj bici Sedmogodišnjeg rata. Kaže se da je na ovo Fridrih odgovorio: »Ja imam jednu profijantsku mazgu koja je učinila tu istu stvar, ali ona je još uvek samo profijantska mazga!«

IV

Fridrih je umro 1786 godine. Nestankom njegove lične, u suštini despotske vladavine, vojska je postepeno gubila svoj visoki ugled. Istorija pruske vojske posle Fridrihove smrti zbilja je žalosna priča za čitaoca koji je cenio Fridrihovu veličinu. U vojsci, oslobođenoj od strogih pravila koja je postavio Fridrih, pojavila se neka vrsta psihološke reakcije koja je imala nesrećne profesionalne i moralne posledice. Nije bilo nikakvog vidnog pokušaja da se usavrši sistem koji je ustanovio Fridrih te su se posledice toga ogledale u težnji da organizacija armije i vojna misao ostanu statične. Bilo je naročito teško u to doba svakom evropskom vojnom sistemu da počiva na lovorkama stečenim u ranijim pobedama, jer su se tada u Francuskoj odigravali događaji koji su pretkazivali propast njenih samozadovoljnih suseda.

Velika politička revolucija u Francuskoj izazvala je revoluciju i vojne misli, o čemu svedoči prvi put stvorena pretstava o »naoružanom narodu«. Za vojnu istoriju je isto tako bilo važno što je stvorila Napoleona Bonapartu, čiji su vojni metodi imali da stave završni pečat na prusku linisku takтику pobedom kod Jene. Iako je nazadovanje pruske vojske u stručnom pogledu u periodu između Fridrihove smrti i poraza kod Jene bilo u punom zamahu, nekolicina pruskih vojnih rukovodilaca je pokušala da nastavi usavršavanje pruskog štaba. Naređenjem generala fon Lekoka od 1800 godine, dužnosti štaba generalnog kvartirmajstora bile su još određenije i proširene. Lekok je, pored dužnosti koje je Fridrih ranije poverio štabu, dodao ovome i neke druge, kao: izviđanje neprijateljskih položaja, uvođenje u dejstvo kolona ili odreda, nadzor nad obaveštavanjem i špijunima, dodeljivanje komandantima adutanata (*aides-de-camp*) i savetnika za vreme bitke i vodenje dnevnika operacija. Stavljujući važnije obaveštajne i operativne dužnosti pod štab generalnog kvartirmajstora, a zadržavajući mu istovremeno i njegove ranije dužnosti koje su obuhvatale i neke inžinjeriske poslove i izviđanje puteva, većina operativnih i obave-

štajnih dužnosti bila je sada čvrsto pod njegovom nadležnošću.

Uticaj Masenbaha

Ubrzo po objavljivanju Lekokovih uputstava otpočela je još jedna ličnost, predodređena da odigra važnu ulogu u razvoju štaba, da ispoljava značajan uticaj na savremenu štabnu misao. To je bio pukovnik fon Masenbah zamenik kvartirmajstora. Masenbah je bio nezadovoljan i Lekokovim uputstvima i nedostatkom sposobnosti u organizovanju generalštaba. Ne ustručavajući se da iskaže svoje mišljenje, on nije mnogo odugovlačio da se na visokim mestima sazna njegovo nezadovoljstvo.

Promene koje je predlagao bile su izložene u jednom memorandumu, upućenom kralju januara 1802 godine. One su obuhvatile široko polje, uključujući nacrte planova za vojne operacije, podelu države na tri vojišta i neke više tehničke predloge koji su se odnosili na topografsko premeravanje države. U vezi sa poslednjim predlogom zanimljivo je podvući da je Masenbah preporučivao pretstavljanje šleskih planina pomoću reljefa. U to vreme je ovom predlogu obraćeno očigledno malo pažnje. Šeldorf nije osetio da predlog opravdava čak i diskusiju po tom pitanju. Pa ipak, upotreba reljefa je bila jedna od značajnih »novina« Drugog svetskog rata.

Masenbah je dalje predlagao da bi generalštabne oficire trebalo povremeno vraćati na trupne dužnosti. Opravdanost ovog predloga jasna je kad se zna da su ga usvojili svi današnji štabovi.

Memorandum zatim sadrži uputstva generalštabnim oficirima o tome kako se čuva tajnost zvaničnih dokumenata, vrši razrašiljanje administrativnih i taktičkih obaveštenja, kao i onih koja se odnose na obavljanje štabnih dužnosti. Sa gledišta štabnog razvoja, poslednji predlog je, verovatno, bio najzanimljiviji od svih, pošto se njime učvršćivalo potpuno prvenstvo štaba generalnog kvartirmajstora. U ovom predlogu Masenbah je izrazio želju da kralj ubuduće zahteva od generalnog kvartir-

majstora, kao načelnika generalštaba, da mu direktno podnosi izveštaje o usavršavanju operativnih planova. Očigledno je da je ove izveštaje podnosiо ranije kralju direktno generalni ađutant (načelnik opšte uprave). Masenbah je opravdavaо ovaj svoj predlog time što generalni ađutant, pored svojih ostalih dužnosti, nema dovoljno vremena da izvrši neophodna opsežna proučavanja koja bi činila osnovu izveštaja kralju. Lako se može uvideti da je ovaj predlog, makakvi bili motivi koji su ga inspirisali, pretstavljaо dalju kariku u lancu događaja koji su otpočeli mnogo pre Fridriha Velikog i koji su se odrazili u proširenju dužnosti i nadležnosti štaba generalnog kvartirmajstora pruske vojske.

Selendorf tvrdi da je Fridrih Viljem III (1770—1840, sin Fridriha Viljema II) bio naklonjen Masenbahovim predlozima i preneo ih starijim generalima da ih oni preporuče. Fon Gojzau (Geusau), generalni kvartirmajstor, bio je veoma zadovoljan, kao što se i moglo očekivati. S druge strane, fon Castroв (Zastrow), generalni ađutant, učinio je ozbiljne prigovore, pošto mu je bilo jasno da usvajanje Masenbahovih izmena svakako ne bi povećalo prestiž generalnog ađutanta. Pre no što su se preduzele mere po ovom memorandumu, Masenbah je pripremio još jedan sličan predlog i poslao ga kralju iste godine. Posledica toga je bila da je kralj naredio generalnom kvartirmajstoru da pripremi projekat za reorganizovanje generalštaba u saglasnosti sa Masenbahovim idejama.

Odobreno proširenje štaba generalnog kvartirmajstora

Svakako nije slučajno to što je zadatak reorganizovanja generalštaba konačno bio poveren Masenbahu, koji nije gubio vreme da kralju podnese neophodne podatke. Rezultat tog »Uputstva koje je odobrio kralj, a datira od 25 novembra 1803, za štab generalnog kvartirmajstora« je potpuno stavljanje ovog štaba na prvo mesto u pruskom vojnem sistemu. Jedna od prethodnih mera ogledala se u tome što su dužnosti generalštaba bile podeljene na

stalni i tekući rad. Prvi se sastojao u razvijanju principa po kojima bi se izvodile vojne operacije. Praktična kontrola vojnih metoda i misli, koju je sada imao štab generalnog kvartirmajstora, široko se zasnivala na uslovu da se kralju moglo podneti na odobrenje samo ono što bi odobrio odbor koji se sastojao od generalnog kvartirmajstora i tri njegova pomoćnika.

Godine 1806 prošireni štab generalnog kvartirmajstora bio je potpun i od tog vremena su izrazi »generalštаб« i »štаб generalnog kvartirmajstora« postali sinonimi. Prateći razvoj nemačkog štaba u izvesnim pojedinostima, moguće je upoznati se sa načinom na koji su se funkcije generalnog kvartirmajstora stalno širile, assimilirajući sve više štabnih dužnosti, dok na kraju nije reč »kvartirmajstor« praktično izgubila svoje prвobitno značenje koje se odnosilo na smeštaj i snabdevanje trupa, pošto je u pruskoj vojnoj misli ona bila konačno združena sa generalštabnim operativnim i obaveštajnim funkcijama.

Šelendorf je ocenio doprinos Masenbaha rekavši za njegovo delo da se »može smatrati da označava određeni krupan korak u postepenom usponu sadašnjeg generalštaba«.

V

Reorganizovan na ovaj način od strane Masenbaha, štabni sistem je već postojao 1806 godine, ali sam štab nije mogao da spreči poraz koji će Napoleon uskoro natjerati ostacima Fridrihove vojske kod Jene. Mada značajne sa gledišta razvoja sistema, promene koje su Lekok i Masenbah učinili u organizovanju pruskog štaba ne bi trebalo smatrati znacima da je čitava vojska bila prožeta naprednom vojnom misli. Naprotiv, celokupni pravac razvoja pruske ratne organizacije bio je posle smrti Fridriha Velikog nazadan, a usavršavanja štaba nisu bila dovoljna da spasu Pruse od poraza kod Jene.

Kolektivan nemački vojnički duh je gotovo uvek pokazivao sklonost da se upusti u analizu sebe, čak i kada

je bilo očigledno da će se takvo istraživanje odraziti u nelaskavim otkrićima. Poraz kod Jene pružio je naprednjim vojnim rukovodiocima gotovo neiscrpno polje za analizu, pošto je definitivno pokazao da su bile potrebne reforme, ne samo u taktičkoj misli, već i u organizovanju komandovanja.

Celokupan period posle Jene predstavljao je komplikovanu vojnu politiku ukoliko se ticao Prusa. Uslovi koje je nametnuo Prusima Napoleon u pogledu njihovog vojnog sistema, nedvosmisleno su imali za krajnji cilj brišanje Pruske sa spiska prvorazrednih vojnih sila. U tome je Napoleon imao prolaznog uspeha, ali sva njegova sposobnost da predvidi teške situacije bila mu je dovoljna jedino da privremeno postigne svoj cilj. Napoleon nije mogao da shvati potencijalnu snagu velikih umova Šarnhorsta i Gnajzenaua, a vidovitost i intelekt ove dvojice postali su jedna od pokretačkih sila vojnog napretka u periodu posle Jene.

VI

U pruskom vojnem sistemu, u periodu posle Jene, došlo je do temeljnog reorganizovanja i reforme. Tri imena — Štajn, Šarnhorst i Gnajzenau, oličavaju ovaj period pruskog vojnog prosvećivanja. Štajn, pretstavnik vojnih stremljenja i vidoviti državnik, mnogo je doprineo postavljanju temelja za preporod pruske sile. Međutim, glavna zasluga za povećanu efikasnost generalštaba pripada Šarnhorstu i kasnije Gnajzenauu. Ime Klauzevica takođe treba dodati ovim imenima. Mada je bio savremenik Šarnhorsta, Kluzevicev doprinos usavršavanju štaba osetio se u potpunosti tek nekoliko godina posle njegove smrti. Tek tada su se naknadno »otkrili« njegovi dubokoumni spisi i pravilno ocenilo da se njegov uticaj na naučna gledišta o štabu počeo ispoljavati. Zbog togā se uticaj Klauzevica na razvoj pruskog štaba ispoljio skoro potpuno posle njegove smrti.

Uletu 1807 godine Šarnhorst, pošto je upravo postao general-major, imenovan je za pretsednika komisije za reorganizovanje pruske vojske. On je bio vrlo spremjan, pošto je odlično poznavao sistem koji je prouzrokovao poraz kod Jene, jer je u mračnim danima poraza bio generalštabni oficir. Treba istaći da Šarnhorst nije bio prvobitno pripadnik pruske vojske, već je to postao tek pošto je nagovoren da napusti svoju službu u hanoveranskoj vojsci i da stupa 1801 u prusku službu sa činom pot-pukovnika. Veliki deo njegovog žara za reformom nastao je kao posledica ličnog iskustva stečenog u svojstvu načelnika štaba vojvode od Braunšvajga, kod Jene, pošto je sa tog položaja bio u stanju da u potpunosti uvidi nedostatke sistema koji je bio krivac za poraz.

Obeshrabrenje Šarnhorsta

Iz jednog njegovog pisma, napisanog nešto pre bitke, možemo oceniti njegov stav prema čitavoj situaciji za koju on, čak i kao načelnik štaba visokog ratnog komandanta, nije bio u stanju da nađe lek. On je pisao: »Šta je trebalo učiniti ja znam sasvim dobro; a šta treba sada učiniti, to samo bogovi znaju.« Otprilike nedelju dana pošto je napisao ovo uzbudljivo zapažanje, Šarnhorst je bio svedok sloma kod Jene i pridružio se Bliheru u povlačenju ka Libeku, gde ga je zarobila francuska konjica. Sa takvim iskustvom, još svežim u njegovom sećanju, nije čudno što se fanatički bacio na reorganizovanje pruske ratne mašine.

Promene koje je Šarnhorst izvršio bile su važne, jer je on temeljno poznavao preimcuštva Napoleonove organizacije po divizijama koja je svoju vrednost pokazala upečatljivo kod Jene. Njegovoj oceni vrednosti ovakve organizacije poklonjena je velika pažnja i ona je usvojena u pruskoj vojsci zahvaljujući uglavnom naporima Šarnhorsta i Gnajzenaua.

Šarnhorst je isto tako obratio veliku pažnju na generalštab, a kao rezultat su bile uskoro značajne promene.

Pošto je i sam bio školovan, Šarnhorst je usavršio sistem nastave koji je ustanovio Fridrih. Da bi proširio mogućnosti za obuku u vojski on je ustanovio tri škole za mlađe oficire, reorganizovao »Plemićku akademiju« dajući joj ime »Vojna škola za oficire« i lično nadgledao njen rad. Šarnhost je ostao privržen teoriji da se dobar štabni sistem mora zasnivati na školovanim oficirima. Nema većeg dokaza zdrave vojničke mudrosti Šarnhorsta nego što je njegov rad na proširenju sistema obrazovanja u vojski.

Potpuno logično je bilo očekivati da će Šarnhorst, pošto je i sam bio generalštabni oficir, pokušati da popravi greške u komandovanju i štabnim odnosima — greške koje su se tako teško odrazile kod Jene. Kada je izdao svoju seriju instrukcija, 1808 godine u kojima je ustanovio pravila koja su propisivala dužnosti članova generalštaba za vreme rata, on se svakako sećao svojih nesrećnih dana kada je bio bespomoćni načelnik štaba vojkove od Braunšvajga. Po njegovom naređenju ova su uputstva prenesena svim generalštabnima oficirima i generalima u vojski, tako da je svaki štabni oficir mogao znati šta se očekuje od njega, a svaki general je »imao biti upoznat sa dužnostima generalštabnog oficira, tako da su nesporazumi, neslaganja, pogrešna očekivanja ili optužbe mogli da se izbegnu«.

Funkcije dvojnog komandovanja

Sastavljanjem ove serije uputstava Šarnhorst je počeo da uvodi onaj neobičan pruski aparat — sistem zajedničkog komandovanja komandanta i načelnika štaba. Potpuno različito od štabnih i komandnih odnosa koji postoje u bilo kom drugom vojnom sistemu, načelnik štabnih oficira jedne komande bio je više nego potčinjeni koji koordinira rad; njegov status bio je propisan sa velikom tačnošću kao »mlađeg partnera« komandanta. Iako je krajnja odluka pripadala komandantu, načelnik štaba je, ipak, sa njim bio odgovoran za rezultate. Ako je nastala

situacija u kojoj komandant nije uzeo u obzir predloge načelnika štaba, ovaj je — kao što ističe Rozinski u svojoj knjizi *Nemačka vojska*^{*)} — mogao nastojati da mu se mišljenja unesu u zapisnik. Ovakav odnos, koji je postojao samo u pruskom sistemu, postajao je tokom godine sve čvršći.

Godine 1809 Generalstab je učinio još jedan značajan korak u uvođenju politike dodeljivanja generalštabnih oficira raznim armiskim komandama. Za vreme ratova 1813—1814 godine ovaj postupak se i dalje proširio, kada su se generalštabni oficiri pridavali korpusima i brigadama. Zanimljivo je primetiti da su oni pridavani ne komandantu korpusa ili brigade, već samoj komandi, a sve to je pokazivalo težnju da se održi atmosfera isključivosti i nezavisnosti koju je Generalstab tako brižljivo negovao.

VII

Dalje reorganizovanje Generalštaba je nastalo po padu Napoleona, i za to vreme je ljudstvo štaba bilo ustaljeno, stim što se jedan deo štaba nalazio u Berlinu. Ovaj deo je poznat kao »Glavni generalstab«, dok je drugi deo osoblja, dodeljen raznim trupnim komandama, nosio naziv »Trupni generalstab«. Ceo Generalstab je bio pod Ministarstvom rata i ostao mu je potčinjen sve do 1821 godine. U januaru iste godine kralj je izdao dekret kojim je odredio generala fon Miflinga za samostalnog načelnika Generalštaba vojske. Istim dekretom Generalstab je odvojen od Ministarstva rata i dat mu je nezavisan položaj, odnosno bio je neposredno pod kraljem. Moglo bi se napomenuti da je ovaj dekret postavio osnovu odnosa između kralja i načelnika Generalštaba, koje je u potpunosti iskoristio Moltke, 50 godina kasnije.

Kraljevski dekret, kojim je Generalstab ustanovljen kao nezavisan instrument vlade, nije bio značajan samo

^{*)} Rosinski Herbert, *The German Army*, Washington, 1944.
— Prim. red.

sa gledišta vojnih i političkih odnosa, već je imao značajne posledice u odnosu na pruske militarističke teorije o čvrstoj vojnoj organizaciji u okviru političke strukture. Generalstab je već 1821 godine postao ustanova izvesne stalnosti. On se razvijao polako, godinama, ponekad mučno, a oni kojima je bila poverena odgovornost za njega, potpuno su uviđali da se usavršavanje mora nastaviti. Šarnhorst i njegov sledbenik Mifling bili su potpuno svesni toga da je prvi uslov za moćnu vojnu silu bio efikasan štab i da, kao što je to Pruska, uz visoku cenu naučila kod Jene, samo vojna moć može stvoriti snažnu državu. Pruskim vojnim misliocima bilo je jasno da se moćna vojna politika može ostvariti samo pomoću štabne organizacije koja raspolaže stalnim ljudstvom i pravom samoodlučivanja.

Biti potčinjen nečemu tako nesigurnom kao što je čak i kraljevsko ministarstvo, bilo je mrsko rukovodiocima Generalštaba. Šelendorf je pokušao da objasni zašto Generalstab mora da bude nezavisno čak i od ministarske kontrole. Suština njegovog argumenta sastojala se u tome da je načelnik Generalštaba oficir koji je pozvan da preuzme komandovanje u ratu i, prema tome, on mora imati istu nezavisnost rada i u mirno doba da bi mogao planirati kako će voditi rat, kao što će imati nezavisnost onda kada bude pozvan da postupi po svojim planovima. Ukratko, mirnodopska nezavisnost načelnika Generalštaba je bila jemstvo da će načelnik Generalštaba biti isti i u miru i u ratu, dok ima moć i autoritet.

Generalstab je zazirao od demokratije

Njegov drugi argument bio je da je u državama, gde je načelnik Generalštaba bio pod ministarstvom rata, usvojeno kao pravilo da ministar rata preuzima u najkritičnjem momentu sve dužnosti načelnika Generalštaba vojske. Ističući ovaj argument, on svojim stavom navodi na sumnju da se pruski Generalstab bojao da u njegovoј zemlji ne dođe do demokratije. Očigledno im nikada nije

palo na um da i demokratija može razvijati i posedovati vojnu moć. Ustvari, njegova bojazan da bi ministar rata preuzeo komandu pri izbijanju rata, pretstavlja nešto što se teško može desiti u nekoj od velikih demokratija.

Ovakva objašnjenja su jasno pokazala da pruska vojnička kasta nije imala nikakvo poverenje u bilo koju vladinu nevojnu ustanovu da će ova biti sposobna čak i za uobičajeni ministarski nadzor vojnih poslova. Isto tako nije im se dopadala ideja da bi bilo koja vladina ustanova, osim kralja, mogla imati, čak i teorijski, moć da bira ličnosti za upravljanje vojnim poslovima. Prema njihovom gledištu, rat — kao državni poduhvat — bio je monopol stručnjaka, koji je bio potčinjen samo kruni. Argumenti u korist obezbeđenja stalnosti vođenja državne vojne politike nisu bili bez vrednosti, ali način na koji je takva stalnost, kao i nezavisnost, bila postignuta — naime, ostvarenjem jednog nezavisnog vladinog organa od vojničkih stručnjaka za sve praktične ciljeve — neshvatljiv je metod za demokratske vlade. Pruska, međutim, nije bila blagonautlona demokratiji i Generalštab je postigao svoj cilj. Na kraju, sa vojničke tačke gledišta, nailazeći ratovi imali su da pokažu valjanost pruskog shvatanja. Ipak, bez obzira na to koliko su argumenti za pruski sistem nezavisnog Generalštaba bili opravdani, ovakav postupak ipak ostaje neprihvatljiv za države sa demokratskim tradicijama.

Mi smo se prilično zadržali na istoriji pruskog Generalštaba, gotovo isključivši pojedinosti organizacije i rada štabova koji su postojali bilo u komandama ili u trupnim štabovima. Međutim, ova analiza razvoja vrhovnog pruskog štaba je važna, jer obuhvata period u kome se štabna misao razvijala i rasla sve brže, i bilo je prirodno očekivati da će pruski Generalštab primeniti isto shvatanje o usavršavanju i na štabne sisteme trupnih komandi.

VIII

Značajne mere na usavršavanju organizacije trupnih štabova nisu dugo bile provedene. Jula 1828, dakle, u

poslednjim godinama Miflingovog službovanja kao načelnika Generalštaba, izdata su uputstva koja su razrađivala način na koji treba organizovati trupne štabove, naročito štabove armiskih korpusa, kao i izvesni metodi po kojima su podotseci štaba imali obavljati poslove u okviru komandi. Prema ovoj direktivi, štab korpusa je podeljen na četiri otseka: generalštabni, za tekuće poslove, pravni i područni ili intendantski otsek. Ovakva organizacija, ustanovljena početkom XIX veka, bila je sa nekim manjim izmenama u osnovi ista kao i organizacija štaba u trupnim komandama nemačke vojske u Drugom svetskom ratu.

Uputstva na kojima se zasnivala ova organizacija razmatrala su i važne pojedinosti kao što su dužnosti koje su bile određene svakome od četiri štabna otseka, a određivala su i način rada raznih podotseka svakog štabnog otseka. Sa ovako tačno ustanovljenim obrascem organizacije trupnog štaba, pruski štabni sistem od 1828 godine raspolagao je svim bitnim elementima modernog štabnog sistema. Radi uvežbavanja štabnih oficira za izvršenje njihovih dužnosti postojao je sistem obuke. Načelnik štaba je bio ovlašćen da može izdavati naređenja uime komandanta. Sve stvari koje su dolazile u štab bile su ustaljenim postupkom upućene u određeni štabni otsek. Postojalo je strogo pravilo po kome su generalštabni oficieri imali pravo da ispituju i nadziru potčinjene jedinice u izvršavanju naređenja koja su izdale više komande.

Moltkeov dugi rok

Pošto je bio ustanovljen osnovni obrazac trupnog štaba, sledeći razvoj se prvenstveno ticao usavršavanja postojećeg sistema. Lako se može uočiti da su sve nastale promene u organizaciji trupnih štabova bile po prirodi male, pošto su temelji organizacije i rada štaba u suštini isti danas, kao što su bili ustanovljeni »Instrukcijama za izvršavanje zadataka u jedinicama, datiranim 12 jula 1828«.

Glavni generalštab je našao svoje pravo mesto u shemi pruske vojne teorije i prakse i nastavio je da izvršava samom sebi postavljeni zadatak pripremanja države za rat. Način na koji je ovaj zadatak bio izvršen zavisiće od odgovornosti sposobnih načelnika Generalštabova koji su se smenjivali u dugim vremenskim razmacima. Naprimer, Moltke je bio načelnik Generalštaba od 1857 do 1889 godine. U drugoj polovini XIX veka desilo se samo nekoliko značajnih promena. Godine 1867 Glavni generalštab je podeljen na dva dela: *Haupt État*, ili glavni deo koji se bavio stvarnom pripremom i uvežbavanjem za rat, i *Neben — État*, pomoćni deo koji se odnosio na naučne poslove. Ovakva podela je trajala samo do 1898 godine, kada je *Neben — État* iščezao, a oficiri iz te grane bili prebačeni u Glavni generalštab.

IX

Poslednjih godina XIX veka, pod sposobnim voćstvom Moltkea, Generalštab je dostigao punu vojnu veličinu. Šarnhorst, Gnajzenau, Masenbah i Mifling su iskovali mač, tj. stvorili nemački Generalštab, a Moltke ga je upotrebio kao oruđe pobede, pokazavši da je solidan Generalštab nenadoknadivi sastavni deo ratne maštine svake velike zemlje.

Postojale su mnoge sličnosti u karijerama Šarnhorsta i Moltkea. Šarnhorst je stupio u prusku vojsku pošto je napustio službu u hanoveranskoj vojsci. Moltke je bio poručnik u danskoj vojsci kada je zamolio da bude primljen u prusku vojsku, i pošto je položio strogi ispit koji se tražio od kandidata za oficire, bio je određen za potporučnika u 8 pešadijskom puku koji se nalazio u Frankfurtu na Odri. Bili su čudnovato slični u pogledu negativnog utiska koji su ostavili na pretpostavljene za vreme prvih godina vojničke karijere. Šarnhorst, toliko obrazovan da je postao nevojnik, izgledao je tuđ velikoj oštrini svojih drugova oficira. Postoji anegdota koja govori o tome kako je neki oficir izjavio jednom da je svaki podoficir koga

je on poznavao nadmašivao Šarnhorsta po vojnim pitanjima. Neki Moltkeov komandant je primetio: »Od tog čoveka nikada neće postati vojnik«. Za kruti formalistički pruski vojni sistem veoma je značajno da su i Šarnhorst i Moltke postigli vojničku besmrtnost zahvaljujući svojim sjajnim intelektima, više nego da su imali kolac u kičmi, figurativno rečeno.

Trideset pet godina po stupanju u prusku vojsku, Moltke je postao načelnik njenog Generalštaba. Kako je imao praktičnu maštu, nije mu trebalo dugo pa da oceni da je razvoj kontinentalnih železnica ponovo podvukao značaj štabne organizacije. Korišćenjem železnica pruske snage su u potpunosti uspele da smanje vreme koje je potrebno za izvršenje mobilizacije i ubrzaju dotur materijalnih potreba. Ovaj novi faktor u vojnoj logističkoj službi ocenjen je kao veoma važan tako da su, na Moltkeovo nastojanje, Generalštabu pridati oficiri čija je jedina dužnost bila da pripremaju planove za korišćenje železnica u ratu.

Dok je Moltke bio načelnik Gerenalštaba, poseban položaj ove službe u odnosu na komandanta bio je još jače podvučen. Generalštabni oficiri koji su služili u armijama, korpusima i divizijama sve više su težili da prestavljaju Generalštab. Odnos Moltkea prema kruni bio je sličan odnosu nižih načelnika štabova prema njihovim komandantima. Moltke je ovako opisao nepristrasno ovaj neobičan pruski sistem:

Ratni saveti u ratovima

»Tvrdim da se za vreme ratova 1866—1870 godine nije sastajao nikakav ratni savet. Izuzev u dane marševanja i bitke, Njegovo veličanstvo je vršilo svoj raport svakog jutra u 10 časova. Praćen od pomoćnika načelnika Glavnog generalštaba, ja sam podnosio izveštaj o događajima koji su se desili i davao odgovarajuće predloge. Načelnik Vojnog saveta, ministar rata i prestolonaslednik, dok se bavio u Versaju, bili su prisutni čitanju

izveštaja, ali samo kao slušaoci. Ponekad je kralj tražio objašnjenja, ali se ne sećam da je ikada tražio i najmanji savet u pogledu mojih predloga. Moje planove, pripremljene u saradnji sa mojim oficirima, pregledalo je Njegovo veličanstvo. Ovi predlozi su bili uvek prihvaćeni.«

Sa imperatorom, svedenim na položaj reprezentativne figure i gumenog pečata fon Moltkea, Generalstab je postigao drugi značajan korak u svom stremljenju ka što većoj moći. Retrospektivno posmatrajući, možemo videti kako je sve to skupa bilo lepo uskladeno — oslobođenje Generalstaba od stvarne ministarske kontrole, praćeno tešnjim usklađivanjem sa imperatorom, koji je sa svoje strane bio stavljen u položaj da deluje kao paravan iza koga se sakrivala stvarna moć Generalstaba.

Godine 1881 dodeljena je nova uloga generalnom kvartirmajstoru. Trebalo je da on deluje kao pretstavnik načelnika Generalstaba i rukovodi svim poslovima koji su se ticali načelnika raznih otseka Glavnog generalstaba kao i načelnika generalstaba u armiskim korpusima. Međutim, ova nova funkcija generalnog kvartirmajstora bila je kratkog veka jer se ugasila osam godina kasnije obrazovanjem tri položaja oberkvartirmajstora (*Oberquartiermeister*). Bilo je suđeno da snaga ovih novostvorenih funkcija bude značajna, i zanimljivo je primetiti da je kao »prvi generalni kvartirmajstor« (*First Quartermaster General*) dejstvovao Ludendorf pored Hindenburga, načelnika Generalstaba u Prvom svetskom ratu. Oficiri, određeni na takve položaje, imali su da rade kao pomoćnici načelnika Generalstaba. U Drugom svetskom ratu ovu titulu je imalo pet načelnika odeljenja (uprava) Generalstaba.

Rezultati pokazuju valjanost štaba

Moltkeova karijera kao načelnika Generalstaba bila je značajna sa gledišta istorije pruskog Generalstaba, pošto je Moltke u periodu od 32 godine uspešno vodio ratove protiv Danske i Austrije, i dostigao kulminaciju u Fran-

rusko-nemačkom ratu, pobedama koje su se umnogome mogle pripisati radu i efikasnosti pruskih štabova.

Ispitujući razvoj pruske štabne misli i tehnike, mnogo bismo pogrešili ako bismo o pruskom štabu mislili kao o savršenoj organizaciji koja je dejstvovala glatko, lišena problema koji su se uvlačili svuda gde god je bilo neophodno računati sa faktorom čoveka. Naprotiv, mada u Moltkeovo doba pruski štab nije imao sebi ravnog ni u jednom postojećem sličnom sistemu, od ljudi je zavisilo kako će se raditi. Pošto je takva zavisnost postojala, Generalštad je bio izložen kritici, čak i iz svojih sopstvenih redova. Ovakvo stanje je bilo dobro ilustrovano u jednom odlomku iz memoara grofa Blumentala, koji je zajedljivo pisao: »Komanda nije ostavila na mene naročiti utisak. Gomila besposličara turobnih lica, uvek mrskog izgleda, osobito kada pozdravljuju nekog sa visine i na zaštitnički način, zamišljajući sebe sveznajućim i bezobzirno dodeljujući prekore, iako u nekim slučajevima nisu ni poznavali niti razumevali prilike.« Moglo bi se dodati da je pisac ovo zapažanje napisao pošto je prethodno predložio komandi jedan nemogućan plan koji je Moltke brzo odbacio. Ovakav slučaj se, verovatno, mnogo puta ponavlja u odnosima između Generalštaba i trupe u modernim vojskama.

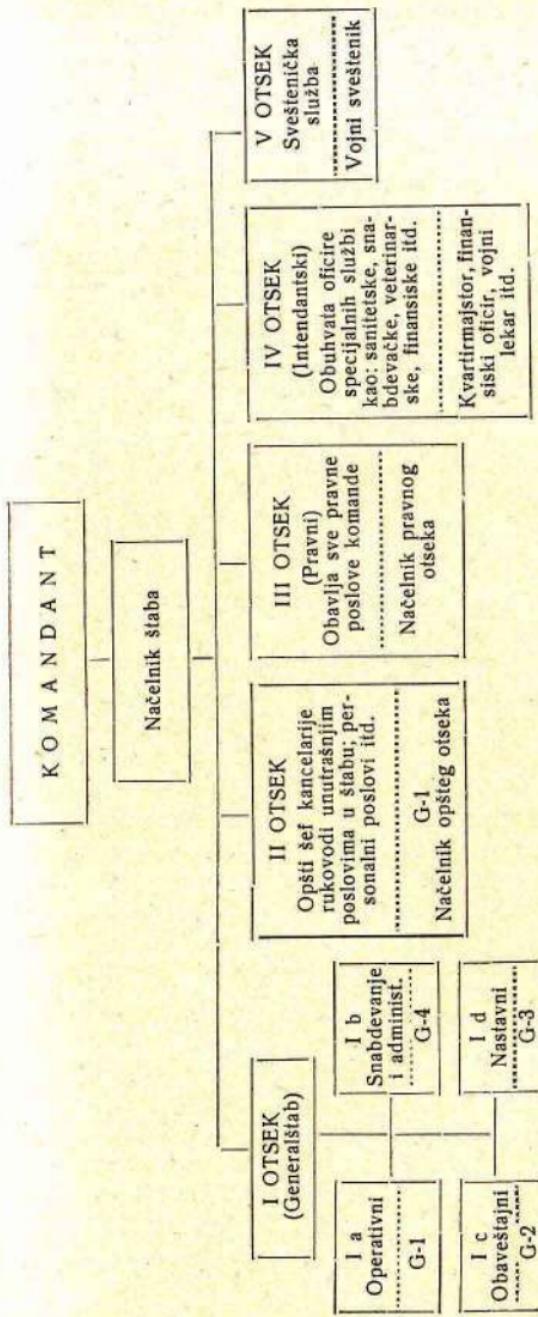
Moltke se nalazio na čelu pruskog Generalštaba skoro do početka XX veka. Pod njegovim rukovodstvom štabna misao je kroz napore Šarnhorsta, Masenbaha, Gnajzenaua i Miflinga razvila određenu štabnu tehniku. Blagodareći njegovom voćству, pruski štab je prevazišao zastarele štabne sisteme drugih velikih sila.

Iako je možda jedino Pruska imala moćan Generalštab, to ne znači da i ostale države nisu postajale svesne prednosti pruskog štabnog sistema. Francuska je dobila skupocenu i bolnu lekciju o tome šta može učiniti efikasan štab. U težnji da održi francusku vojnu progresivnost, ona je pristupila preinačavanju i oživljavanju tadanjeg nepodesnog štabnog sistema koji joj je doneo neuspех. Spenser Vilkinson, autoritativni engleski vojni teoretičar, objavio je 1891 godine svoj dubokoumni esej »Mozak

vojske», (*The Brain of the Army*) u kome je prvi put tražio da se pažnja britanskih vojnih krugova upravi na ono što je značio pruski Generalštab u odnosu na moderan rat. Otprilike u isto vreme počeli su se u američkim vojnim i ostalim časopisima pojavljivati prvi istraživački napisi u kojima su pisci pokušavali da analiziraju šta je predstavljaо pruski Generalštab i dođu do zaključka da li je mogućno ili ne, primeniti ga na američke potrebe i uslove. Žalosno je od nas što smo počeli da raspravljamo o tome što je Generalštab tek onda kad su Prusi već davno utvrdili što on treba da radi. Srećom po nas i blagodareći svojoj tradicionalnoj sklonosti ka učenju, nije proteklo mnogo vremena i mi smo otkrili postojanje pruskog Generalštaba i preduzeli mere da stvorimo moderan štab.

Prusi pozajmjuju od Francuza

U nastavku ovog pregleda razvoja pruske štabne misli i tehnike mora se paziti da se ne stekne utisak da je moderan štab bio u potpunosti pruski pronalazak. Iako su Prusi bili prvi u izgrađivanju strukture modernog štaba, treba napomenuti da su oni mnoge stvari pozajmili. To što su izvesni izrazi pruske štabne terminologije usvojeni u pruskom vojnom rečniku sa tačnim francuskim izgovorom, služi kao jak dokaz dan je francuska vojna misao ispoljavala kroz vekove svoj uticaj na razvitak pruskog štaba. Poznato je da su neke francuske ideje prodrle u prusku vojnu misao preko francuskih instruktora u Friedrihovoј *Academie des Nobles*. Šarnhorst, revnosni Napoleonov učenik, bio je pod uticajem njegovih metoda i veliki deo svoje vojne teorije zasnovao je na tom temelju. Očigledno je da se ne može ustanoviti tačan stepen učestvovanja francuske vojne misli u razvoju pruskog štaba. Međutim, veoma je sumnjivo da je on pritom ispoljavao neprekidno neki veći uticaj.

ORGANIZACIJA ŠTABA NEMACKOG ARMISKOG KORPUSA (DRUGI SVETSKI RAT)

Napomena: Odgovarajući oficiri u štabu korpusa SAD, čije bi dužnosti približno odgovarale dužnostima nemačkog štaba, pokazani su ispod isprekidane linije u svakom otseku štaba. U nekim slučajevima je potrebno samostalno odlučiti da bi se odredilo koji »G« bi obavljao iste dužnosti u nemačkom štabu. Naprimer, u otseku Ib, sasvim je verovatno da bi neke administrativne funkcije koje obavlja Ib bile slične funkcijama G-1.

U pogledu organizacije rada, štab je podelesen na tri grupe: (1) — taktičku grupu, koja se sastoji od Ia i Ic; (2) — snabdеваčku grupu, koja se sastoji od Ib i IV otseka; (3) — personalnu grupu, koja se sastoji od II, III i V otseka.

Korpusna komanda ima po jednog pri datog starijeg oficira iz: inžinjerije, veze i provitlenkovskih jedinica. Ovi oficiri su neposredno pod načelnikom štaba. Stope na raspolaganju kao savetnici i odgovorni su za obuku jedinica svoga roda.

Poređenje nemačkog i američkog generalštaba

Što se tiče osnovne organizacije i rada pruskog štabnog sistema, posle Moltkea nisu nastale nikakve veće promene. U odnosu na organizaciju trupnih štabova, očigledno je da je sada generalštab komande preuzeo funkcije ranijeg štaba generalnog kvartirmajstora. Osnovni metod rada u takvom sistemu ima mnoge zajedničke crte sa današnjim vojnim štabom vojske SAD. Pruski generalštab neke trupne komande bio je glavni organ celog štaba, a način na koji su otsek za tekuće poslove, pravni i intendantski otsek bili potčinjeni generalštabu, približno odgovara današnjim odnosima između Generalštaba i grupe specijalnog štaba u štabnom sistemu vojske SAD. Međutim, neosporno prvenstvo operativnih oficira u pruskom štabu zasnivalo se na nešto različitoj teoriji rada štaba od teorije koja postoji u štabovima vojske SAD, u kojima su sva četiri otseka generalštabne grupe funkcionalno ravnopravni.

Nemački Generalštab je neosporno bio jak izvor za vojne napore Nemaca u Drugom svetskom ratu. Međutim, priznajući efikasnost nemačkog štabnog sistema, ne smemo ostati slepi ni prema njegovim nedostacima. Glavni nedostatak nemačkog Generalštaba sastojao se u isticanju prvenstva operativnih razmatranja. U pogledu organizacije operativni oficir (la) generalštaba bio je najstariji generalštabni oficir dotične komande. Čak je i u štabnom školovanju glavni deo obuke bio posvećen čisto taktičko-operativnim razmatranjima.

Takva dominirajuća uloga operativnih poslova mogla je nastati u štabu samo podređivanjem obaveštajnih i administrativnih pitanja. Prema tome, obaveštajnoj funkciji je pridat drugostepeni položaj. Bilo je neizbežno da će, pošto je obaveštajni oficir bio potčinjen operativnom, i zadaci borbenog izviđanja biti podređeni operativnom planiranju. Nepotpuno obavljanje obaveštajne službe jasno se pokazalo i na najvišem nivou komandovanja, pošto je baš propust u pogledu tačne procene savezničke

strategije, njene dalekosežnosti i sposobnosti za vođenje rata dovelo nemačku Vrhovnu komandu do stvaranja takvog pouzdanja u munjeviti metod i predviđeni kratki rat.

Osnovna razlika između nemačkog i američkog štabnog sistema sastoji se u tome što u našim štabovima, po uzoru na francuske, obaveštajni i administrativni oficir imaju ravноправan položaj sa operativnim oficirom. Ovo omogućuje da se radom obaveštajne službe i određivanjem mogućnosti administrativne službe objektivno rukovodi, a to ne bi bilo mogućno pod dominacijom operativnog oficira, kao što je to bila praksa nemačkih štabova. U ovome je osnovno obeležje i preim秉stvo štabne doktrine SAD.

Moltkeova upotreba centralizovanog komandovanja

U Moltkeovo vreme su se komandovanje i rad štaba razvili do tog stepena da je komandant retko bio neposredni učesnik u bici. Centralizovano komandovanje je postalo ustaljena doktrina i, kao pripadnik te doktrine, Moltke je pokazao da je komandant, dok se nalazio na komandnom mestu, ponekad znatno udaljenom od borbene linije i pošto nije bio svedok sitnijih taktičkih dejstava, mogao da u toku bitke hladnokrvno i brzo odvoji važnije stvari od sporednjih. Pravilno koristeći štab, on je upravljao tokom događaja. Način na koji je Moltke primenjivao centralizovano komandovanje mogao se u punoj meri videti za vreme jedne kritične faze rata protiv Austrije (Sedmonedeljni rat 1866) u kome je Pruska dobila nemačku teritoriju i hegemoniju nad njom, kada je, na ponoćnoj konferenciji 2/3 jula, trezveno procenio situaciju pruske i austrijske vojske, odredio tok bitke i porazio Austrijance kod mesta Hradec Kralove (Kenigrec, Sadova). Donoseći operativne odluke na komandnom mestu udaljenom 300 km od borbene linije, Moltke je uverljivo pokazao kako se praktično koristi centralizovano komandovanje. Ono i rad štaba su znatno napredovali od

Licena, kada je Gustav Adolf, iako je koristio preteču modernog štaba, našao za potrebno da lično komanduje desnim krilom.

Moltkeova teorija štaba

Zadatak Moltkeovih sledbenika bio je da održe štab, ne samo uporedo, već na čelu savremene vojne tehnike. Da bi postigao ovaj cilj fon Šlifen, Moltkeov verni sledbenik, posvetio se primeni Moltkeovog učenja u uslovima veoma povećanih snaga i odgovarajućih teškoća u koordinaciji komandovanja. Pokušavajući da izvrši taj zadatak, Šlifen je, kao i svaki drugi koji postane štabni rukovodilac, upotrebio štabni mehanizam u suštini na isti način kao i Moltke. On je ustvari upoznao svet sa modernim vojnim štabom. Moltkeovo razumevanje mesta i funkcije štaba u okviru komandovanja bilo je proizvod mnogih godina razvoja pruskog štaba. Usled toga se navode u celini sledeća razmatranja koja pretstavljaju suštinu Moltkeove teorije odnosa između komande i štaba:

»Neki komandanti ne osećaju nikakvu potrebu za savetovanjem. Oni sami proučavaju pitanja koja se pojavljuju, sami donose odluku po njima, a okolina ima samo da sprovodi njihove odluke. Ali takvi komandanti pretstavljaju zvezde prve veličine, koje se javljaju samo jednom u stoleću. U velikoj većini slučajeva, glava jedne vojske ne može se lišiti saveta. Savet može biti u mnogo slučajeva rezultat razmišljanja malog broja ljudi, oprobane sposobnosti i iskusnih koji mogu razborito suditi o situaciji. Ali u ovom malom broju jedno, i samo jedno, mišljenje mora preovladati.

Organizacija vojne hijerarhije trebalo bi da bude takva da može obezbediti potčinjenost čak i u mišljenju i pružiti pravo i dužnost da se predloži samo jedno mišljenje kritičkom ispitu od strane jednog, i samo jednog čoveka — komandanta. On će biti

naimenovan ne po starešinstvu, već po poverenju koje uliva. Mada dati savet ne mora uvek biti bezuslovno najbolji, ipak, ako preduzeta akcija bude dosledna i vodeća ideja, jednom usvojena, bude nepokolebljivo zastupana — delo će uvek biti privredno zadovoljavajućem kraju. Komandant će uvek imati, u poređenju sa svojim savetnicima, bezgranično važniju zaslugu time što je preuzeo odgovornost za izvršenje datog saveta.«

Zbrka u savetovanju

»Ali, okružiti komandanta izvesnim brojem samostalnih ljudi — ukoliko ih je veći broj, utoliko su različitiji, a što su sposobniji, utoliko će gore biti — izložiti ga slušanju saveta čas jednog čas drugog; dopustiti da u sebi do izvesne tačke razložno odmerava, tada usvojiti jedan plan još pametniji ali koji se razlikuje u pojedinostima, zatim biti ubeđen prividno tačnom primedbom od strane trećeg savetnika i sugestijama još nekog četvrtog — tada je sto prema jedan sigurno, makako izvrsni bili razlozi kojim može opravdati svaku preduzetu meru, da će on izgubiti rat.«

»U svakoj komandi se uvek mogu naći ljudi koji mogu sa velikom oštroumnošću predvideti teškoće svakog poduhvata. U trenutku kada stvari pođu nagore njima nije teško da dokažu kako su oni sve to predvideli. Oni imaju uvek pravo, i pošto njihov kriticizam nikada nije konstruktivan, oni neće nikada biti postiđeni rezultatom. Takvi ljudi pretstavljaju pravu nesreću. Najnesrećniji od svih je komandant koji je dužan da svakog dana i svakog sata ceni sve predložene zamisli u vezi sa planom; ometan od delegata koji ima punu vlast u njegovoj komandi i sputan telegrafskom žicom iza njega. Na ovaj način

je inicijativa, svaka mirna odluka i svaka mudra koncepcija — onemogućena. A bez ovih ne može se voditi nijedan rat.«

X

Za vreme Prvog svetskog rata Generalštab je i dalje bio glavni organ nemačke vojske. Položaj generalštabnih oficira, naročito načelnika štaba, postao je u tolikoj meri istaknut, da je, u izvesnim slučajevima, kada je dolazilo do neuspeha, uklanjan načelnik štaba, a komandant zadržavan; to je bio jasan znak o tome koga je viša komanda činila odgovornim. Ovaj čudan odnos komandanta prema njegovim takozvanim potčinjenim još više se ilustruje na primeru Ludendorfa koji je, kao prvi generalni kvartermajstor Hindenburga, radio »sa punim udelom odgovornosti«.

Veliko i neograničeno pravo je često davano oficirima relativno niskog čina. Klasičan primer za ovo je famozna misija generalštabnog potpukovnika Henča koji je za vreme poslednje faze u prvoj Bici na Marni bio ovlašćen da naredi, ako bude potrebno, povlačenje cele jedne armije. Po Henčevom dolasku na komandno mesto 2 armije, general fon Bilov je podneo jedan neoptimistički izveštaj i, na osnovu takvog obaveštenja, potpukovnik Henč je, posedujući puno i neograničeno pravo, naredio da se armija povuče. Ovakvi primeri moći generalštabnih oficira često su se ponavljali za vreme rata. Ne samo što su, često, načelnici štaba imali veća prava od svojih komandanata, već su i operativni oficiri (načelnici Ia otseka štaba), sledeći prusko gledanje o prvenstvu operativnih poslova, imali ogromna prava. Hofman, koji je bio Hindenburgov operativni oficir na istoku, Tapen i Vecel imali su veliku vlast u svojim štabovima. Operativni oficiri, zajedno sa načelnikom štaba i komandantom, obrazovali su »uži krug štaba«.

Saveznički rukovodioci su u potpunosti uvideli značaj Generalštaba u nemačkoj ratnoj shemi, i to su saznanje

pretvorili u stvarnu, ali krajnje neuspešnu, akciju u mirovnom ugovoru nametnutom pobeđenim Nemcima. U ovom ugovoru bilo je utvrđeno da se Glavni generalštab ima ukinuti. Međutim, donoseći zabranu o postojanju Glavnog generalštaba, Versajski ugovor je dozvolio da deset divizija posleratnog Rajhsvera (*Reichswehr*) zadrži svoje štabove. U ovim divizijama su generalštabni oficiri nastavili vršenje dužnosti, još uvek noseći svoje oznake, održavajući tako u životu svoje metode i tradicije Generalštaba u godinama između Versajskog ugovora i ponovnog naoružavanja Nemačke.

Fon Sekt je održao štabno obrazovanje

Za efikasan dalji opstanak štabnog sistema vodio je stalnu borbu fon Sekt, nemački vojni rukovodilac posleratnog perioda. Mada su štabovi deset divizija Rajhsvera činili potrebnu osnovu za kadrovima za održavanje štabova, oni nisu bili dovoljni da se neprekidno nastavi štabna teorija, tako promišljeno i mučno izgrađivana u toku pruskog vojnog razvoja. Stoga je fon Sekt sasvim dobro uvideo da je nužna neka vrsta sistema za obrazovanje kadrova da bi štab mogao ostati u životu.

Ponovno otvaranje Ratne škole, koja je takođe bila ukinuta mirovnim ugovorom, bilo je nemoguće u to vreme. Ova ozbiljna prepreka savladana je decentralizovanim školovanjem koje je otpočelo 1920 godine i koje je omogućilo da se izabrani slušaoci raseju u sedam različitih centara, u kojima je školovanje trajalo dve godine. Godine 1923 je uvedena i treća godina za specijalno izabranoj grupu. Očigledno je da je ovaj sistem bio koristan i da su ga uslovile postojeće okolnosti. Iako takav metod nije bio poželjan, pošto je isključivao jednoobraznost u nastavi, ipak je to bilo zadovoljavajuće privremeno rešenje kojim se obezbeđivala stalna generalštabna obuka uspešnim izbegavanjem kontrole od strane Komisije za razoružanje. Na taj način, sa gotovo stvorenim štabnim jezgrom, nemački militaristi su imali čvrst temelj buduće

vojske, kada je tolerantnom i ravnodušnom svetu, 1935 godine, zvanično objavljeno ponovno naoružanje. Nemci su se držali već poznatog obrasca. Opet su uvežbali vojni mozak pre vojnog tela.

Nemački vojni preporod pod nacistima zablistao je brzim ustanovljanjem vrhovnog generalštaba svih oružanih snaga. Ovaj najviši komandni i štabni organ nemačke vlade razlikovao se u organizacionkoj strukturi od ranijeg Glavnog generalštaba, ali u pogledu idejnih i osnovnih gledišta nije skrenuo s puta koji su pokazali njegovi pruski i nemački carski prethodnici. Pod Vrhovnom komandom (»Oberkommando«), vrhovnim Generalštabom nacističke Nemačke, vojska, tradicionalni predstavnik kopnenih snaga, i dalje je dominirala nad drugim vidovima, kao što je to slučaj i kod svih drugih vrhovnih generalštabova, sve dok nisu nad efikasnošću štabnih metoda u oružanim snagama prevagnule strategiske greške proizile favorizovanjem jedne sile (u ovom slučaju kopnene vojske) od strane vrhovnog štaba. Način na koji je Vrhovna komanda (Oberkommando) dejstvovala kao aparat kojim su kopnena vojska i vazduhoplovstvo doprineli uništenju nemačke pomorske snage, nije bio najmanja od osnovnih i nepopravljivih grešaka vrhovnog Generalštaba u poslednjem ratu.

Sveuništavajući plamen militarizma upravo se razbuktao u Nemačkoj pod Hitlerom, kao i nekada pod Fridrihom, Šarnhorstrom ili fon Moltkeom — a pod Hitlerom je, kao i u ranijim vremenima, i srce, i mozak, i duh nemačkog militarizma bio vrhovni Generalštab.

Nije bio samo slučaj što su preovlađujuću većinu nemačke Vrhovne komande u Drugom svetskom ratu sačinjavali oficiri koji su zaslužili žuđeni generalštabni »egalizir, crven kao vino«.

XI

Nezavisno od bilo kakve akademske vrednosti koja možda postoji u našem pregledu razvoja pruskog štaba,

postoji isto tako i duboka pouka koju smo stekli, pošto je pitanje Glavnog generalštaba neraskidivo povezano sa problemom svetskog mira.

Nemačka, zapaljena buktinjom pruskog militarizma, prisilila je nas i naše saveznike na uzastopne ratove. Moderna pruska (a ona uključuje i nemačku) vojna delotvornost bila je izgrađena na temeljima moćnog i efikasnog vojnog štaba, posvećenog proučavanju vođenja ofanzivnog rata. Član 160, sada pokojnog, Versajskog ugovora glasi: »Nemački Glavni generalstab i sve slične organizacije imaju biti raspuštene i ne smeju se ponovo uspostaviti niukom obliku.«

Događaji su pokazali da Nemci nisu održali reč u pogledu člana 160. Nemački Glavni generalstab je bio tajno održavan i stalno se pripremao za rat. Jedna od većih mera u pripremama Adolfa Hitlera za rat bila je izvlačenje Generalštaba iz skrovišta, naimenovanje generala Ludviga Beka za njegovog načelnika i otvoreno i aktivno dodeljivanje Generalštabu njegove tradicionalne uloge u nemačkom vojnom sistemu. U Drugom svetskom ratu opet je Generalstab, udaren mamuzama neskrupoloznog i ambicioznog diktatora koji je htio da vlada po svaku cenu, dejstvovao isuviše dobro protiv svetskog mira i blagostanja.

GLAVA TREĆA

FRANCUSKI GENERALŠTAB

(»ÉTAT — MAJOR«)

Nema sumnje da je Napoleonova epoha bila ta u kojoj je klica štabne teorije i prakse izrasla u jedan od svojih najznačajnijih razvoja... i pokazala kako pozitivnim tako i negativnim primerima da je štabno znanje neophodno za uspešno vođenje rata.

I

Dugotrajna i veoma surevnjiva utakmica između francuske i nemačke vojne misli i tehnike bila je jedno od obeležja vekovnog ratovanja koje je tutnjilo preko razrovanih bojišta kontinentalne Evrope. I jedna i druga zemlja su u raznim periodima postizale vojnu nadmoćnost, ali nijedna nije bila u stanju da privremenu vojnu nadmoćnost pretvori u stalnu.

U toku dugogodišnjeg kontinentalnog evropskog vojnog razvoja francuski vojni mislioci su pokazali pravilno shvatanje činjenice da je dobar štab osnovna potreba efikasne vojne organizacije. Istina, francuski vojni um nije uvek pretvarao svoju štabnu misao u vidne rezultate, ali se postojanje francuske štabne misli jasno očitovalo u svim većim fazama evolucije francuske vojske.

Malo bi se dobilo pokušajem da se sastave konci štabnog razvoja koji se protežu do vremena pre Šarla VII (1403—1461), pošto istoričari tek od njegove vladavine datiraju početak stalne, redovno plaćene, profesionalne francuske vojske. Šarl je, nešto pre sredine XV stoljeća, postavio platformu za kasniji organizacijski razvoj ustavljavanjem *Ordonnance Companies*, i još više usavršio organizacijsku strukturu vojske kada je 1436 godine obrazovao stalno odeljenje artiljerije pod upravom »načelnika artiljerije«. Ovaj akt vladara pretstavljao je značajan korak u raskidanju moćnih okova feudalnog sistema francuskih oružanih snaga. Posle ovoga sledio je neprekidan period organizacijske reforme koja je prevazilazila nastale promene u taktici.

Ustaljeni sistem komandovanja u kome je mogućno otkriti španski, italijanski i druge tuđe uticaje, počeo je da uzima sve određeniji oblik u francuskoj vojsci. Titula pukovnika bila je prvi put usvojena 1534 godine, a iste godine ušao je u upotrebu i rang *maestro de campo* (operativni oficir).

Krajem XVI veka pod Anrijem Navarskim (1553 do 1610), kraljem Francuske, francuski verski ratovi su se završili, a francuska vojska je imala, prema merilima tog vremena, izvestan sistem komandovanja koji je pokazivao gotovo iznenađujuće poznavanje principa štabne organizacije. Vojskom je, prema Spoldingu i Rajtu, komandovao kralj. Drugi u komandovanju bio je konstabl čija je titula, više po značenju, proizišla iz latinskog *comes stabuli*, što je označavalo starešinu konja i služi kao još jedan dokaz o rimskom uticaju koji se još uvek ispoljavao. Pod konstabлом su bili komandanti raznih stepena i načelnici rođova oružja. Ostali deo štaba je naročito zanimljiv, pošto je obuhvatao različne oficire kao, naprimjer, glavnog starešinu profijanta, glavnog starešinu za ishranu (*général des vivres*), glavnog starešinu furaži, glavnog starešinu komore, načelnika vojne policije, logorskog oficira, sudskog oficira, glavnog starešinu izviđača, glavnog oficira štaba (*sergeant major général*) i operativnog oficira (*maréchal de camp*). Dužnosti koje je ova grupa obavljala

morale su obuhvatiti većinu funkcija koje su u kompetenciji modernog štaba. Glavni starešina profijanta, starešina za ishranu, glavni starešina furaži i glavni starešina komore verovatno su imali odgovornost za snabdevanje, a načelnik vojne policije, logorski i sudski oficir su verovatno vršili nadzor nad izvršavanjem unutrašnje službe. Ustanovljavanjem glavnog starešine izviđača, Francuzi su ocenili da je obaveštajna služba posebna štabna funkcija, u osnovi, različita od operativne, a tu razliku francuska štabna teorija uvek čini. *Sergeant major général* i *maréchal de camp* približno odgovaraju današnjim operativnim oficirima.

Napredak pod Rišeljeom

Francuski štabni sistem koji se u toku dugogodišnjih stalnih ratova postepeno razvijao, primio je, kao što je ranije napomenuto, transfuziju nove misli u vreme neposredno posle Gustava, kada su komandu Bernara od Saks-Vajmara — koja je služila pod Gustavom — preuzeli Francuzi. Bernar je bio sposoban zamenik švedskog vojskovođe i vrlo je verovatno da je on koristio svoj raniji sistem komandovanja i štaba i po stupanju u službu kardinala Rišeljea (1585—1642, prvi ministar Luja XII). Pošto su bili izloženi uticaju nove štabne misli, francuski metodi komandovanja su počeli da podležu značajnim promenama. Titula konstabla je iščezla. Maršal Francuske je komandovao vojskom u otsustvu kralja, a sledeći u hijerarhiji komandovanja bio je jedan general-potpukovnik (*lieutenant général*). *Meréchal général de camp* je obavljao dužnosti načelnika štaba. U nižim komandama se *sergeant major* starao o izvršenju operativnih naređenja dobivenih od strane *maréchal général de camp-a*.

Postoji jedna činjenica u vezi sa štabom konjice koja pokazuje da je za vreme čitavog ovog perioda postojala izvesna izmena štabnog metoda između vojsaka. Ustvari, što je takva izmena postojala nije iznenadujuće, pošto su sve vlade tog vremena upotrebljavale najamničke jedinice

i nije postojao nikakav pravilnik profesionalne etike da žigoše jedinicu koja bi promenila podaničku odanost ako je u pitanju bolja nagrada. Sredinom XVII veka francuske oružane snage su imale samostalnu komandu, a načelnik štaba za konjicu bio je generalni komesar konjice. Na isti način je u brandenburškoj vojsci, koja je pretstavljala koren pruske vojne organizacije, načelnik štaba bio generalni komesar. Teško je reći za sisteme tog vremena koji je koji podražavao, ali je lako uočiti da nijedan štabni sistem nije bio jedini. Međutim, od ovog vremena osnovne razlike postaju sve primetnije.

Pod Rišeljeom je u organizaciji štaba nastala jedna zaista osnovna promena, kada je on ustanovio intendantski sistem po kome je administracija vojske potpala pod nadležnost oficira koji je nazvan intendantom. Od tog vremena se izraz kvartirmajstor retko pojavljuje u francuskom štabu, a intendant je ostao istaknuto obeležje francuskog štabnog sistema sve do danas.

II

Godine 1666 markiz de Luvoa (1641—1691), koga neki istoričari smatraju pravim »ocem« modernog francuskog vojnog sistema, postao je ministar rata Luja XIV. Za vreme 25-godišnje ministarske službe markiza Luvoaa odigrale su se važne promene u francuskoj vojsci. On je povećao stajaću vojsku, ukinuo poslednje zaostale tragove feudalnog sistema i sproveo organizacijske reforme u čitavoj vojsci. Kao čvrst pristalica organizacijskog metoda, on je postavio novo težište na štab vojske. Načelnik štaba je sada bio poznat kao *maréchal général des logis*, umesto *maréchal général de camp*. *Des maréchaux généraux des logis* i njihovi novi pomoćnici obrazovali su telo koje se naziva generalštab vojske. Nadzor su vršili inspektorji od kojih je svaki bio određen za po jedan rod oružja: Voban za inženjeriju, di Mec za artiljeriju, Furij (Fourilles) za konjicu, a Martine (jedno značajno ime) za pešadiju.

U načinu kako su nastajali ratni planovi leži početak pravog generalštaba. Grupu koja je sastavljala ratne planove sačinjavali su kralj, Luvoa i markiz de Šamle (*de Chamlay*).

Sasvim je očigledno da je Luvoa dao ogroman doprinos razvoju francuske vojske. Neposredno pre Luvoaovog naimenovanja za ministra rata, Tirenove ukupne vojne snage iznosile su oko 20.000 ljudi. U vreme Luvoaove smrti Luksemburg je sa uspehom komandovao snagom od 100.000 ljudi. Onakav razvoj ne bi bio mogućan bez odgovarajućeg usavršavanja francuskih vojnih štabova.

Reforme koje je izveo Luvoa prevele su francusku vojsku preko teškog puta, ali one nisu bile dovršene. Na nesreću nije bio lak zadatak odmah naći naslednika koji bi bio sposoban kao Luvoa.

III

Oko dve decenije posle smrti velikog Luvoaa, u francusku vojsku je stupio Pjer de Burse (1700—1780). U toku dvadeset ratova koji su se odigrali za vreme njegove duge karijere Burse je imao obilje prilika da pokaže svoje sposobnosti kao štabni oficir. Posle dugog »šegrtovanja« u svom izabranom pozivu, Burse je počeo da privlači pažnju kao štabni oficir za vreme Rata za austrijsko nasleđe (1740—1748, Francuska i Pruska protiv Austrije i Engleske), u kome su njegove sposobnosti došle do izražaja tako da je često služio kao poverljivi savetnik komandantima koji su se smenjivali. Ipak, sve do kampanja Sedmogodišnjeg rata (1756—1763; Francuska i Austrija protiv Engleske i Pruske) on se nije istakao kao najspasobniji štabni oficir francuske komande. Sedmogodišnji rat je naročito važan u istoriji štaba zbog toga što je Fridrik Veliki tada postavio temelj kasnijeg pruskog štaba, dok je Burse posjao seme usavršenog štabnog sistema francuske vojske. Čisto sa gledišta istorije štaba, moglo bi se reći da je Burse bio francuski Fridrik.

U toku svog štabnog rada Burse je koristio štabnu tehniku iznenađujuće sličnu štabnoj tehniци moderne komande i štaba. Vilkinson u svojoj knjizi *Francuska vojska pre Napoleona* (*French Army before Napoleon*) kaže da »u svakoj prilici kada je trebalo doneti neku važnu odluku, Burse bi napisao memorandum u kome je analizirao situaciju i sredio, sa puno objašnjenja i obrazloženja, zaključak koji mu se učinio najbolji«. Ovo je tačan opis tadašnje neophodne »procene situacije«, u kojoj se vrši analiza sopstvenih i neprijateljskih prednosti i loših strana, pre no što komandant doneše odluku.

Sedmogodišnji rat je potstakao i francusku i prusku štabnu misao. Posle ovog rata Fridrik Veliki je govorio da je često osećao potrebu za kvalifikovanim štabnim oficirima pa je zato i pristupio osnivanju škole za vojno obrazovanje. Mnoge od grešaka francuskih snaga u tom istom ratu bile su, prema De Broljiju (viši francuski oficir, 1718—1804 godine) direktnе posledice »potpunog nepoznavanja od strane oficira, od potporučnika do generala njihovih funkcionalnih dužnosti i pojedinosti u kojima bi oni trebalo da budu majstori«. Godinu dana po prestanku neprijateljstva, 1764 godine, Burse je naimenovan za upravnika Štabne škole u Grenoblu gde je pokušao da podigne intelektualni nivo francuskih oficira. Na ovoj dužnosti je bio sledećih sedam godina i za to vreme je lično učestvovao u izvođenju nastave. U to vreme napisao je svoje najčuvenije delo *Principi planinskog ratovanja* (*Principes de la guerre de montagnes*), koje se i danas smatra kao jedno od značajnih dela francuske vojne literature. Delo je bilo značajno po tome što je sadržavalo, kao što Velikinson kaže, »celokupnu ratnu veštinu, kako su je shvatili najbolji francuski oficiri XVIII veka«, bilo je čak i od šireg interesa, jer je Burse većinu principa iznetih u tekstu ilustrovaо primerima akcija koje je on planirao kao štabni oficir.

Visoki ugled zahvaljujući Burseu

Principi planinskog ratovanja pokazuju da je njihov pisac u potpunosti cenio vrednost izviđanja, operativnog planiranja i snabdevanja kao osnovu za svaki veći vojni poduhvat. Burseovo shvatanje vojnog metoda bilo je tako duboko, tako jasno i tako vizionarsko, da se u njemu može otkriti rađanje velikog dela Napoleonove tehnike.

Burse je 1766 godine nadmašio sav dotadašnji razvoj francuskog štaba organizujući Generalštab, koji je bio poznat kao *le service d'état-major des logis des armée*. Ova organizacija je uključivala mnoge crte koje su, sto godina kasnije, postale ustaljena obeležja pravog generalštaba. Postavljanje na dužnosti u ovu novu organizaciju vršilo se samo posle izbora, ispitivanja i probnog rada. Iako se Burse pojavio pre Šarnhorsta za skoro pola veka, obojica su imali jednu zajedničku crtu — uvideli su da je profesionalno znanje neophodno za državnu vojnu silu. Svaki od njih je doprineo riznici vojnog znanja svoje države. Isto tako je Burse, koliko je to bilo mogućno, mnogo doprineo pruskoj vojnoj teoriji. On je postao 1764 godine upravnik Štabne škole u Grenoblu. Godinu dana kasnije Fridrik Veliki je otvorio svoju *Academie des Nobles*, popunjajući je delimično francuskim instruktorima. Preko takve veze Prusi su imali bar posredan pristup učenjima Bursea. Kasniji razvoj pruske vojne misli navodi na pomisao da je takav pristup verovatno bio iskorišćen.

U toku poslednjih godina XVIII veka francuska štabna organizacija je pretrpela dalje promene, pošto je 1771 godine za vreme zbrke u vlasti koja je nastala po padu Šoazelovog (državnik, 1719—1785) ministarstva, Burseov generalštab bio ukinut. Međutim, 12 godina kasnije ponovo ga je ustanovio ministar rata, maršal de Segir (1724—1801). U toku ovih zadnjih godina »starog režima«,* uprkos nesređenog socijalnog i političkog stanja u državi, iz koga će uskoro izbiti najveća revolucija u

*) Vreme pre Revolucije. — Prim. red.

istoriji čovečanstva, francuski vojni sistem je i dalje stvarao sposobne generale. Veličina Bursea, Gibera (1734—1790), De Brolija, Gribovala (1715—1789) i St. Žermen-a (1707—1778) nesumnjivo bi dobila šire istorisko priznanje da je nije delimično zaklonila docnija istorija, sjajnim delima pretstojećih Napoleonovih ratova.

Opravdano je bilo rečeno da je francuski sistem komandovanja i štaba poslednjih godina XVIII veka dostigao stepen kome nije bio ravan nijedan drugi kod tadašnjih evropskih sila. Pošto je takva efikasnost bila znatno uslovljena vidovitošću i znanjem Pjera de Bursea, nema razloga da se ne složimo sa tvrđenjem Spensera Vilkinsona da je Burse bio »najveći generalštabni oficir francuske vojske u XVIII veku«.

IV

Francuska revolucija (1789—1804), pored toga što je imala ogromne socijalne posledice, ispoljila je revolucionar uticaj na kasniji vojni razvoj i misao. Međutim, uprkos razmaka koji je razdvajao staru i novu francusku vojsku, za vreme trzavica krvavog prelaznog doba, postojala je neprekidnost štabne misli. U pozno doba »strogog režima«, 1788 godine Vrhovni ratni savet je razmatrao načine za poboljšanje štabnog sistema u vojsci. Oktobra 1790 godine Skupština je izdala zakon kojim je izmenila štabnu organizaciju, zamenjujući *Maréchal général des logis-a* izvesnim brojem generalnih ađutanta koji su sa svojim pomoćnicima imali da popune štabove korpusa i aktivnih divizija.

Do još jedne značajne promene u štabnoj terminologiji došlo je 1792 godine kada je Konvent ustanovio titulu načelnika Generalštaba za vojsku i odredio četiri generalna ađutanta za pomoćnike. Generalni ađutanti su i dalje dobijali sve veću važnost u organizaciji štaba i uskoro su dejstvovali kao načelnici štaba za divizije i korpus. Međutim, kasnije, u toku Napoleonovih ratova,

titula generalnog ađutanta promenila se u ađutanta komandanta (*adjudant commadant*).

Kao što je bio slučaj sa poznjim pruskim štabom, francuski Generalstab je imao da služi kao glavni izvor školovanih oficira koji su, po otsluženju svog staža u štabu, imali da prime višu komandu. Od generalnih ađutanata se istaklo nekoliko čuvenih imena francuske vojske: Deze, Kleber, Guvion Sen Sir, Sult, Lasal i Nej, da pomenuamo samo nekoliko — koji su služili u štabu pre no što su ušli u istoriju.

Za vreme ratova Revolucije, dok su se republičke armije borile protiv koalicioneh snaga koje su težile okruženju, i dok je Robespier (revolucionarni vođa, 1758—1794 godine) pokušao da razbije intelektualnu osnovu oficirskog kora, u armijama Francuske su počela da se pojavljuju nova imena i stvaraju nove ideje. Težnja ka naprednijoj vojnoj misli kristalisala se u komandantskim sposobnostima Napoleona Bonaparte.

Napoleon je verovatno ispoljio veći uticaj na modernu vojnu teoriju i tehniku nego bilo koji drugi pojedinac. Mada nije stvorio zamisao o obrazovanju divizije koja obuhvata i podržavajuće rodove, on je uzeo diviziski sistem De Brolija i dao mu trajnu vrednost ne samo pokazivanjem njegove efikasnosti u širokom obimu, već i prenošenjem te organizacijske koncepcije za stepen dalje — u formaciju korpusa. Njegovo oštromumno shvatanje organizacijske efikasnosti i njegova operativna blistavost utrli su mu put ka vojničkoj slavi.

Uticaj Napoleona osporen

Čudnovato je što, uprkos trajnim doprinosima koje je Napoleon učinio ratnoj veštini, ne postoji jednodušno mišljenje vojnih pisaca u kom stepenu je on uticao na tok razvoja štaba. Saglasnost onih koji smatraju da je njegov štabni doprinos bio neznatan zasniva se na shvatanju da je on imao malo interesa za razvoj štaba, pošto je bio obdaren sposobnostima vojničkog genija i raspo-

lagao takvim superiornim duhovnim snagama, da je malo tražio savete i bio je u stanju da obavi mnoge dužnosti koje su drugi manje sposobni oficiri bili skloni da prenesu na štabove.

Istorija razvoja francuskog štaba pokazuje da Napoleonovi ratovi nisu dali nikakve *revolucionarne* promene u štabnoj doktrini francuske vojske, pošto je, kako ističe de Filip, tempo Napoleonovih ratova, a s obzirom na zahteve koji su se tražili od raznih komandanata i njihovih štabova, isključivo mogućnost bilo kakve dalekosežnije štabne reorganizacije. Napoleonov period je značajan za razvoj štaba zbog načina na koji je osnovna francuska doktrina bila preudešena, proširena, usavršena i korišćena u Napoleonovim armijama.

Pri svem tom bilo bi veoma pogrešno zaključiti da štab nije igrao važnu ulogu u Korzikančevoj ratnoj shemi. Gola činjenica da Napoleon nije bio zavisan od štabnih oficira, kao što su bili drugi komandanti, ne pretstavlja valjanu osnovu za tvrđenje da on nije koristio štab. Čak i uzgredno čitanje francuske štabne literature dovodi do zaključka da je razvoj francuskog štaba, započeo od strane Luvoaa, potstaknut od Bursea i de Segira, dostigao za vreme Napoleonovih ratova dotada neviđenu visinu efi-kasnosti i značaja.

V

Godine 1796 Pjer Aleksandr Bertije (1753—1815), Napoleonov načelnik štaba u francuskoj vojsci u Italiji obratio je pažnju službenih krugova na štab svojom knjigom *Dokumenat o generalštabnoj službi u Alpiskoj vojsci* (*Document sur le service de l'état-major général al'Armée des Alpes*), u kojoj je opisao način kako on smatra da bi štab komande trebalo da radi. Mada je ovo delo bilo napisano još 1796 godine, ipak je i danas zanimljivo, jer razmatra kako se štabna misao razvijala kroz metež Revolucije, pošto je Bertije donekle zasnivao svoja razmatranja na delu koje je u tom pravcu stvorio Vrhovni ratni savet još 1788 godine. U ovoj studiji, koja

je postavila obrazac mnogočemu u pogledu kasnijeg dejstvovanja štaba u Napoleonovim armijama, Bertije je izneo izvestan broj principa koji se čak i danas primenjuju u tehnici i teoriji štaba. Načelnik štaba za Alpisku vojsku bio je rukovodilac svih aktivnosti štaba pošto je, prema Bertijeu, načelnik štaba bio »centralni oslonac svih (štabnih) poslova«. Organizacija celishodnog štaba bila je usavršena u važnim pojedinostima. Svaki od četvorice generalnih ađutanata pod načelnikom štaba odgovarao je, unekoliko, načelniku otseka u modernom štabu SAD, i svaki od njih je bio odgovoran za izvesne dužnosti. Prvi otsek, kojim je rukovodio generalni ađutant Šorije, bio je odgovoran za štabnu arhivu, organizaciju, inspekcije, pravne poslove, pokret trupa, ratne savete, dezertere, ratne zarobljenike, brojno stanje, izveštaje itd.

Generalni ađutant Rivo, odgovoran za sledeći otsek štaba, imao je dužnost da se bavi svim predmetima koji se odnose na vođenje službenog operaciskog dnevnika, trupno naoružanje, artiljeriju, inžinjeriju, ishranu, bolnice, policiju i na komandu stana. Treći otsek štaba bavio se izviđanjem, operativnim planovima, komunikacijama, poštanskom službom, upotrebljom čete vodiča itd.

Četvrti otsek je upravljao popunom i organizacijom komande, policijom komande, itd.

Sastav Bertijeovog štaba

Sledeći ova načela za podelu rada u štabu, Bertije je veoma podrobno opisao nadležnost i podelu važnog administrativnog posla, a ovo je propratio uputstvom koje se odnosilo na dužnosti generalnih ađutanata koji su služili kao načelnici štabova u divizijama.

Organizacija koju je opisao Bertije zaslužuje podrobnije ispitivanje, pošto se u njoj može naći iznenađujuća sličnost sa modernom francuskom i američkom štabnom organizacijom. Bertijeov, kao i naši štabovi, bio je podeljen na četiri glavna dela, od kojih je svaki imao određene dužnosti. Isto tako treba primetiti, mada u mnogim

slučajevima on dodeljuje istom generalnom adutantu i operativne i administrativne dužnosti, da se njegove osnovne postavke po bitnim pitanjima umnogome poklapaju sa modernom doktrinom. Naprimer, on je u prvi otsek postavio štabnu arhivu, zbirku zakona (pravna pitanja), organizaciju, ratne zarobljenike, dezertere i pri-premu ratnih saveta (vojnih sudova), a sve ove funkcije danas uglavnom dolaze pod nadležnost istog otseka u modernom francuskom i američkom štabu.

U drugi otsek je grupisao većinu funkcija (snabdevanje, sanitet, vojnu policiju i trupno naoružanje) koje obavlja četvrti otsek naših današnjih štabova. Grupišući izviđanje i upotrebu vodiča u poseban otsek, on se približava funkciji drugog otseka naših štabova. Međutim, pitanja koja je dodelio četvrtom otseku nemaju odgovarajuću sličnost sa današnjom aktivnošću štaba u kome različiti otseci štaba obavljaju takve dužnosti kao uzgredne. Istina, postoje mnoga neslaganja između organizacije štaba, koju je dao Bertije 1796 godine za Alpisku vojsku i organizacije i rada modernih štabova. Postojala je stalna sklonost ka neshvatanju razlika između operativnih, obaveštajnih i administrativnih funkcija, kao što, naprimjer, Bertije postavlja trupne pokrete u prvi otsek, koga se tiče i štabna arhiva i organizacija. U drugom slučaju on stavlja poštansku službu pod isti otsek koji se bavi i obaveštajnom službom. Grupišući izviđanje, marševanje i operativne planove pod isti otsek, on ne pokazuje da je uočio osnovnu razliku između operativne i obaveštajne službe. Međutim, ova neslaganja, iako su možda značajna kada se posmatraju sa širem gledišta razvoja štaba, ne pretstavljaju dovoljne razloge da se ospori činjenica da postoje osnovna zajednička obeležja između štaba Bertjea iz 1796 godine i današnjih francuskih i američkih štabova.

Štabni sistem koji se koristio u Alpiskoj vojsci i koji se kasnije proširio u celoj Napoleonovoj vojsci bio je daleko ispred razvoja pruskog štaba. Vredno je potsetiti se da je posle 1796 godine pruskom štabu generalnog kvartirmajstora trebalo još četiri godine da bi samo pri-

mio skoro elementarne instrukcije Lekoka, a tek nekoliko godina docnije fon Masenbah je otpočeo svoje reforme. Isto tako treba uvideti i to da su bitke između Francuza i Prusa 1806 i 1870 godine bile odlučene u korist onoga koji je imao bolji štabni sistem.

Bez obzira na nedostatke, Bertije je bio oštroman proučavalac organizacije i rada štaba. Njegovo prilagođavanje štabne teorije Napoleonovoj pokretljivosti bilo je dobro izraženo u uputstvu iz 1796 godine u kome je rekao: »Brzina je najvažnija stvar u radu General-štaba«.

VI

Iako se Bertije 1796 godine ograničio na to da napiše osnovna generalštabna pravila, još uvek nije postojala nijedna publikacija ili priručnik u potpunosti posvećen radu štaba. Međutim, ova ozbiljna praznina u vojnoj literaturi bila je delimično popunjena 1800 godine kada je Pol Tibo, generalni adžutant vojske Republike, objavio svoj *Priručnik za generalne adžutante i pomoćnike u diviziskim štabovima vojske* (*Manuel des adjudants généraux et des adjoints employés dans les états-majors divisionnaires des armées*). Ova knjiga označava početak nove epohe štabne misli i rad štaba. Prviput u modernoj vojnoj epohi, jedan autoritativan pisac sastavio je u jednom priručniku osnovnu štabnu teoriju i tehniku, postavljajući na taj način čvrst i detaljan temelj na kome se imao izgraditi ustaljen sistem rada štaba.

Evropskim vojnim misliocima nije dugo trebalo da procene da je Tiboov Priručnik pretstavljaо nešto novo i veliko u oblasti rata, tako da je uskoro po objavlјivanju bio preveden na španski, ruski, engleski i nemački. Nije potrebno mnogo mašte da bi se pretstavilo kako su pruski štabni oficiri iz Masenbahova vremena morali proučavati nemački prevod. Isto tako ne izgleda kao gola slučajnost ni to što se ubrzo posle objavlјivanja Tiboove štabne doktrine pojavio fon Masenbahov memorandum o reorganizaciji pruskog štaba. Ne postoji nikakav definitivan

dokaz da su Tiboovi spisi odigrali značajnu ulogu u razvoju pruskog štaba, ali okolnosti ukazuju na činjenicu da je sve što bi moglo biti značajno u razvoju pruskog štaba došlo posle pojave ovog Priručnika. Šarnhorst je bio revnosan proučavalac Napoleonove tehnike. Svakako, imajući u vidu ogroman interes Šarnhorsta za štabne probleme, izgleda potpuno logično prihvatići da on ne bi mogao zanemariti doktrinu opisanu u Tiboovom Priručniku.

Mada je, očigledno, uvek postojalo originalno obeležje pruske štabne misli, iz mnogočega se može zaključiti da je pruski štab u svojim ranim godinama razvoja bio pod velikim uticajem francuskih vojnih mislilaca.

Francusko voćstvo ostvareno

Englesko izdanje Priručnika pojavlio se 1801 godine. Predgovor prevodu sadržao je zanimljiv opis stanja u kome se nalazila britanska štabna teorija i praksa tog vremena. Izdavač objašnjava razloge objavljivanja francuskog štabnog priručnika ovim rečima: »Velike prednosti koje očigledno proističu iz dobro vođenog *État-major-a* (eta-mažor) ili štaba, poznate su u svakoj vojničkoj zemlji. Međutim, izgleda da je jedino Francuska u potpunosti ušla u sistem i da je podesila praksu teoriji.« Ovakav sud stranog pisca ukazuje na priznato voćstvo Francuzima u evropskom razvoju štaba. U daljem izlaganju on teži da pobije mišljenje da je Napoleonova epoha malo doprinela evoluciji vojnog štaba.

Jedan od razloga što je ovaj Priručnik bio tako važan je i u tome što je pisac pretstavljaо autoritet u tim pitanjima. Pol Tibo, meren bilo kojim merilom, nije bio običan čovek. Njegova vojnička karijera, koju je započeo kao običan vojnik u vojsci Republike, dovela ga je, preko uzastopnih unapređenja, do čina general-potpukovnika i titule barona. On je bio čovek koji je hrlio za znanjem, pošto je uvideo koliko mnogo ima još da nauči. Izlažući svoje razloge za pisanje knjige, Tibo kaže da kad je bio

unapređen u oficirski čin, smatrao je da taktiku dobro zna, ali tek kada je primio postavljenje u odeljenju generalnog adutanta Rajnske vojske, počeo je uviđati koliko malo zna o radu štaba. On dalje opisuje svoju potragu za profesionalnim znanjem govoreći da: »U trenutku kada sam bio postavljen, ja sam, prirodno, osetio potrebu da dobijem sva objašnjenja, kolikogod mogu, o prirodi službe koju sam počeo da vršim. Kod raznih prodavaca knjiga raspitivao sam se o vojnoj literaturi iz koje bih mogao da saznam bar osnovno o dužnostima koje sam imao da obavljam. Kada sam, u vezi s tim, postavio pitanje generalnom adutantu Donslou, on je odgovorio: »Ne postoji delo takve vrste, niti možete очekivati da ћete dobiti bilokavka druga obaveštenja iz teorije, osim onih koja budu iznikla iz Vašeg iskustva i prakse.« Takva je bila oskudica u štabnoj literaturi u 1793 godini.

Tibo se zatim seća svog nedostatka u štabnom znanju za vreme ratova 1795 godine dok je služio kao štabni oficir u Maseninoj diviziji. Za vreme jedne inspekcije Napoleon mu je postavio pitanja koja su se odnosila na jačinu komande, jačinu i raspored jedinica, stanje naoružanja, situaciju u snabdevanju i situaciju kod neprijatelja. Napoleonu su sva ova pitanja izgledala kao osnovna, ali su ona dovela u krajnju zabunu mladog štabnog oficira, pošto štabna procedura u to vreme očevidno nije bila dovoljno sistematizovana da bi omogućila neposredno raspolaganje takvom masom obaveštenja. Posle ovog neprijatnog razgovora sa komandantom »Italijanske vojske«, Tibo je odlučio ne samo da pronađe odgovore na pitanja koja mu je Napoleon postavio, već i na mnoga druga pitanja koja se tiču štabne teorije i prakse.

Tiboov Priručnik u delimičnoj upotrebi i danas

Štabni priručnik, rezultat Tibboovog iskustva i proučavanja, sadržao je osnove štabnog znanja i prakse u Napoleonovojoj vojsci. Čak i za savremena merila Priručnik je iznenadjuće potpun, jer sadrži specifične podatke o

dužnostima svih oficira štaba, o organizaciji štaba, načinu na koji bi trebalo da načelnik štaba dodeljuje posao svakom od raznih otseka i detalje obrazaca za podnošenje štabnih izveštaja. Oni koji su mišljenja da su naši sadašnji obrasci i izveštaji skorijeg datuma, iznenadili bi se ispitivanjem Tiboovih obrazaca za izveštaje o pregledima, izviđanju, borbenim dejstvima, brojnom stanju i gubicima. Za svaki slučaj on brižljivo određuje kakav podatak treba da se uzme i u koje odeljke teksta da se unese.

Uputštva za pripremu naređenja zalaze u važne pojedinosti pri objašnjavanju kako se imaju sastaviti. Potpuno je očigledno da iz Tiboovog Priručnika potiču u pismenoj formi, mnoge pojedinosti današnje štabne procedure.

Pretresajući tehniku izveštavanja, Tibo izlaže jedan princip rada štaba koji je i danas primenljiv, iako je napisan 1800 godine: »Svaki oficir određen za sastavljanje izveštaja, trebalo bi da teži da ga sastavi tako da taj izveštaj bude istovremeno precizan, uredan i potpun.«

Više štabove u tom periodu obično su sačinjavali: komandant jedinice, načelnik štaba, general artiljerije, komandant inžinerije, adutanti raznih generala, generalni adutanti generalštaba komande i njihovi pomoćnici; intendant koji je vršio opšti nadzor nad glavnim blagajnikom; ostali administrativni oficiri kao i viši sanitetski oficiri i, najzad, glavni starešina komore.

Položaj načelnika štaba

Tibo umnogome zasniva svoj štab na Bertijeovim instrukcijama od 1796 godine po kojima je štab komande podeljen na četiri službe ili otseka, od kojih svaki radi pod rukovodstvom jednog generalnog adutanta. Svi predmeti koji se odnose na komandu upućuju se u odgovarajući štabni otsek, gde generalni adutant — načelnik otseka određuje kako će se predmet obraditi. Načelnik štaba je bio u potpunosti odgovoran za sav štabni rad. Pored toga što je vršio nadzor nad radom štaba, on je lično rukovodio pripremom svih operativnih naređenja.

Mada postoje mnogi znaci da se neke komande u Napoleonovoj vojsci nisu striktno pridržavale Tiboove doktrine, sastav štaba i štabna procedura, kao što su opisani u Priručniku, pretstavljali su opštu sliku rada Napoleonovih štabova.

Položaj načelnika štaba, onako kako ga je Tibo opisao, zanimljiv je po tome što je u mnogim crtama veoma blizak statusu načelnika štaba u našem današnjem štabnom sistemu. Suprotno kasnijem pruskom načelniku štaba, francuski načelnici štabova nisu imali ulogu partnera u komandovanju, niti su učestvovali u odgovornosti za komandantove odluke. Oni su pomagali komandantu u komandovanju pripremajući naređenja koja su se zasnivala na komandantovoj odluci, rukovodeći administracijom komande i upravljanjem rada štaba. Ovo je i dalje ostala tradicionalna uloga načelnika štaba u francuskoj štabnoj teoriji i u štabnoj teoriji SAD.

Načelnici štaba u Napoleonovim komandama su bez izuzetka morali biti oficiri sa solidnim iskustvom i dobrom vojničkim ugledom. Objasnjavajući osnovne osobine jednog dobrog načelnika, Tibo kaže da on mora temeljito poznavati osobine i upotrebu svega oružja, poznavati pravilnu procenu zemljišta u odnosu na vojne operacije, da je kadar da postavi logor i da vrši nadzor nad izradom objekata poljske fortifikacije. Pored toga, on je izneo svoje mišljenje da, pošto su merila za načelnika štaba tako visoka, »ne mogu se svi ljudi uzeti u obzir za ovaj položaj u kome se, kao i na svim značajnim položajima, autoritet održava i komandovanje izvršava koliko uticajem potpuno zasluženog ugleda i nadmoćnošću talenta, toliko i superiornošću čina i položaja.«

Prošle i sadašnje sličnosti

Kritička analiza štabnog sistema, opisanog u Tiboovom Priručniku, ukazuje na činjenicu da su Napoleonovi štabovi posedovali mnogo suštinskih odlika moderne štabne prakse. Široke funkcionalne i organizacijske kon-

cepcije Napoleonovih štabova, koje je opisao Tibo, veoma su bliske osnovnoj štabnoj doktrini današnjih štabova SAD i Francuske. Čitav štab je bio sastavljen po smernicama sličnim onima našeg današnjeg štaba, pošto je Tibo predviđao da pod nadležnost načelnika štaba uđu i pomoćnici, generalni adutanti Generalštaba, načelnici artiljerije i inžinjerije, rukovodioci snabdevačke, transportne i sanitetske službe — a svi ovi organi imaju gotovo jednake dvojnice u našim današnjim štabovima.

Prenoseći analizu korak dalje, mogućno je ustanoviti određenu funkcionalnu sličnost između položaja četiri otseka štaba kojim rukovode adutanti i generalštabne grupe u današnjim štabnim organizacijama SAD. U Napoleonovim štabovima, kao i u današnjim, štabne poslove je obavljao jedan od četiri otseka štaba, odakle su se izdavala potrebna uputstva načelnicima raznih službi, koji odgovaraju našim oficirima specijalnog štaba.

Francuski štabni oficiri u to vreme takođe su imali pravo nadzora nad izvršenjem naređenja i izdavanja naređenja koja su bila neophodna da bi se sprovele namere komandanta. Zanimljivo je da su izvesni odnosi između štaba i trupe ostali umnogome isti kao i u Napoleonovo doba. Danas se dešava ponekad da su trupni komandanti ozlojeđeni na ovlašćenja štabnih oficira iz više komande. Ovakav stav nije čudnovat u modernom ratu. Tibo, naprimjer, u svojoj raspravi o prenošenju autoriteta na štabne oficire, navodi slučajevе iz svog iskustva, koji ubedljivo ilustruju nezavidne situacije u kojima se često nalaze mlađi štabni oficiri.

Tibo navodi slučaj, kada je za vreme ratova Revolucije situacija uzela ozbiljan tok, da su komandanti kolona zatražili pomoć štabnog oficira koji im je bio privremeno pridat od strane više komande, govoreći: »Vi pretstavljate komandanta i usmeno i pismeno, Vi poznajete njegove namere, Vi raspolažete podacima koje mi nemamo, Vi treba u ime komandanta da nam kažete šta da uradimo«. Međutim, čim je situacija postala manje opasna, kaže Tibo, ti isti oficiri, zaboravljajući svoje ranije molbe za pomoć od pridatog štabnog oficira ozlojeđeno su pitali:

»Moramo li biti potčinjeni naređenjima mlađeg? Neka generalštabni oficir na ovom mestu bude samo komandantovo oko; za nas on ne pretstavlja ništa više od donosioca naređenja.«

Ljudska priroda i neki činioci štabnih odnosa nisu se materijalno izmenili od Napoleona naovamo.

VII

Napoleonova Vrhovna komanda služila je u dve svrhe. Ona nije pretstavljala samo državni vrhovni štab, već i najstariji vojni štab. Zbog toga su se njegova organizacija štaba i metodi rada znatno razlikovali od sistema korpusnih i diviziskih štabova. Stoga kao i zbog činjenice što su ga prožimale Napoleonove osobine, štab Vrhovne komande nije pokazivao primer štabnog sistema tog vremena. Mada je štab njegove komande bio izuzetak i prema tome nije bio od velikog značaja za razvoj štabne teorije i tehnike, ipak je od izvesnog interesa primetiti da on ukazuje na način kako je Napoleon lično koristio štab kao svog pomoćnika u komandovanju. Pošto je istoriski prerogativ svakog genija da sam stvara svoja pravila, Napoleon je pri ustanovljavanju štaba, da bi ga prilagodio svojim posebnim zahtevima, otstupao od normalne štabne procedure u tolikoj meri i tako često, koliko je smatrao za potrebno.

Mada u engleskim spisima postoje izvesni podaci koji se bave sastavom i radom štaba vrhovne komande, malo je pisaca, ukoliko ih ima, koji su na tom jeziku doprineli literaturi o Napoleonu, a da su iskoristili njegov štab tako potpuno ili tako autoritativno kao što su to učinili francuski proučavaoci Napoleona.

Dva francuska pisca, potpukovnik de Filip, autor *Studije o generalštabnoj službi za vreme ratova Prvog carstva* (*Étude sur le service d'Etat major pendant les guerres du Premier Empire*), i potpukovnik Rene Turne, autor knjige *Vrhovna komanda Napoleona I* (*Le G. Q. G. de Napoleon I*), napisali su oštroumne studije o štabu

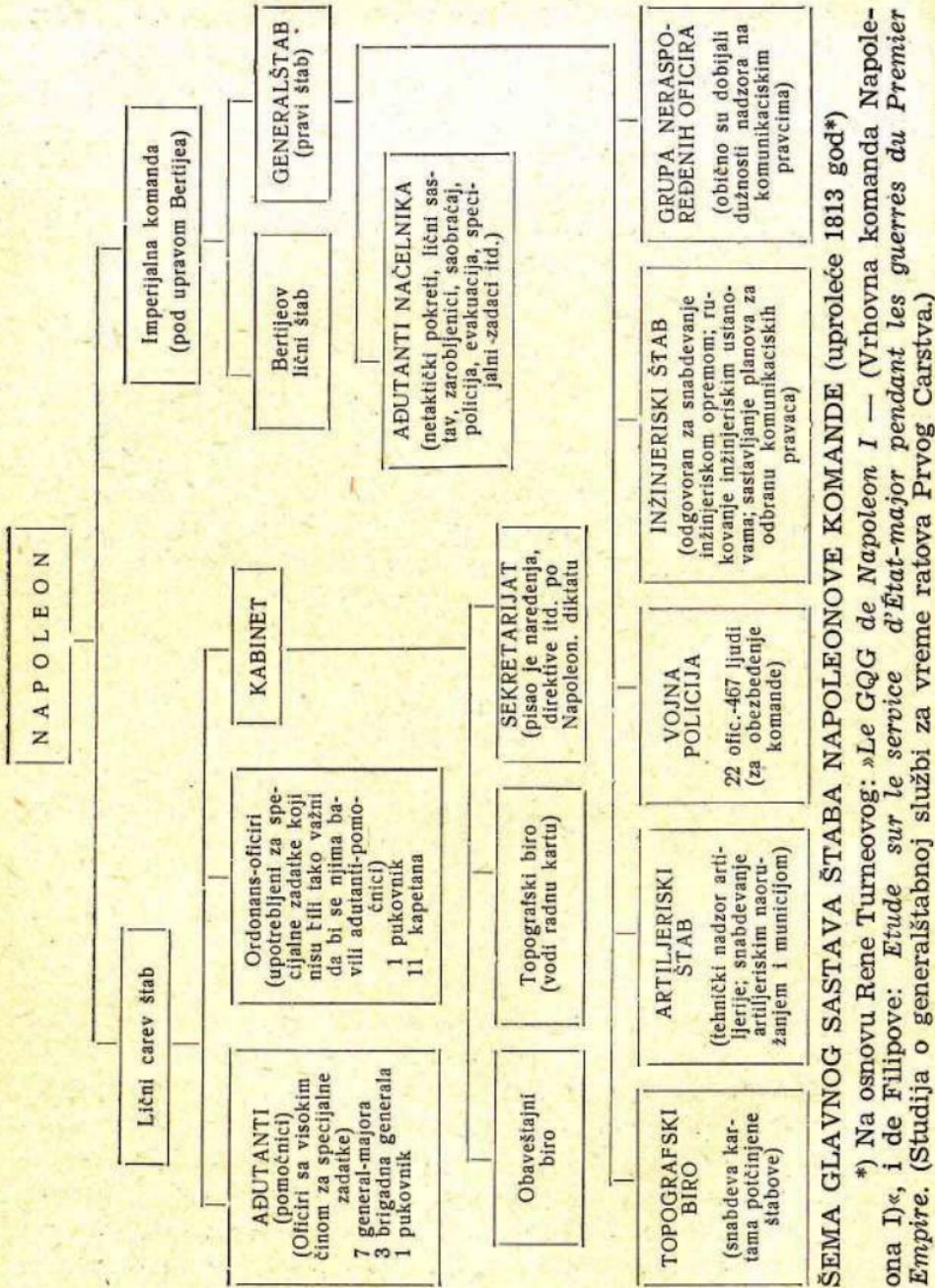
Napoleonove komande. Tačan sastav Napoleonovog štaba menjao se s vremena na vreme, ali se štab koji je postajao u proleće 1813 godine smatrao kao tipičan štab Vrhovne komande za vreme Prvog carstva. Celokupno štabno osoblje bilo je podeljeno na dve osnovne grupe; prva je sačinjavala »mezon« (maison-kuća) ili lični carev štab, a druga je obuhvatala Imperijalnu komandu i njome je rukovodio Bertije.

Štab u štabu

Oficiri »mezona«, pod ličnim Napoleonovim rukovodstvom, obrazovali su telo koje je imalo sve što odgovara potpunom štabnom sistemu u okviru šireg štaba komande, i nisu bili odgovorni nikom, izuzev caru. »Mezon« je bio podeljen na tri otseka: prvi je obuhvatao Napoleonove pomoćnike, drugi su obrazovali oficiri-ordonansi, a treći je Napoleon nazivao svojim kabinetom. Napoleon je svojim pomoćnicima dodeljivao teške i delikatne zadatke čija je priroda varirala od diplomatskih misija do specijalnih komandi. Nije potrebno napominjati da su sve to bili iskusni ljudi, provereni u bici i visoko cenjeni od strane cara, stim što je on poznavao lične sposobnosti i nedostatke svakoga od njih i mogao ih, prema tome, upotrebiti bez oklevanja.

U kategoriju pomoćnika ulazilo je jedanaest oficira relativno visokog čina: sedam general-majora, tri brigadna generala i jedan pukovnik. Oficiri-ordonansi su imali niže činove od pomoćnika i upotrebljavani su za specijalne zadatke u kojima nije bilo neophodno da donose odluke ili izdaju važna naređenja. Napoleon ih je često upotrebljavao za specijalne izviđačke zadatke i inspekcije. U toj grupi je bilo dvanaest oficira: jedanaest kapetana i jedan pukovnik koji je komandovao grupom.

Kabinet je bio sastavljen od tri biroa. Prvi i najvažniji je bio obaveštajni. Ovaj biro, sastavljen od dva oficira i

neodređenog broja agenata, obrađivao je sve skupljene podatke o neprijatelju radi podnošenja caru, i pribavljao takve spicijalne podatke kakvi bi se tražili.

Dužnosti topografskog biroa koji je bio drugi deo kabineta bile su tako bliske sa obaveštajnim birom, da su ta dva otseka radila u zajednici. Čim bi obaveštajni biro primio kakav važan podatak, prosledio bi ga oficirima topografskog biroa koji su odmah unosili podatak na jednu veliku kartu, na kojoj su se uvek nalazili podaci zasnovani na poslednjim obaveštenjima o sopstvenim i neprijateljskim snagama. Pored karte sa situacijom, ovaj otsek je bio odgovoran za održavanje kompletne arhive svih karata potrebnih Napoleonu. Obično je za rad topografskog biroa bio odgovoran jedan pukovnik sa tri pomoćnika-oficira.

Treći deo kabineta, sekretarski biro, imao je tri ili četiri vešta sekretara čija je glavna dužnost bila da napišu direktive i naređenja koja je diktirao Napoleon. Sudeći po broju instrukcija i naređenja koje je Napoleon lično sastavljaо u toku svojih ratova, sekretari nisu bili bez posla niti je njihov rad mogao biti lakši od kakvog drugog, s obzirom na Napoleonovu naviku da često radi do duboko u noć.

Imperijalna komanda

Imperijalna komanda, drugi glavni deo Napoleonove komande, bila je pod neposrednim rukovodstvom Bertijeа. Bila je podeljena na dva glavna dela: Bertijeov lični štab i generalštab. Bertijeov lični štab nije ni izbliza bio tako veliki kao carev, pošto nije obavljao slične funkcije. Ustvari, on je obuhvatao nešto više od ličnih pomoćnika koji su pomagali Bertieu u obradi pojedinosti koje je on, kao načelnik štaba, imao da uradi. Prilično je zanimljivo

to što je Bertije činio sve da taj štab bukvalno održi kao svoj lični posed, pošto je strogo zabranio ostalim članovima imperijalne komande da dolaze u dodir sa tim osobljem. Ne samo što je ovakav postupak izgledao kao povreda principa međustabne saradnje, već je služio i kao ilustracija karakterističnog sitnog duha, koji je on često pokazivao u svom radu sa potčinjenima.

Drugu granu Imperijalne komande obrazovao je generalstab, i njegova osnovna organizacija je uglavnom sledila liniju štabnog sistema, kao što je opisana u Tibo-ovom Priručniku.

Kao i u nižim štabovima, ađutanti su obavljali sve poslove koji se odnose na specijalne službe kao što su saobraćaj, zarobljenici, policija, evakuacija ranjenika; upravljali su svim netaktičkim pokretima i pripremali sva ostala naređenja koja nisu sastavljeni Bertije ili car. Nekoliko mlađih pomoćnika ađutanata bili su na raspolaganju za specijalne zadatke, a ta dužnost je obično obuhvatala isporuku naređenja i instrukcija.

Ostali otseci generalštaba su bili: topografski biro, odgovoran za snabdevanje kartama svih potčinjenih štabova; artiljeriski štab, sa dužnošću tehničkog nadzora nad celokupnim artiljeriskim osobljem i snabdevanja artiljeriskim naoružanjem i municijom; ižinjeriska služba, odgovorna za snabdevanje svim vrstama inžinjeriske opreme, za rukovanje inžinjeriskim snabdevačkim ustanovama i za sastavljanje planova za odbranu komunikacijskih pravaca; vojna policija, čije je brojno stanje iznosilo 22 oficira i 467 vojnika; poštansko i konačarsko oseblje, kao i grupa oficira koji su bili na raspolaganju za dodeljivanje na razne dužnosti, obično na komunikacijskim pravcima.

Na osnovu Turneovog opisa, izgleda da je administrativna komanda, pod upravom intendanta, bila posebna i odvojena od Napoleonove glavne komande. Ovo je, verovatno, zbog toga što je intendant bio odgovoran za logistiku i administraciju na pozadnjoj prostoriji i, prema tome, bilo je neophodno da intendant uspostavi svoju komandu na znatnom udaljenju iza glavne komande. O

administrativnim odgovornostima intendantu može se dobiti izvesna pretstava na osnovu toga što je, 1813 godine, Napoleonov intendant, Dari, upravljao etapnom zonom koja se protezala od Severnog Mora do bavarske granice.

Očigledno je Napoleon visoko cenio Darija, pošto Kolenkur kaže da mu je car, za vreme povlačenja iz Rusije, rekao: »On (Dari) radi kao konj. On je čovek retkih sposobnosti, moj najbolji administrator.« Iz ovoga se može zaključiti kako je Napoleon brižljivo birao svoje najvažnije štabne oficire. Isto tako se može primetiti da bi on verovatno bolje prošao u pohodu na Rusiju da je slušao one koji su mu savetovali da obrati veću pažnju na snabdevanje.

Dobre i loše strane

Radom intendantu su rukovodili, putem opštih naredjenja, bilo neposredno Napoleon, ili, u izvesnim slučajevima, Bertije, koji je, kao načelnik štaba, bio ovlašćen da priprema izvesne instrukcije za intendantu. Zadatak intendantu bio je da uredi pozadinsku prostoriju tako da bi mogao blagovremeno izvršiti snabdevanje hranom, furaži, odećom i opremom. On je, takođe, bio odgovoran da rasporedi bolničke ustanove, organizuje zdravstvenu službu i reguliše evakuaciju ranjenika u pozadinu.

Ako uzmemo modernu štabnu doktrinu kao merilo, štab Napoleonove komande je imao i dobre i loše strane, stim što su se loše jasnije ispoljile u radu nego u organizaciji. Jedan od postupaka koji su, svakako, kočili Bertijea i njegov štab, nastao je usled Napoleonovih instrukcija da se svi obaveštajni i diplomatski izveštaji imaju direktno predati obaveštajnom otseku njegovog kabineta, a da nisu ni privremeno bili na raspolaganju Bertieu. Ipak, ako je Napoleon bio mišljenja da se podatak odnosi na njegovog načelnika štaba, on se tada prosleđivao njemu, ali je takva procedura bila u potpunosti zavisna od ličnog carevog gledanja. Ovo, iako svakako nije bilo korisno u odnosu na dobro obaveštavanje štaba, verovatno nije ome-

talo štab u Napoleonovoj komandi u toj meri u kojoj bi se moglo očekivati, pošto Bertije, kao po pravilu, nije sastavljao operativna naredenja, niti je čak radio kao savetnik, jer je Napoleon, naročito poslednjih godina svojih ratova, sve više i više lično preuzimao štabne dužnosti. Ipak, ako bi se čak i prešlo preko toga, štabna procedura, u kojoj obaveštajni podaci mimoilaze načelnika štaba, ne samo što povređuje najosnovnije koncepcije priznatog načina rada štaba kako ga mi danas shvatamo, već je u suprotnosti i sa štabnom procedurom po Tibboovom Priručniku.

VIII

Bertije, kao Napoleonov načelnik štaba, bio je veoma blizak caru, ali nikada nije bio ni izbliza njegov partner u komandovanju. Možda je ovo bilo zbog toga što je Napoleon temeljno poznavao sposobnosti i nedostatke svojih pomoćnika i, pošto je Bertije bio potpuno sposoban da rukovodi radom štaba i otpremi naredenja, Napoleon nije bio sklon da mu poveri samostalnu komandu. Ustvari, može se uočiti definitivno hlađenje u odnosima između Napoleona i njegovog načelnika štaba posle bitki kod Abensberga, Landshuta i Ekmila (1809 godine).

Jednom prilikom Napoleon je uputio Bertijea u komandu vojske sa instrukcijama da prikupi snage u okolini Ratisbona (Regensburg) ili reke Leha. Bertije, posedujući punu vlast koju mu je dao car, rasporedio je snage tako apsurdno, da su iskusni maršali bili zapanjeni. Davu se toliko razbesneo da je otvoreno optužio Bertijea da izlaže vojsku uništenju. Ali, pošto je Bertije radio po naredenju cara, rasrđeni maršali nisu mogli ništa učiniti, osim da se nadaju da će Napoleon stići pre Austrijanaca. Srećom, Napoleon je stigao na vreme da izvuče Bertijea i vojsku iz neprilike, koncentrišući vojsku pre no što je nadvojvoda (Karlo, austrijski) mogao preduzeti bilo kakvu akciju.

Napoleon nije bio spor u kritici i odmah je oštro ukorio Bertijea: »Ono što ste Vi učinili izgleda tako čudno,

da kada ja ne bi verovao u vaše prijateljstvo, pomislio bih da ste me izdali. Davu je ovog momenta bio više na raspolaganju nadvojvodi nego meni.« Da je ovaj incident načinio trajan utisak na Napoleona, očevidno je i iz jedne njegove kasnije primedbe: »Obratiću pažnju da ne budem opet tako iznenaden.« Otada je svome načelniku štaba davao manje odgovornosti i potpuno je moguće da je Napoleonova politika lične kontrole po svim važnim pitanjima, poticala neposredno od tog incidenta, pošto se ubedio da ne može računati na Bertijeovu razboritost u pogledu izvršenja operativnih naređenja.

Međutim, i posle toga je Napoleon zadržao Bertija na njegovom mestu, očigledno zbog toga što je smatrao nenadoknadivim njegovo poznavanje administracije i štabne procedure. Ipak, posle incidenta, izgleda da je Napoleon držao Bertijea pod ličnom prizmotrom i mora da je osetio da mu ne preostaje ništa drugo do da sam sebi bude operativni oficir. Posmatrano u odnosu na naša shvatanja o radu štaba, Napoleonovo komandovanje, oljeno u njegovoj ličnosti, ima mnogo sličnosti sa pretstavom koju izvodi jedan čovek, ali postoji jak razlog da se poveruje da je njegov propust u pogledu korišćenja štaba bio više posledica nedostatka poverenja u Bertijeove taktičke sposobnosti, nego čistog ustezanja da prenese svoju vlast na drugog.

Zadnjih godina Prvog carstva Bertije je zbilja bio vrlo daleko od načelnika štaba, ocrtanog kao »pivo svih operacija« u njegovom (Bertijeovom) štabnom dokumentu od 1796 godine.

IX

Bertije je imao mali uticaj na oformljavanje strateških ili taktičkih odluka, a, s druge strane, Imperijalni štab nije pretstavljao obrazac za štabove raznih korpusa. Štabovi korpusnih komandi su po veličini bili različiti — od 16 lica u 4 korpusu maršala Sulta, do 24 lica u komandi maršala Neja; načelnici štaba u tim korpusnim koman-

dama imali su znatnu moć. Istina, oni nikada nisu, kao pruski načelnici, delili komandu sa komandantima, ali su ipak davali preporuke za operativnu upotrebu korpusa. Naprimer, Nejove operacije kod Baucena bile su rezultat preporuka generala Žominija (baron Antoan Anri, 1779—1869; Nejov načelnik štaba). Tom prilikom su Napoleonova naređenja Neju zakasnila, ali je Žomini, neobično sposoban taktičar, preporučio plan koji je Nej prihvatio i kojim je tačno predvideo Napoleonove namere.

Žomini, kao i Tibo, bio je izvrstan štabni oficir u Napoleonovojoj vojsci. Mada je raspolagao jednim od najbitnijih vojničkih umova tog vremena, on nije nikada dobio visoku komandu niti, čak, visok čin u francuskoj vojsci. Prema jednom biografu, Žominijeve tegobe su nastale zbog toga što je Bertije bio ljubomoran na njega. Bilo to sasvim tačno ili ne, između ova dva oficira je postojala jaka mržnja. Ova netrpeljivost bila je tako duboko usađena da je posle bitke kod Vagrama Žomini radije ponudio ostavku nego da stupi na dužnost u Imperijalni štab u kome bi Bertije bio njegov načelnik. Napoleon je odbio da prihvati njegovu ostavku i uputio ga na specijalnu dužnost u Pariz gde je produžio da piše istoriju rata u Italiji. Mora da je Napoleon osetio da je Žomini bio odviše dragocen da bi bio ostavljen postrani u Parizu, jer ga je, uskoro posle bitke kod Licena, vratio na njegov raniji položaj — za Nejovog načelnika štaba. Čineći ovo a ne konsultujući Neja, Napoleon je pokazao da je postavljanje načelnika štaba smatrao za vrlo važno pitanje, pa je pravo rešavanja i takvih pojedinosti zadržao za sebe.

Žomini odlazi iz Francuske u Rusiju

Za vreme svoje službe pod Nejom Žomini je dao mudar savet koji je bio tako dragocen kod Baucena (kada je, 1813 Napoleon odneo značajnu pobedu nad Rusima i Prusima) i kao nagradu za to, Nej ga je preporučio za unapređenje u čin diviziskog generala. Međutim, Žominiju nije bilo suđeno da dobije ovaj čin, bar ne u fran-

čuskoj vojsci, pošto je Bertije, kao načelnik Imperijalnog štaba, sprečio predloženo unapređenje, i, optuživši Žominija za zanemarivanje dužnosti, naredio je da ga uhapse. Pošto je bio Švajcarac i nije bio vezan za Francusku patriotskim osećanjima, Žomini je — očigledno osetio da ne bi mogao da se bori sa neprijateljima Francuske, a u isto vreme i sa Bertijeom — prešao u rusku vojsku, gde je konačno dobio čin general-potpukovnika (general in chief). Trvanje između Bertijea i Žominija nije bilo značajno samo po tome što je Napoleon imao muke sa Bertijeom, već i zato što je Žomini preneo francusku štabnu misao u ruski vojni sistem. Za vreme svoga službovanja u Rusiji, Žomini je, 1832 godine, učestvovao u osnivanju čuvene Nikolajevske akademije koja je davala ruskoj vojsci školovane generalštabne oficire. U ovoj školi je Žomini izlagao svoje teorije o ratnoj veštini.

Bertije je možda osujetio ambicije Žominija da dobije visok čin pod Napoleonom, ali je Žomini postigao zadovoljenje mnogo trajnjom odmazdom. Pišući svoje klasične studije o ratnoj veštini, Žomini nikada nije propustio priliku da ukaže na Bertijeove profesionalne nedostatke. Možda je najzajedljivija od svih bila Žominijeva tvrdnja u *Životu Napoleona* da Bertije »u svih njegovih 20 kampanja nije bio u stanju da stekne najosnovniju pretstavu o strategiji.«

X

Završavajući pregled Napoleonovih štabova, možda bi bilo dobro pokušati da se proceni ideo vojnog značaja Napoleonove epohe u odnosu na istoriski razvoj štabne teorije i tehnike. Ovakva procena bi se, možda, najbolje izvršila upoređenjem štabne misli i tehnike na početku i pri kraju Napoleonovih ratova i procenom nekih najvažnijih štabnih poboljšanja u tom periodu.

Pre Napoleona bilo je malo francuskih vojnih ličnosti koje su se interesovale ili pokazivale razumevanje za štabna znanja, pošto su ljudi sa izuzetnim vrednostima kao što su Luvoa, de Šamle, de Brolji, Burse i Gilber bili

čuveni zato što su pretstavljeni retke pojave. Za vreme, pak, Napoleonova perioda, sposobni štabni oficiri nisu više pretstavljeni retkosti. Za sve vreme pre dolaska Napoleona, štabna doktrina je bila ograničena na običaje i praksu. Sve dok Napoleonov način vođenja rata nije postakao vojnu misao tog vremena, nije bila napisana neka studija koja bi bila u potpunosti posvećena pitanju organizacije i rada štaba. Štabna teorija i tehnika koja se razvijala tako sporo pre Napoleona, odjednom je postala priznati činilac u organizovanju i rukovanju vojnim snagama i iz tog perioda stalnih ratova izbilo je mnogo elemenata moderne koncepcije vojnog štaba. Načelnik štaba je konačno našao svoje pravo mesto u vojnoj organizaciji, postavši koordinator svih štabnih aktivnosti, upravljač tekućih poslova u komandi i ekspeditor komandan-tovih odluka, a njegove funkcije ostale su u osnovi iste u francuskoj štabnoj praksi sve do današnjeg dana.

Štabovi trupnih komandi, naročito korpusa, bili su uglavnom standardizovani u organizaciji i metodima rada — uslov, koji je postojao samo u retkim slučajevima u ranijim vojskama. Priroda posla štaba uslovljavala je podelu štabnog osoblja u razne otseke, od kojih je svaki bio pod rukovodstvom jednog generalnog ađutanta, a svaki otsek je bio odgovoran za obavljanje tačno određene dužnosti, a kao posledica toga, kanalisanje poslova u komandi postalo je stvarnost.

Rad Napoleonovog štaba isto tako je obuhvatio i mnoge primere za našu današnju štabnu tehniku po kojoj je rad načelnika raznih službi, kao što su vojna policija, sanitetska, transportna i snabdevačka služba, koordinirao jedan od četiri štabna otseka. U štabnim sistemima francuske vojske za vreme Napoleonove epohe moguće je naći, praktično, sve organizacijske i funkcionalne odluke moderne francuske i američke štabne tehnike. Francuski štabovi su imali mnoge sličnosti sa modernim štabom: kanalisanje napora, prenošenje autoriteta i pravo nadzora.

Osnivanje štabne škole

Ono što je francuskom štabnom sistemu primetno i znatno nedostajalo, bio je širi nastavni program. Potrebu za takvim školskim sistemom uočili su i ocenili takvi ljudi kao što su bili Žomini i maršal Guvion Sen Sir; obojica su prvom prilikom osnovali štabne škole; Sen Sir je osnovao u Parizu *École d'application d'État-major* (Generalštadnu aplikacionu školu) uskoro po odlasku Napoleona na Sv. Jelenu, dok je Žomini, kao što je već napomenuto, pomogao osnivanje ruske štabne škole, po stupanju u službu ruskog cara. Iako je možda Napoleon učinio propust u tome što nije obezbedio način za obučavanje visokokvalifikovanog štabnog osoblja, štabno znanje u njegovoј vojsci ne samo što nije nazadovalo, već je baš napredak štaba u Napoleonovoj epohi uslovio nov interes za polaganje intelektualnog temelja na kome bi se stvarali štabni oficiri.

Istoričari koji smatraju da je Napoleon malo doprineo razvoju štaba očigledno ograničuju svoja razmatranja na Imperijalni štab Vrhovne komande, koji je bio pod neposrednim uticajem dominirajuće ličnosti cara i njegovog gubljenja vere u Bertijea. Istina je da su neka veoma važna pitanja rada modernog štaba bila povređena u Imperijalnom štabu, ali je tačno i to da su izvesne karakteristike moderne organizacije i rada štaba bile veoma očigledne.

Značajna usavršavanja štaba ne mogu se, kao po pravilu, pripisati direktno Napoleonu kao pojedincu. Ona su više bila proizvod perioda i vojnog sistema kojim je on dominirao. Bertije je, kao vredan profesionalni štabni oficir, pre no što je pokupio titule i verovanje da ga je pratila kob, dao opipljiv potstrek vojnim pravilima propisujući osnovnu organizaciju i rad štaba za Alpsku vojsku. On je, uprkos svojoj nesposobnosti za samostalno komandovanje i nezadivljujućoj ličnosti, postao — zaslugom svog metodičkog duha i administrativnog genija — jedan od slavnih štabnih oficira u istoriji. Iz Napoleonovog sistema izlazio je i Pjer Tibo, sposoban štabni oficir koji je daø u

štampu kompletну teoriju i praksu francuskog vojnog metoda koji je uticao na kasniju nemačku, francusku, špansku, rusku, britansku i štabnu misao SAD. Još jedan, koji je izbio na površinu iz te epohe bio je Žomini. On je zauzeo vidno mesto među velikim vojnim teoretičarima, a svojim delima ukazao je na važnost i neophodnost štabnog znanja da bi se postigli vojni uspesi.

Nema sumnje da je Napoleonova epoha bila kultura iz koje je klica štabne teorije i prakse izrasla u jedan od svojih najznačajnijih razvojnih oblika.

XI

Napoleonova epoha je pokazala, pozitivnim i negativnim primerima, da je štabno znanje neophodno za uspešno vođenje rata. Mada su teorija i praksa pokazale primetan uspon za vreme ovog perioda, analitičkim i naprednim vojnim umovima bilo je jasno da je savršen štabni sistem još uvek bio daleka meta. Maršal Guvion Sen Sir je uvideo da bi kor sposobnih generalštabnih oficira mogao biti kamen temeljac jake vojske. Kada je 1817 godine postao ministar rata, primio je izveštaj generala Tiboa o reorganizovanju štaba i posle toga je preduzeo mere od istoriskog značaja za francusku štabnu teoriju. On se uverio na primerima iz prve ruke o nesposobnosti izvesnih štabnih oficira za vreme Napoleonovih ratova što je bilo činjenica koja se u velikoj meri može pripisati nedostatku pravilnog sistema školovanja oficira za štabne dužnosti.

Svestan imperativne potrebe za poboljšanjem štaba, ako se želi da se održe tradicije francuske vojne veličine, on je 1818 godine ustanovio generalštabnu struku koja je imala da posluži kao izvor svih generalštabnih oficira u okviru francuskog vojnog sistema. Radi školovanja oficira generalštabne struke on je osnovao Generalštabnu aplikacionu školu (*École d'application d'État-major*).

Dalje usavršavanje štabnog sistema odigralo se 1826 godine kada je bilo odlučeno da se svi diplomirani slu-

šaoci Generalštabne škole vrate u jedinice na redovnu trupnu dužnost, a oficiri čina kapetana na službi u štabu morali su, pre unapređenja u viši čin, da služe u pukovima. U generalštabnu struku oficiri su određivani po konkursu. Ovakvim merama pokušano je da se pronađe način izbora sposobnih oficira za štabne dužnosti, a da se nesposobnim štićenicima u velikoj meri onemogući regularni ulazak u generalštab.

Generalštabna struka ostaje zatvorena služba

Problemu štabnog obrazovanja posvećena je sada još veća pažnja, a pojavilo se i jedno telo poznato kao Savetodavni komitet generalštaba (*Comité consultatif d'Etat-major*). Svrha ovog Komiteta bila je da vrši nadzor nad obukom generalštabnih oficira i da razvrstava oficire prema njihovim kvalifikacijama. Ove mere, iako napredne po nameri, nisu bile u potpunosti ostvarene u praksi, pošto Julska monarhija Luja Filipa (jul 1830 do 1848) nije polagala pažnju na usavršavanje francuskog Generalštaba. Zbilja, mere preduzete 1831 godine bile su nazadne sa gledišta razvoja štaba i pretstavljale umnogome izvore štabnih slabosti koje su dovele do poražavajućih rezultata u pretstojećem Francusko-pruskom ratu.

Zakon od 1833 godine pripremio je put mnogim štabnim tegobama koje su trajale sve do 1870 godine. Po njemu je generalštabna struka opet postala zatvorena služba, a svršeni slušaoci Generalštabne škole određivani su stalno na generalštabne dužnosti. Od 1838 godine postalo je nemoguće generalštabnim oficirima da odlaze na dužnosti oficira drugih rodova vojske i obratno. Prema tome, jedini način za ulazak u generalštabnu struku bio je kroz prijemni ispit, a ovaj je bio pristupačan samo mlađim oficirima. Sve je ovo stvaralo jednu zatvorenu struku sa zatvorenim zajedničkim duhom, pošto se propisima sprečavao ulazak novih ideja, kao i novih oficira u Generalštab. Mada su u francuskoj vojsci postojale škole za obrazovanje oficira, Generalštab nije

imao nikakve nastavne ustanove sa nastavnim programom koja bi odgovarala pruskom sistemu za štabno obrazovanje. Posle spajanja Vojnogeografskog instituta (*Ingénieurs géographes*) sa Generalštabom 1831 godine, akcent u francuskoj štabnoj instrukciji i dalje je bivao sve više na izradi karata i planova, a rezultat toga bio je da u francuskoj vojsci praktično nije postojao jedan širi nastavni temelj za generalštabne oficire. I pored izvesnih formalnih pokušaja, generalšabna obuka se nije približila pruskoj tehničici uvežbavanja u kojoj su istaknuta ulogu imale ratne igre, manevri i generalštabna putovanja.

Na nesreću po francusku vojsku, učenja Bertjea i Tiboa bila su većinom odbačena, a interes i poznavanje štabne službe, koji su izbili iz revolucionarnih i Napoleonskih ratova, iščezli su iz vojnog duha francuske Vrhovne komande. U tim godinama vojne kratkovidosti, dok su Francuzi umnogome zaboravili nasledstvo štabnog znanja koje im je zaveštala Napoleonova epoha, ostala je nekoljicina ljudi zdravog vojničkog razuma, koji su uzalud tražili ponovno oživljavanje francuske štabne misli i tehnike. Potpuna nesposobnost koju su pokazali francuski štabovi u Krimskom ratu (1854—1856, između Rusije, s jedne, i Francuske, Engleske i Sardinije, s druge strane) poslužila je kao neosporiv dokaz da je neophodno sprovesti štabnu reformu. Međutim, jedini stvarni rezultat ove skupe pouke bilo je neznatno brojno povećanje generalštabnih oficira, koje je naredio ministar rata juna 1860.

XII

Oblaci pretstojećeg rata sa Pruskom nisko su lebdeli nad francuskim vojnim horizontom, ali preteća bura nije potstakla želju za poboljšanjem štaba. Francuska je u tolikoj meri zaboravila Tiboa i njegov Priručnik, da je 1875 godine, kao što je primetio Bilo, bilo nemogućno naći i jedan primerak Priručnika u pariskim knjižarama. U predvečerje poraza još uvek su pojedini ljudi zahtevali poboljšanje štabne misli i rada. Jedan od najupornijih

i proročkih glasova bio je glas pukovnika Stofela, francuskog vojnog atašea u Berlinu, koji je u svojim izveštajima obaveštavao Napoleona III o jačini i namerama Prusa i slabostima Francuza. Stofel je jasno ocenio da je pruski Generalštab bio velika opasnost za Francusku i uzalud se trudio da ga ljudi razumeju. Još 1866 godine on je skretao pažnju francuske Vrhovne komande na pruski Generalštab. Dve godine kasnije on je još uvek uzaludno pokušavao da ubedi svoje prepostavljene da da je pruski Generalštab nešto što bi moglo lako biti pištolj uperen u srce Francuske.

Mora da je Stofel osetio koliko su uzaludni bili njegovi napori, kada je u aprilu 1868 pisao ministru rata: »Pruski Generalštab je prvi u Evropi.« U ovom pismu on je nepristrasno tvrdio da bi se štabna efikasnost Prusa mogla pokazati kao velika prednost u pretstojećem ratu. On je dalje proricao da bi se Francuska mogla kajati što je dopustila da njen Generalštab bude slabiji od pruskog. Ne samo da je Stofel osetio istoriski značaj Moltkeovog štaba, već je duboko pronikao u pruski Generalštab i uvideo da je njegova efikasnost zasnovana na intelektualnoj osnovici, a to je, nažalost, nedostajalo Francuskoj.

Stofel je pokazao nezadovoljstvo zanemarenog proroka kada je jetko primetio: »Kada se uporede sa Ratnom akademijom (pruskom) i njenim obimnim programom, Politehnička škola, Mec i Sen Sir su samo poljoprivredne škole.«

Nil potstiće reforme

Jedan od onih koji je sudelovao u Stofelovoj strepnji bio je maršal Nil (ministar rata 1867 godine). On je uspeo da progura neke reforme u francuskom Generalštabu. Poslednja i možda najvažnija bila je objavljena juna 1869. Njome je predviđeno povećanje broja oficira koji se primaju u štabnu školu, tako da višak svršenih slušalaca, u odnosu na stvarne štabne potrebe, bude raspoređen u trupi i obrazuje rezervu štabnog osoblja koje bi se, u slučaju rata, moglo odmah povući.

Postojala je nada da će takav plan, koji sadrži izvesna obeležja pruskog sistema, obezbediti odgovarajuću rezervu štabnih oficira — nešto što francuski vojni sistem nikada nije koristio. Nil je uložio dalje napore da ojača Generalstab isticanjem važnosti »ratnog depoa« (*Dépôt de la guerre*) koji je obećavao da postane centar francuske vojne misli. Vojni mozak države se ne može podići za jedan dan, pa, prema tome, i Nilov plan nije imao prilike da pokaže svoju punu vrednost, pošto je brza pruska invazija 1870 godine načinila kraj poluvekovnoj neodlučnosti francuske štabne politike.

Kada se, najzad, razišao dim bitaka Francusko-pruskog rata, Francuzi su 1871 godine, kao i Prusi 1806, stvorili realniju ocenu svojih mogućnosti i ograničenja. Jedan od neposrednih plodova francuske vojne samokričke analize bilo je snažno oživljavanje štabne misli. Francuzi su 1870 godine dobili pouku od Prusa koju su ovi dobili od Francuza 1806 godine, a ta je da nijedna veća vojna sila ne može uspešno opstati ako ne poseduje sposoban štab. Ni na koji način nije bilo laskavo za Francuze što su uvideli da su bili žrtve tuđeg štabnog sistema koji se, međutim, nadahnjivao delima francuskih vojnih misilaca. Tada se ojačeni francuski vojni duh okrenuo spisima Bertjea, Žominija i Tiboa, tražeći u zaboravljenim učenjima štabnu teoriju koja će utrti put budućoj pobedi.

XIII

Od završetka Francusko-pruskog rata pa do kraja XIX veka pojavio se znatan broj knjiga u kojima su tre tirane štabna teorija i praksa. Ove knjige bile su opipljiv znak novog interesovanja za štabnu teoriju. U ovim studijama pisci su posvetili mnogo pažnje štabnoj misli ratova Revolucije i Napoleona, a naročita pažnja bila je posvećena pruskom štabnom sistemu. Pisci, kao što su Bilo i de Filip, nisu propustili da otkriju važnost štabne doktrine koja se pojavila pre pada Napoleona. U svojim

spisima oni su često navodili mnoštvo citata iz Bertijea i Tiboa.

Ovo povećano interesovanje za organizaciju štaba i štabnu tehniku odrazilo se u užurbanom donošenju niza zakona o reformama štaba, koje su započele već 1872 godine i nastavile se gotovo do početka Prvog svetskog rata. Zakonom od jula 1873 ustanovljen je aktivni i teritorijalni otsek u Generalštabu, što je omogućivalo da se štabni poslovi kanališu prema prirodi samog predmeta. Zakonom od 1875 godine predviđena je škola za više vojno obrazovanje koje bi, kako se očekivalo, omogućilo izvesnu intelektualnu osnovu, tako neophodnu za usavršavanje štabnog osoblja. Godine 1878 pod rukovodstvom generala Levala (Lewal), ova štabna škola bila je reorganizovana i nazvana *Viša vojna škola* (*École militaire supérieure*).

Pet godina kasnije pojavio se još jedan zakon o štabu, kojim je utvrđeno da generalštabnu službu ima da obavljaju »oficiri svih rodova vojske, koji će zadržati generalštabno zvanje i biti povremeno upotrebljavani u ovoj službi« — ustanovljavajući, na taj način, ponovo otvoreni kor generalštabnih oficira. Isto tako, ovim zakonom je predviđeno da se jedan deo generalštabnih oficira vrati u trupnu službu posle izvesnog vremena provedenog u štabnoj službi. Na ovaj način ispunio se jedan od Nilovih ciljeva: stvaranje rezerve obučenih generalštabnih oficira. Zakonom od 1880 godine francuska država je formalno priznala da je obrazovanje i uvežbavanje oficira predstavljalo imperativno obeležje efikasnog štabnog sistema. Sledeći prusku praksu, načelniku Generalštaba je bila poverena kontrola nad administrativnim i nastavnim programom višeg vojnog obrazovanja, čiji je završni kamen bila novoustanovljena *Viša ratna škola* (*École supérieure de guerre*). Tim istim zakonom uvedeni su konkursi sa prijemnim ispitima preko kojih se proveravala sposobnost kandidata za ulazak u Višu ratnu školu. Posle dve godine probnog rada u Generalštabu, koji je sledio posle završavanja škole, za svakog oficira podnošen je izveštaj o uspehu, koji je pokazivao njegove kvalifikacije

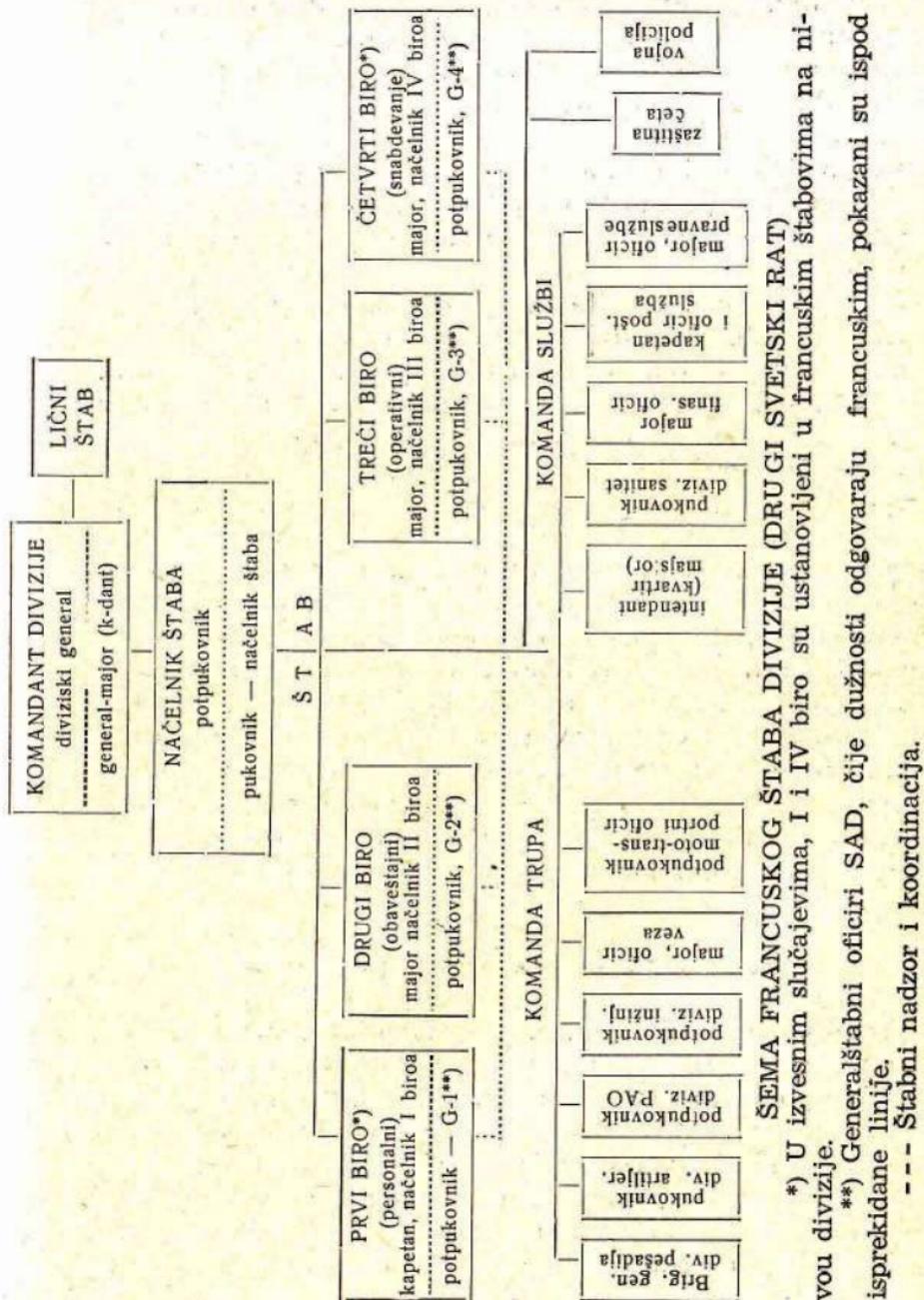
za generalštabnu službu. Ovakav sistem je obezbeđivao ne samo način pomoću koga bi sposobni oficiri mogli postati generalštabni na osnovu stručne sposobnosti nego je i uspostavio uspešne mere da se vojnički umovi mogu u potpunosti iskoristiti, a osrednji i nesposobni odbaciti.

Usavršavanje u početku XX veka

Docnjim zakonom od januara 1891 ustanovljena su osnovna pravila za štabnu organizaciju i proceduru u mirno doba. Po njemu je načelnik Generalštaba bio odgovoran da rukovodi osobljem i službom Generalštaba i obrazovanjem oficira. U ovom zakonu se pokazao trag pruskog uticaja, pošto je po njemu načelnik Generalštaba odgovoran za štabnu obuku i časopise za vreme mira, a u cilju pripreme generalštabnih oficira za »ulogu koju će imati u ratu«.

Godine 1900 je uloga načelnika štaba u raznim komandama postala određenija, pošto su *Instrukcije za generalštabnu struku*, izdate u februaru iste godine, propisivale sledeće dužnosti načelnika štaba za vreme rata: preneti naređenja komandanta koja se odnose na vojne operacije i za upotrebu različitih grana službe; prikupljati i staviti na raspolaganje komandantu sve moguće podatke koji mu mogu biti od koristi. Pored ovih specifičnih funkcija, načelnik štaba bio je odgovoran za rukovođenje celokupnim radom štaba. Opet treba primetiti da je uloga načelnika štaba u francuskoj vojsci 1900 godine bila u suštini ista kao što ju je opisao Tibo 1800 godine i da, nasuprot pruskom uticaju na francusku štabnu misao, načelnik štaba nije dobio pruski status partnera u komandovanju.

Otprilike na prelazu iz veka u vek, u razvoju modernog francuskog štabnog sistema bila je preduzeta još jedna značajna mera, jer su bile izdate instrukcije koje obezbeđuju kanalisanje štabnih funkcija, određivanjem da se osoblje štabova podeli na tri biroa.

Prvi biro je bio odgovoran za sva pitanja koja se tiču organizacije, položaja, brojnog stanja, gubitaka, evakuacije ranjenika, regrutovanja, premeštaja, unapređenja, policije, discipline, vojnog sudstva, snabdevanja i nadzor nad komandom.

Drugi biro je bio odgovoran za rešavanje svih pitanja koja se odnose na obaveštenja o neprijatelju. On je, takođe, bio odgovoran za nadzor nad topografskom službom komande.

Treći biro je imao kao glavnu dužnost pripremu naređenja i instrukcija koje se odnose na operativne poslove komande, i bio je odgovoran za sve pojedinosti koje obuhvataju smeštaj trupa, pokrete, borbena dejstva, samostalne odrede, znake raspoznavanja, smotre i svečanosti, marševski dnevnik i operativne poslove.

Sa ovako određenim položajem načelnika štaba i jasno ustanovljenim osnovnim organizacijskim obrascem, francuski štabovi su imali osnove štabne teorije i procedure koje su se zadržale do danas. Funkcije načelnika štaba su još uvek ostale u osnovi iste kao i za vreme ratova Revolucije i Napoleonovih ratova, a podela štaba na biroe uglavnom je odgovarala štabnoj organizaciji, propisanoj od strane Bertijea i Tiboa. Najznačajnija razlika između Tiboonih i biroa ustanovljenih nizom instrukcija izdatih na početku našeg veka, sastojala se u tome što je, umesto četiri različita biroa Napoleonovih štabova, nova organizacija predviđala samo tri.

Funkcionalne razlike su priznate

Raznim štabnim biroima bile su dodeljene i različite funkcije, što je bilo dokaz da je francuska teorija u početku XX veka pretstavljala znatno poboljšanje u odnosu na podelu funkcija u ranijoj fazi Napoleonove epohe, jer se treba potsetiti da Bertije i Tibo, pri podeli štaba na biroe, nisu uvek pokazivali da imaju jasnu pretstavu funkcionalne razlike između izvesnih štabnih dužnosti. Ovo se naročito ogleda u tome što su propustili da uoče

suštinsku razliku koja je postojala između obaveštajnih i operativnih razmatranja u štabu. U ovom smislu, podela rada u okviru štaba, kao što je propisano nizom pravila od 1890—1912 godine, jasno je pokazivala da se francuska štabna teorija konačno razvila do tačke na kojoj je uvidela razliku između administracije, obaveštajne i operativne službe, a iz takvog saznanja su nastale osnovne štabne organizacije u francuskoj i američkoj vojsci.

Mada su instrukcije iz 1912 godine priznale važnost i postojanje administrativne funkcije u okviru štaba, bio je načinjen propust u tome što nije bilo odvojeno snabdevanje od personalnih i administrativnih problema, pošto su oba problema bila grupisana u prvom birou. Odavanje štabne personalne funkcije od funkcije snabdevanja nije bilo izvršeno sve do posle početka Prvog svetskog rata, kada je bio stvoren četvrti biro i na taj način je organizaciona evolucija francuskog štaba bila završena.

Organizacija štaba od tri biroa bila je zasnovana na konceptu pokretnog i povremenog vođenja ratova, po primeru Napoleonovih pohoda i Francusko-pruskog rata, u kojima su dani kada se stvarno vodila borba bili malobrojni u poređenju sa celokupnim vremenom koje su jedinice provele na bojištu. Pri ovakovom načinu vođenja ratova koji su imali u vidu stvaraoci štaba od tri biroa, problem logistike i evakuacije ranjenika pojavljivao bi se samo povremeno, a to se odrazило na taj način što nije postojala potreba za planiranjem stalnog snabdevanja i evakuacije. Zahvaljujući ovakoj proceni prirode pretstojećeg rata, obraćena je nedovoljna pažnja snabdevanju municijom i problemu evakuacije i, prema Raulu, »snabdevanje inžinjeriskim materijalom je jedva bilo razmatrano«.

Ova greška u predviđanju budućih ratova sa utroškom materijala odrazila se u ustanovljavanju štabnog sistema od tri biroa, u kome su svi administrativni problemi bili grupisani pod prvim birom. Tako je on, pored toga što je bio odgovoran za sve poslove koji su se ticali ljudstva (izveštaji o gubicima, popune, unapređenja,

odlikovanja, disciplina i pravni poslovi), bio odgovoran i za snabdevanje jedinica hranom, municijom, artiljerijskim naoružanjem i inžinjeriskom opremom, kao i za evakuaciju ranjenika. Pri takvoj podeli dužnosti prvi biro je centralizovao sve zahteve različitih jedinica, proučavao ih i menjao prema taktičkim zahtevima koje je dobio od trećeg biroa, koordinirao snabdevačke potrebe u skladu sa komandantovim namerama, a zatim je celokupan plan slao u Upravu pozadine (*Direction des étapes et des services* — Uprava komunikacijskih pravaca i pozadinskih službi) na izvršenje.

Uprava pozadine (Uprava komunikacijskih pravaca i pozadinskih službi) je bila obrazovana kao posebna organizacija, nezavisna od prvog biroa, i njena funkcija je bila da sproveđe snabdevačke planove, izrađene od strane prvog biroa. Komplikacije koje su proizile iz složenosti logističkih zahteva u vezi sa intenzivnim i neprekidnim dejstvima u Prvom svetskom ratu jasno su pokazale da Uprava pozadine, kao posebna ustanova, nije bila u stanju da koordinira transport, evakuaciju i snabdevanje prema borbenim potrebama. Ovo se odrazilo ne samo u potrebi da se ustanovi neprekidan dodir između prvog biroa i Uprave pozadine već i da se u potpunosti sjedine. Početkom 1917 godine posle brižljivog proučavanja, snabdevačke funkcije prvog biroa i Uprave pozadine bile su regulisane. Ova odluka se ispoljila kroz obrazovanje četvrtog biroa u armiskim generalštabovima. Rezultat ove revizije u organizaciji štaba je bio da je prvi biro zadržao sve svoje ranije funkcije, izuzev onih koje se odnose na snabdevanje, a novi, četvrti biro, bio je odgovoran za pripremu svih naređenja koja su se odnosila na komunikacijske pravce, transport, snabdevanje, evakuaciju, kao i raspodelu i upotrebu radnih jedinica. Pre ustanavljanja četvrtog biroa u trupnim štabovima, Generalstab Ministarstva kopnene vojske imao je četvrti biro koji se bavio samo pitanjima železnice.

Četvrti biro učvršćuje francuski štab

Četvrtim birom u trupnim komandama francuski štabni sistem postigao je svoju punu zrelost. Posle više vekova ispitivanja i grešaka, eksperimentisanja, posle perioda određenog štabnog napretka i perioda opadanja vojne misli, konačno je izbila na površinu osnovna štabna organizacija i teorija kakvu i danas primenjujemo. Najzad je funkcionalna razlika između obaveštajne i operativne službe postala očigledna. Personalni i tekući problemi komande grupisani su u određenom birou u štabu. Logistički aspekti modernog rata dobili su puno priznanje ustanovljavanjem četvrtog biroa preko koga su problemi snabdevanja, evakuacije i transporta postigli ravнопravnost sa obaveštajnim i operativnim pitanjima u okviru štabne organizacije.

Francuska teorija i tehnika, kakva je bila primenjena u Prvom svetskom ratu, pretstavljala je vrhunac evolutivnog procesa koji se protezao kroz čitavu epohu moderne francuske vojne istorije. To je bio razvoj koji je, uglavnom, tekao uporedo, ponekad ispred, a ponekad i iza napretka pruskog štaba. Iako je razvoj pruskog štaba povremeno uticao na francuski štab, francuska teorija štaba je, u svim fazama svog razvoja, težila da održi svoju individualnost, zasnovanu na jasno uočljivim razlikama u osnovnoj misli i tehniči.

Sa stanovišta SAD, postoji više nego samo akademski aspekt istorije francuskog štaba, pošto je razvoj francuske štabne teorije i tehnike bio ustari i razvoj štabnog sistema SAD, kakav danas pozajmimo. Uskoro ćemo ispitati okolnosti u kojima je vojska SAD usvojila osnovna obeležja francuskog štabnog sistema.

GLAVA ČETVRTA

NOVI (BRITANSKI) SISTEM I KASNIJI

Spenser Vilkinson, verovatno više nego ijedan drugi... umeo je odlučno da potstrekne usavršavanje britanske štabne organizacije... Današnji britanski štabni sistem odražava rezultate njegovog saveta: »nadahnuti engleski sistem dobrim stranama nemačkog sistema«.

I

Koreni britanske vojne misli duboko su uvreženi u vojnu prošlost gotovo svih evropskih nacija. Imperialistička politika engleskog ranog nacionalnog razvoja odražavala se u tome što je imala mnogo čelika u međunarodnim požarima i mnogo mačeva stalno isukanih na bezbrojnim bojištima. Od vremena rimske amfibiskih operacija uperenih protiv engleskih obala pa do krvavih bitaka Tridesetogodišnjeg rata, britanska vojna misao bila je izložena stalnim novinama u vojnoj tehnici, pošto su britanski, irski i škotski vojnici obilno i aktivno učestvovali u svakom većem i mnogim manjim oružanim sukobima na kontinentu. Prirodna posledica ovog stalnog dodira sa inostranim vojnim razvojem bila je da se, iako je Engleska odgajala sposobne i hrabre borce, njena vojna organizacija razvijala po košmopolitskom sistemu, što je

isključivalo razvoj visoko individualističkog nacionalnog sistema vojne misli.

Ovo kosmopolitsko obeležje jasno se ispoljilo u sastavu i organizaciji britanskih štabova i u nomenklaturi oficirskih činova. Malo vojničkih izraza je bilo čisto britanskog porekla. Pri kraju Gustavovog perioda, neki britanski vojni rukovodioci su usvojili mnoga znanja švedskog genija, koja su korisno poslužila u kasnijim bitkama za vreme engleskih građanskih ratova. Mnoge vojskovođe, koje su bile predodređene da postanu slavne u britanskoj vojnoj istoriji, stekle su svoje vojno znanje u protestantskim vojskama Gustava Adolfa i prenele švedski i hrvatski uticaj u vojsku koja je imala da se bori na bojnim poljima Neizbjiga, Danbara i Vuster — u vojsku Novog sistema (The New Model), Olivera Kromvela.

Novi sistem je bio prikladan naziv, ne samo zbog toga što je njegova efikasnost pretstavljala znatno poboljšanje u odnosu na raniji britanski način vojne organizacije, već i zato što je imao da posluži kao obrazac na koji će se naslanjati mnogi pozni britanski načini vojne organizacije. 15 februar 1645 pretstavlja važan datum u britanskoj vojnoj istoriji pošto je tog dana Novi sistem zvanično stupio na snagu. Vojni istoričari se ne slažu u mnogim pitanjima, ali postoji opšta jednodušnost u tome da pojave Novog sistema označava početak regularne stajaće vojske u Engleskoj.

Organizacija u XVII veku

S obzirom na istoriske okolnosti u vezi sa stvaranjem vojske Novog sistema, potpuno je logično prihvatići da je njena organizacija štaba bila isto tako važna i sa gledišta razvoja britanskog štaba.

Proučavanjem štabne organizacije Novog sistema lako se otkriva da je u njoj bilo malo novoga za istoriju štaba. Čitav sastav je bio karakterističniji za taj period nego ijedna druga britanska novina, pošto je po organizaciji bio veoma blizak sistemima evropskih štabova sre-

dinom XVII veka. Sledеća organizacija štaba, kao što je opisao Forteskju u svojoj *Istoriji britanske vojske (History of the British Army)*, pokazuje sastav štaba komande 1645 godine.

VRHOVNI KOMANDANT

Njegova ekselencija ser Tomas Ferfeks, vitez, vojskovođa

ŠTAB KOMANDE

načelnik štaba — nadgeneral-major Skipon; generalni komesar za regrutovanje — generalni komesar Stoun (sa 2 zamenika)

generalni komesar za snabdevanje hranom — generalni komesar Orpin, generalni komesar za snabdevanje furaži — generalni komesar Kuk, (transport) generalni starešina komore — starešina Ričardson, (obaveštajna služba) generalni izviđački starešina — major Votson (vojna blagajna) jedanaest vojnih blagajnika (građani, sa jednim zamenikom),

pretdsednik vrhovnog vojnog suda — Džon Milz (građanin), (sanitet) lekari vojske — doktori Pein i Strohil, apotekar vojske — magister Veb, vojni sveštenik vojske — magister Bolz, (vojni sekretar) sekretar Ratnog saveta — Džon Rašvort (građanin), sa 2 čirovnika (ađutanti) glasnici vojske — Ričard Čedvel, Konstantin Hit.

Postoji mnogo očevidnih sličnosti između organizacije Novog sistema i štabova istodobnih evropskih komandi. Možda se još upadljivija sličnost može naći u komandnoj grupi konjice gde je Kromvel, kao general-potpukovnik konjice, imao za načelnika štaba generalnog komesara. Osoben položaj generalnog komesara konjice, koji je bio načelnik štaba konjice, nije postojao samo u Kromvelovoj konjici, pošto je, kao što smo ranije videli,

generalni komesar konjice bio u to vreme — sredinom XVII veka — načelnik štaba i u francuskoj i u brandenburškoj vojsci.

Švedski uticaj preovlađuje

Očigledan uticaj holandskog i švedskog sistema na sastav štaba Novog sistema lako se može objasniti, kada se potsetimo da je nadgeneral-major (načelnik štaba) Skipon, kao i mnoge veličine Građanskog rata, stekao svoje vojničko znanje kroz neprestane bitke u Holandiji, u kojima su se počeli ispoljavati mnogi elementi modernog načina vojne organizacije. Verovatno je da se Skiponovom dodiru sa švedskim sistemom može pripisati što smo u stanju da nađemo generalnog izviđačkog starešinu kao člana štaba komande. Ne treba zaboraviti da je Gustav Adolf predviđeo takav položaj u štabu svoje komande. Nasuprot štabu Gustava, komanda Novog sistema nije imala oficira sa titulom kvartirmajstora.

U pešadiji, međutim, generalni kvartirmajstor je bio drugi u komandi ili načelnik štaba, a postojao je i generalni kvartirmajstor u štabu konjice, ali je on bio mlađi od generalnog komesara. Ovo opet samo ukazuje na neodređenu prirodu dužnosti kvartirmajstora kako u britanskom, tako i u evropskim štabovima ranog perioda moderne epohe. Međutim, u britanskoj vojsci, dužnosti kvartirmajstora konačno su spojene sa snabdevanjem, dok je u pruskom štabu kvartirmajstor preuzeo rukovanje operativnim dužnostima.

Visoki ugled blagodareći Kromvelu

Iako je štab Novog sistema nešto novo u britanskoj vojnoj organizaciji, on je umnogome bio sličan štabovima u zemljama kontinentalne Evrope. Njegov istoriski značaj je u tome što je to bio štab u vojsci koja je značila stvarni početak britanske vojne moći i osnova sa koje će se

razviti kasnija britanska štabna organizacija i procedura. Ovaj štab, rukovodeći organ vojske koju je stvorio Kromvel, dao je metod i stabilnost britanskoj ratnoj doktrini. Mada je Kromvel bio stvaralač Novog sistema, on je postao komandant vojske, sa titulom vojskovođe (*The Captain general*), tek u junu 1650 kada je Ferfeks (treći baron, 1612—1671) odbio da prenese građanski rat u Škotsku.

Mogu postojati neslaganja u pogledu prirode Kromvelovog karaktera, ali je malo onih koji se ne slažu da je on stvorio u Engleskoj profesionalnu vojsku. On je, u isto vreme, zadao Engleskoj tako žestok udarac militarizma, da se od tog vremena britanska politika karakteriše nastojanjem da vojni element potčini građanskom delu vlade, kao i akutnim podozrenjem i odbijanjem svake ponude za koncentrisanje vojne sile koja bi mogla dovesti do promene takvog tradicionalnog odnosa između vojnih i građanskih organa.

Kromvel je pokazao visoki nivo administrativne sposobnosti, a da je uvideo važnost efikasnog štaba može se ustanoviti i na osnovu njegovog brižljivog izbora ljudi koji će mu služiti u štabu. U štabnoj misli dao je malo novoga, pošto je u osnovi koristio Gustavov štabni sistem; međutim, način na koji ga je primenio bio je važan činilac uspeha Novog sistema, pošto je korišćenjem štaba Kromvel bio u stanju da uspostavi efikasno komandovanje, zasnovano na sistematizovanoj administraciji vojske.

Svakome koji se odao vojničkom pozivu korisno je da prouči biografiju Olivera Kromvela. Kromvel je bio jedan od onih retkih pojedinaca koji su postigli vojničku veličinu gotovo sami, raspolažući prirodnom vojničkom obdarenošću, pošto nije imao nikakvo klasično vojno obrazovanje. Ustvari, on je imao oko 40 godina kada je prvi put komandovao — jednom konjičkom jedinicom. Ma koliko zakasnio početak njegove vojne karijere, njegovo poznavanje ljudi, njegovo vladanje taktikom i oslanjanje na pravilnu administrativnu politiku ubrzo su ga doveli na čelo revolucionarne vojske.

Protektor je uvek vojnik

Kao i Gustav Adolf, i Kromvel je svoj emocionalni potstrek nalazio u antikatoličkom ubeđenju i stoga ga istorija često prikazuje uglavnom kao fanatika. Ma kakva bila njegova religiozna ubeđenja, on je uvek ostao samodisciplinovan vojnik koji zahteva disciplinu. Kromvel je umnogome bio britanski Fridrih Veliki, jer je, kao i ovaj, bio nacionalni pretstavnik uspešnog vojnog rukovođenja. Ali, Kromvel se razlikovao od Fridriha po tome što je pokazao malo pažnje intelektualnom uzdizanju potrebnom za održavanje jedne prave profesionalne vojske.

Iako je u isto vreme bio sjajan ratni komandant i sposoban administrator, on nije osnovao nijednu školu za vojno obrazovanje i uvežbavanje štabnih oficira. Teško je reći zašto je baš Kromvel, metodičar i stvaralac, propustio da uvidi potrebu za vojnim obrazovanjem. Možda je to bilo zbog toga što je postao vrhovni komandant bez prethodnog obrazovanja, pa mu zato nikada nije palo na pamet da drugi nisu obdareni njegovim talentom. Možda je za ovo bio razlog i to što su njegovi pomoćnici stekli vojno obrazovanje kroz rat koji je u to vreme stalno buktao u Holandiji i što, prema tome, on nije video veliku potrebu za formalnim obrazovanjem u sopstvenoj zemlji. Dalje, možda je to bilo i stoga što je njegov štab u suštini bio isti kao i onaj koji se pod Gustavom Adolffom pokazao sposobnim, a pošto su Kromvelove bitke umnogome bile slične onima koje je vodio švedski vojskovođa, takav štabni sistem se pokazao podesnim i za takvu vrstu ratovanja.

Sa šireg stanovišta istoriskog razvoja vojnog štabnog sistema, Kromvel nije doprineo ništa što bi ga uvrstilo u isti red sa Gustavom Adolffom, Luvoaom ili Burseom. Sa užeg gledišta britanskog vojnog razvoja, njegov štab je bio značajan po tome što je pretstavljaо sredstvo pomoću koga je on rukovodio istoriski značajnom vojskom Novog sistema (New Model Army). Bez obzira na to kakva su mišljenja koja se odnose na njegove religiozne i političke aktivnosti, teško je doći do bilo kakvog drugog zaključka

u pogledu njegove vojničke karijere, osim da je ona nosila pečat jednog od najboljih vojnika u istoriji.

II

Oliver Kromvel umro je u septembru 1658. Vojni događaji koji su sledili neposredno posle njegove smrti bili su od malog značaja u razvoju britanske štabne misli ali, ipak, postoje razlozi verovanju da se Kromvelov uticaj na administraciju nije potpuno izgubio u metežu Restauracije. Džordž Mank (Gorge Monck ili Monk 1608—1670, kaže proglašen za vojvodu od Albimarla, u znak nagrade za pomoć u vraćanju na presto Karla II) bio je jedan od Kromvelovih štabnih oficira i preko njega su neki Kromvelovi metodi preneseni u restauriranu monarhiju. Po usponu na britanski presto, Karlo je naimenovao Manka za vrhovnog komandanta. Mank je sredinom XVII veka bio jedan od najnaprednijih vojnih mislilaca, a svoje vojno znanje je umnogome proširio služeći u britanskim snagama u Holandiji. U građanskom ratu je najpre učestvovao na strani rojalista, ali je to bilo kratkog veka, pošto ga je Ferfeks zarobio kod Nantviča i bacio u londonsku tamnicu Tauer.

Pored toga što je bio prvorazredan oficir, Mank je imao dara i za pisanje, te su tako, za vreme njegovog tamovanja u Taueru, nastala njegova *Zapažanja o vojnim i političkim poslovima* (*Observations on Military and Political Affairs*). Podaci vojne prirode u toj knjizi, naročito oni koji su se odnosili na organizaciju i rad štabova, bili su zasnovani na Mankovom iskustvu iz Holandije, pre no što se pridružio rojalističkim snagama. Pošto je opis štabne organizacije i lanca komandovanja bio uglavnom prikaz svih štabova sredinom XVII veka, zbog toga su verovatno i štabovi novog sistema radili po načelima koja je on opisao. Prema njegovom shvatanju, lanac komandovanja odvijao se na sledeći način: vrhovni komandant je izdavao naređenja oficiru koji je bio načelnik štaba. Ovaj je dalje prenosio naređenja komandantima

konjice i pešadije, koji su zatim izdavali naređenja svojim načelnicima štabova. Ovi su slali naređenja pukovima, a pukovski starešina je izdavao instrukcije pojedinim četama.

Kako je Mank služio pod Kromvelom i kao štabni oficir i kao komandant, nije iznenađujuće što je kao vrhovni komandant za vreme Restauracije zadržao u suštini istu štabnu organizaciju kakva je bila u Novom sistemu. Što se tiče razvoja štaba, gotovo jedina značajnija promena za vreme ovog perioda desila se 1660 godine kada je ustavljeno Odeljenje generalnog ađutanta.

Forteskjuova ocena Džemsa II

Godine 1664 izvršena je manja promena u okviru organizacije štaba koja, iako od malog istoriskog značaja, služi kao dokaz da su štabna organizacija i procedura bile još uvek u začetku i da su tražile čvršću osnovu u teoriji i tehniци, pošto je u tim okolnostima generalni izviđački starešina bio postavljen u blisku vezu sa komesarom za regrutovanje, očigledno ne iz nekog ozbiljnog razloga.

Forteskju je bio mišljenja da je Džems Stjuart (Džems II) vladao bar deset godina, mogao bi stvoriti trajnu organizaciju u britanskom vojnom sistemu. U toku nekoliko godina kraljevanja on je nastojao da ojača štabni sistem povećanjem broja oficira raspoređenih na takvu službu. Ova poboljšanja se verovatno mogu neposredno pripisati francuskom uticaju, pošto je Džems dobro poznavao francuski štabni sistem, čiji je nosilac bio Luvoa. Međutim, političke okolnosti su uskoro onemogućile kulminaciju Džemsovih napora za administrativnu reformu, i kao posledica toga, britanska vojna misao pala je iza napredne francuske teorije. Ovo nije bio poslednji put da se ovakva stvar dogodi.

Period od oko 50 godina između smrti Kromvela i uspona vojvode od Malboroa (1650—1722) bio je potpuno lišen bilo kakvih značajnijih usavršavanja u britanskoj štabnoj organizaciji.

Mogu postojati razlike u mišljenju da li je Malboro zaslужio pravo da bude ocenjen kao najveći ratni komandant u istoriji, ali u pogledu tvrdnje da je on najveći britanski vojskovođa XVIII veka, može biti malo različitih mišljenja. Kao majstor manevra, on je kombinovao taktičku dovitljivost sa administrativnom efikasnošću pri postizavanju nekih od najznačajnijih pobjeda u vojnoj istoriji. Briljantni način na koji je on koristio manevr i lukavstvo skoro da je pomračio akcent koji je on ostavio na administrativne poslove, a koji su u konačnoj analizi omogućili njegove pobjede.

Malboro kao administrator

Revnosniji proučavaoci Malboroa uvek su poklanjali veliku pažnju njegovoj izuzetnoj administrativnoj sposobnosti. Maršal Vejvel u svojim predavanjima *Komandanti i komandovanje (Generals and Generalship)* naročito je istakao značaj administrativne efikasnosti Malboroa, rekvaviši da »postoji deset vojnih naučnika koji vam mogu reći da je Blenhajm (zauzeo ga Malboro 1704 godine) zauzeo vojskovođa koji je posedovao potrebno znanje o svim administrativnim pripremama koje su učinile mogućim marš ka Blenhajmu.«

Pošto se efikasna administracija može postići samo uz pomoć efikasnog štaba, potpuno je logično prihvatići da je Malboro imao štabnu organizaciju sposobnu da obezbedi takvu administraciju. Činjenica da se od njega zahtevalo da podeli komandu sa drugim savezničkim vojskovođama, razumno je objašnjenje nedostatka jednoobraznog razvoja britanske štabne prakse za vreme pohoda koje je vodio Malboro. Ovaj period možda nije bio od istoriskog značaja za istoriju britanskog štaba, ali je poslužio da ponovo doveđe u dodir metode komandovanja sa evropskom (kontinentalnom) štabnom misli, koja je i dalje ispoljavala jak uticaj u toku mnogih godina, na britansku štabnu organizaciju.

Iako se u organizaciji komandovanja nisu odigrale nikakve revolucionarne promene, ipak su se u vojskama kojima je komandovao Malboro počele javljati izvesne promene u odnosu na štab koji je poticao od Kromvela. Kvartirmajstor za snabdevanje hranom, koji je imao visok čin u štabu Novog sistema, sada se retko pominjao, a dužnosti pukovskih kvartirmajstora su postale jasnije određene, pošto je njima, očigledno, bilo stavljen u dužnost snabdevanje jedinica. Isto tako, ađutant je sve više dobijao značaj u organizaciji komande, ne samo u visokim trupnim, već i u pukovskim štabovima. U pukovima je, izgleda, ađutant naveliko dejstvovao kao štabni oficir za sve poslove, a ima i znakova da je u izvesnom smislu bio i pomoćnik pukovskog starešine, koji je pretstavljao oficira za operativne poslove puka.

U višim trupnim komandama generalni ađutant je počeo da se ističe kao dominirajući štabni oficir. Njegove raznovrsne dužnosti, prema jednom savremeniku, zahtevale su od njega »da vodi računa o svemu što prolazi kroz vojsku i da prati komandanta pri obilascima, ukoliko nije sprečen nekom drugom dužnošću u svojoj komandi.« U toku bitke generalni ađutant je imao da bude u blizini komandanta. Vredno je takođe istaći da su u to vreme postale očevidnije razlike između ađutanata (*aides-de-camp*) i *adjutants* jer, iako su prvi često bili upotrebljavani za izručivanje naređenja, obično su drugi prenosili važnija naređenja, pošto su, kako ističe Blend, ovi odašljani zato »da bi se izbegle greške pri predavanju naređenja, jer sa razlogom možemo pretpostaviti da su duže službovanje i temeljno poznavanje vojnih pitanja bili glavni motivi koji su ove ađutante doveli na ove dužnosti.« Pošto je bio odgovoran za nadzor pretstraža i obezbeđenje, ađutant je imao i operativnu i obaveštajnu ulogu.

Opsežne dužnosti kvartirmajstora

Pod Malboroom, generalni kvartirmajstor je još uvek zadržao svoju tradicionalnu ulogu izbora mesta i uređenja

logora. Da bi ovo mogao učiniti, on je često morao da izvršava zadatke izviđanja i dejstvuje protiv neprijateljskih patrola. Naprimer, pre bitke kod Šelenberga, uletio 1704 godine, Malboroov generalni kvartirmajstor Kadogan bio je primoran da odbaci neprijateljske pretstraže pre no što je obezbedio izabrani položaj za logor. Da bi bili u stanju da se bore u ovakvim situacijama, generalnim kvartirmajstorima je obično pridavana jaka konjička pravnja. Kadogan je često imao na raspolaganju i inžinerisku komandu i pontonirsku opremu, a sve je to pokazivalo da su funkcije generalnog kvartirmajstora, naročito u višim komandama, obuhvatale veliki deo štabnih dužnosti.

Malboro ne bi mogao postići svoje majstorske pobeđe da nije imao efikasan štab, sposoban da mu pomogne u izvršavanju tekućih dužnosti u komandovanju. Međutim, trebalo bi imati na umu da u to vreme operativna funkcija u štabu još nije bila jasno određena, pošto je Malboro, kao i njegovi savremenici, bio sam sebi operativni oficir za sva važna pitanja. Koliko je bio obim u kome je on obavljao čak i manje operativne dužnosti, dobro se može sagledati iz njegove akcije pre Blenhajma, kada je, prema Forteskjuu, Malboro lično nadgledao postavljanje na položaj svakog topa.

III

Kritičko proučavanje perioda britanske vojne istorije posle Malboroa pobudiće veliku sumnju u pogledu shvatanja da su pojedinci koji su izvojevali uspeh na bojnom polju, postigli to sami a ne kao proizvod celokupnog vojnog sistema. Čitav period od Malboroa pa gotovo do kraja XVIII veka karakterisao se hroničnom dezorganizacijom u vojnoj administraciji, a sve to činilo je ozbiljne smetnje naporima ambicioznih ratnih komandanata. Očigledno je da Britanci nisu uvideli ono što su u približno istom periodu naučili Francuzi i Nemci, naime: da vojno stvaralaštvo mora dobiti potsticaj od vrha vojne hijerarhije. Dok

je Burse francusku vojnu misao sasređivao na preimućstva izvežbanih štabnih oficira, a Fridrih izdavao uputstva svojim kvartirmajstorima i osnivao škole za izučavanje ratne veštine, britanska vojna administracija bila je žalosni primer kako loša štabna organizacija može kočiti komandante. U periodu neposredno pre sredine stoteća, Ministarstvo rata, prema Forteskjuu, bilo je »krajnje i beznadno neefikasno«. Žalosno stanje vojnih poslova ogledalo se u tome što nisu postojali čak ni propisi koji se odnose na dotur furaži i ostalih potreba jedinicama, ukrcanim za prekomorsku službu. Da je postojalo ozbiljno nazadovanje administracije posle Malboroa može se sigurno utvrditi, pošto su, kao što Forteskju ističe, »oficiri bili primorani da se obrate na starije oficire koji su služili pod Malboroom, da bi dobili obaveštenja u pogledu takvih, čisto administrativnih poslova«. Rezultat ovakve administrativne neukosti i otsustva štabne misli jasno se pokazao kada je lord Ster, komandant snaga određenih za operacije u Holandiji, bio upućen bez artiljerije i inžinjerije.

Kamberlend, Pit i Vulf

Sa britanskim vojnim sistemom »stvarno u haotičnom stanju«, bilo je očevidno da će se dogoditi jedna od dveju alternativa — ili će imperijalistička politika krune, nepodržavana efikasnom vojnom silom, biti osuđena na neslavni završetak, ili će se u britanske oružane snage povratiti efikasnost.

Engleska je uvek imala sreću da izbaci na površinu sposobne vojne rukovodioce onda, kada se gotovo unapred zaključilo da se takva vrsta ljudi ne može pronaći. Sto je vojni haos sredinom XVIII veka konačno bio raščišćen i stvari dovedene u red može se uglavnom prisati naporima dvojice takvih ljudi: Kamberlendu (vojvoda III) sinu Džordža II (1721—1765) i Pitu (starijem; I grof od Četema, »Veliki građanin«, 1708—1778). Pod njima su počeli da se ispoljavaju rezultati postepene reforme, a ova tendencija ka reformi dovela je na komandne

položaje novu grupu stručnih vojnih rukovodilaca. Jedan od ovih bio je Džems Vulf (1727—1759), kome je bilo predodređeno da u Abrahamovoj Preriji, u blizini Kvibeka, stekne vojničku slavu ali i smrt.

Čudno je što ovaj preporod britanskog vojnog sistema sredinom XVIII veka nije pokazao rezultate koji bi se mogli uporediti sa razvojem pruskog ili francuskog štaba. Iako su dril, visoke kape i tesne uniforme Fridriha Velikog zнатно uticali na britanski vojni duh, teško se može primetiti da su njegova shvatanja o potrebi uvežbavanja štabnih oficira učinila veći uticaj na britansko vojno rukovodstvo.

Prema tome, organizacija britanskih ratnih štabova ostala je pri kraju XVIII veka uglavnom ista kao što je bila i u danima slave Malboroa. Ovo je značajno i po tome što je britanski štabni sistem bio osnova za štabnu organizaciju koju je usvojio Vašington za američku revolucionarnu vojsku i koji je, prema tome, bio začetak znatnog dela štabne procedure u SAD sve do Prvog svetskog rata.

IV

Napoleonova epoha poslužila je kao potstrek kako britanskoj tako isto i francuskoj štabnoj misli. Sa izuzetkom perioda Malboroa, istorija britanske vojske u čitavom XVIII veku ne otkriva postojanje neke težnje za štabnim razvojem, koja bi se mogla uporediti sa težnjama u Francuskoj ili Pruskoj. Međutim, pojavom Velingtona (vojvoda, 1769—1852) kao komandanta britanskih snaga, Engleska je najzad dobila rukovodioca čiji se organizacijski i administrativni genije temeljio na dubokom poznavanju štabne teorije i tehnike. Wellington nije, kao Napoleon, nasledio vojni sistem koji se odlikovao jasno ustaljenom i efikasnem štabnom doktrinom. Ali, i pored toga što nije postojao istoriski primer za efikasnu štabnu organizaciju, vojvoda je bio u stanju da stvori štabni sistem koji je bio sasvim sposoban da mu obezbedi neophodnu pomoć u obavljanju njegovih dužnosti u komandovanju.

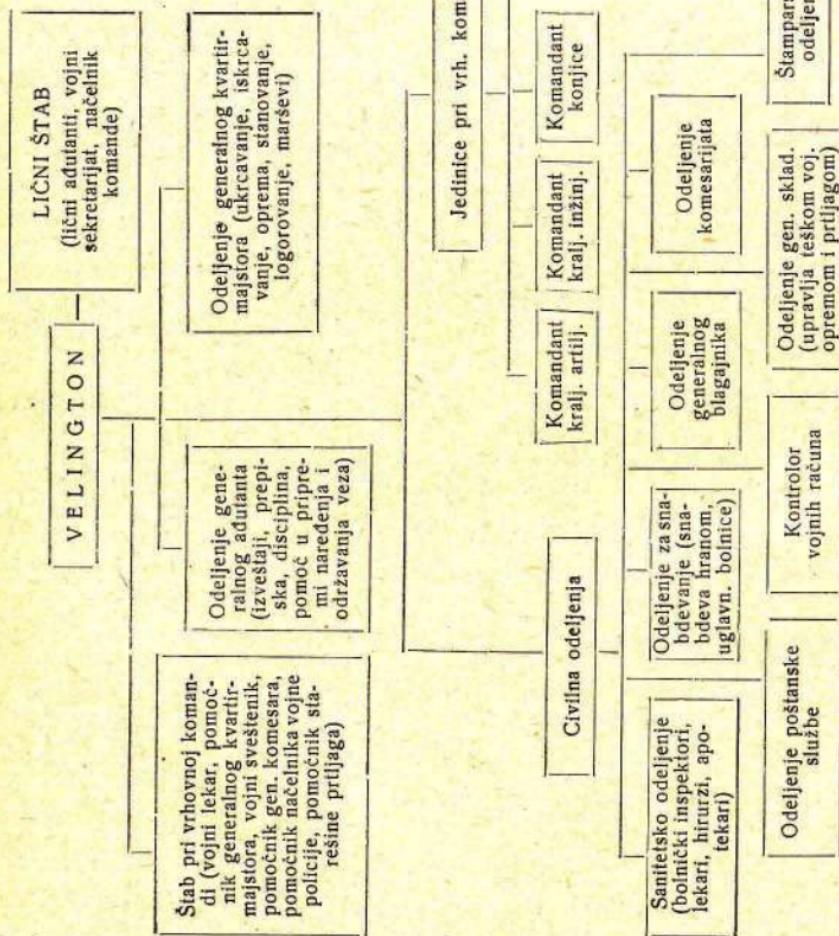
Istoričari nikad nisu posustali analizirajući dobre i loše strane vojničkih ličnosti Velingtona i Napoleona. U pogledu osnove Velingtonove nadmoćnosti nad Napoleonom iznesena su mnoga mišljenja. Besumnje su postojali mnogobrojni činioci koji su doprineli Napoleonovom porazu i Velingtonovoј pobedi kod Vaterloa. Od ovih nije bio beznačajan činilac da je Velington stalno isticao solidnu administrativnu proceduru kao temelj taktičkog uspeha snaga bilo koje jačine. Makoliko Velington bio briljantan u vođenju operativnih jedinica, postoje jaki razlozi u prilog mišljenju da su njegove pobeđe u osnovi bile rezultat odličnog snabdevanja i administracije. Pažnja koju je on obraćao na pravilno snabdevanje, kao i način na koji je to postizavao, dobro se mogu uočiti u jednoj fazi Poluostrvskog rata (1808—1814, Francuska protiv Engleske, Španije i Portugalije), kada je Velington, namesto nepodesnih puteva, iskoristio reke za logistička prevoženja u unutrašnjost poluostrva. Ovo se ne bi moglo uspešno izvršiti da Velington nije imao dobro organizovan i usklađen štab.

Velike vojskovode se slažu

Napoleon i Velington bili su bar u jednom bliski: obojica su uvideli značaj štabne efikasnosti. Napoleonov štabni sistem stvarao se u toku francuske vojne istorije više prirodnim putem pošto je pretstavljaо rezultat neprekidne težnje ka napretku, koja je započela mnogo pre Revolucije. Nasuprot tome, Velington nije imao takve dalekovide prethodnike, pošto, kako ističe izdavač engleskog prevoda Tiboovog Priručnika, 1801 godine, »Francuska je, izgleda, bila jedina zemlja koja je u potpunosti izgradila sistem i teoriji dodala eksperiment prakse.«

Ovaj uverljivi dokaz o postojanju velike praznine u britanskoj štabnoj misli početkom XIX veka, navodi nas na zaključak da je brižljivo konstruisana štabna organizacija Velingtonovih komandnih organa bila prvenstveno proizvod njegovih sopstvenih naporu. Ipak, čim su poje-

Iako je generalni adutant obično bio organ za izdavanje naredenja, bilo je slučajeva, kada je Wellington Izdavao naredenja generalnom kvartirmaistoru, koji je preko kvartirmajstora izdavao potrebna naredenja komesaru i ostalom snabdevačkom osobljiju. Stoga je generalni kvartirmaistar bio stavljen na isti nivo sa generalnim adutantom u lancu štabnog upravljanja.

SEMA OSNOVNIH OBIELEŽJA ŠTABA VELINGTONOVE VRHOVNE KOMANDE
 (Na osnovu Gervudovog dela: Wellingtonova naredenja i depeše)
 (Wellington's Orders and Wellington's Dispatches)

dinosti organizacije štaba izišle na videlo, one su nagovestavale da je Velington bar jednom u svojoj vojničkoj karijeri našao vreme da pročita Tiboov Priručnik. Značajan element u štabnom sistemu Velingtonove vojske predstavljala je škola za štabne oficire.

Organizacija štaba Velingtonove Vrhovne komande, koja je očigledno bila plod brižljivog planiranja i promišljenog stvaranja, sastojala se od: ličnog štaba komandanta oružanih snaga, odeljenja generalnog adutanta, odeljenja generalnog kvartirmajstora, štaba pri Vrhovnoj komandi, jedinica pri Vrhovnoj komandi i civilnih odeljenja pri Vrhovnoj komandi koja su se sastojala od civila koji su radili kao načelnici specijalnih službi ili kao specijalni štabni oficiri.

Velingtonov lični štab se sastojao od vojnog sekretara, načelnika komande, koji je bio pomoćnik u odeljenju generalnog adutanta, i Velingtonovih ličnih adutanata. Odeljenje generalnog adutanta obuhvatalo je oficira poznatog kao generalni adutant, zamenika generalnog adutanta, pomoćnika generalnog adutanta i zamenika pomoćnika generalnog adutanta. Prema Velingtonovim Opštim naređenjima (*General Orders*), ovo odeljenje je bilo odgovorno za sve pojedinosti u pogledu izveštaja, korespondencije i discipline. Ono je takođe, što je veoma važno, pomagalo u pripremi naređenja i održavanja veze. Sva opšta naređenja izdavao je i potpisivao najstariji oficir u odeljenju generalnog adutanta. Prema tome izlazi da su Velingtonovi adutanti, kao i adutanti iz vremena Malboroa, obavljali mnoge operativne i administrativne dužnosti.

Osnovna raspodela dužnosti

Odeljenje generalnog kvartirmajstora u komandi sastojalo se od generalnog kvartirmajstora, zamenika, pomoćnika generalnog kvartirmajstora. Ovo odeljenje je upravljalo svim poslovima koji su se odnosili na ukrcavanje, iskrcavanje, opremu, stanovanje, logorovanje i marševanje. Izuzev poslednje funkcije, koja je operativna,

većina funkcija kvartimajstora obično se odnosila na logistiku i stanovanje.

Očevidno je da Velington, kao i Napoleon, nije jasno uočavao razliku između administrativnih i operativnih štabnih dužnosti, pošto je postojala očigledna mešavina operativnih i administrativnih odgovornosti. I pored ovih povremenih nesuglasica, postavljajući logistiku u odeljenje generalnog kvartirmajstora, a operativne poslove pod generalnog adutanta, Velington je bio u stanju da ostvari osnovnu podelu dužnosti u svome štabu. Iako nije bila visoko specijalizovana, ova podela dužnosti odrazila se kroz promišljeno i praktično kanalisane štabne poslove.

Jedinice pri Vrhovnoj komandi sastojale su se od komandanata kraljevske artiljerije, inžinjerije, jedinice vodiča, konjice i načelnika vojne policije. Svaki od komandanata različitih rodova imao je svoj štab. Načelnik vojne policije i njegovi pomoćnici bili su odgovorni za nadzor nad zarobljenicima, deztererima i kažnjavanjem.

Štab pri Vrhovnoj komandi obuhvatao je vojnog lekara, pomoćnika u odeljenju generalnog kvartirmajstora, vojnog sveštenika, pomoćnika generalnog komesara, pomoćnika načelnika vojne policije i pomoćnika starešine prtljaga. Dužnosti pomoćnika generalnog kvartirmajstora ove grupe bile su strogo ograničene na probleme osoblja Vrhovne komande, pošto je on vršio nadzor nad svim poslovima koji su se ticali stanovanja i prtljaga. Verovatno da je ostatak oficira u ovoj grupi bio, takođe, prvenstveno odgovoran za administraciju Vrhovne komande i prema tome nije vršio službu kao redovno štabno osoblje.

Civilne dužnosti u Vrhovnoj komandi

U skladu sa običajima vremena, veliki deo administrativne uprave koja se nije neposredno ticala borbenih jedinica bio je pod upravom civilnih lica pri Vrhovnoj komandi. Civilna odeljenja u sastavu Velingtonove Vrhovne komande bila su: sanitetsko, koje se sastojalo od inspektora bolnica, lekara, štabnih hirurga i apotekara;

snabdevačko, odgovorno za snabdevanje hranom, uglavnom bolnica; generalnog blagajnika, odeljenje komesarijata koje je bilo podeljeno na dve grupe — skladišno i računsko; odeljenje generalnog skladištara koje je vodilo brigu o teškoj vojnoj opremi kao što su šatori i teški prtljag raznih rodova; kontrolor vojnih računa koji je vršio nadzor nad svim računima izuzev računa odeljenja komesarijata; odeljenje poštanske službe, koje je bilo pod upravom komandanta jedinice vodiča; i štamparsko odeljenje, koje je povećavalo brzinu objavljivanja i cirkulisanja naređenja i instrukcija i bilo je pod nadzorom odeljenja generalnog ađutanta.

Kao što se može lako primetiti, dužnosti civilnih odeljenja bile su u većini slučajeva veoma slične dužnostima koje je Napoleon dao svome intendantu. Takođe je od izvesnog interesa podvući da je čudna mešavina civilnog osoblja u visokom vojnem štabu, tako očevidna u štabovima Kromvelove vojske Novog sistema, još uvek postojala u Velingtonovom štabu i trebalo je da prođe još mnogo godina pre no što se smanjila.

Velingtonovi originalni metodi

Kao što bi se sigurno očekivalo, u vojsci kojom je komandovao Velington, promišljena organizacija štaba nije se ograničila samo na visoku ratnu komandu, već se protezala naniže, u divizijama, gde je organizacija štaba bila čvrsto standardizovana. Diviziski štabovi su se sastojali od: 2 ađutanta; 2 oficira iz odeljenja generalnog ađutanta; 1 pomoćnika generalnog kvartirmajstora i 1 zamenika pomoćnika generalnog kvartirmajstora; 1 ili 2 oficira kraljevske inžinjerije; 1 štabnog lekara; 1 vojnog sveštenika; 1 pomoćnika generalnog komesara sa pomoćnicima; 1 pomoćnika načelnika vojne policije; 1 starešine prtljaga i 1 skladištara municije odgovornog za divizisku rezervu municije. U divizijama je postojala ista podela dužnosti između ađutanata, kvartirmajstora i specijalista kakva je preovlađivala u višim štabovima.

Mada je izvesno da je na britanski štab donekle uticala savremena francuska misao, privrženost samostalnim obeležjima koje je Velington dao svom štabu učinila je da je njegova štabna organizacija bila više nego samo kopija sistema koji je preovlađivao preko Kanala. Ispitivanjem organizacijskih pojedinosti Velingtonovih i Napoleonovih štabova otkriva se da su u oba sistema postojala mnoga zajednička obeležja, ali je u isto vreme bilo sasvim očevidno da su se oni razlikovali u osnovnim postavkama. Jedna od osnovnih karakteristika Napoleonovog štaba bila je podela osoblja višeg štaba na biroe, obično 4 po broju, koji su imali za načelnika 1 generalnog ađutanta ili komandnog ađutanta. Pažljivim čitanjem Velingtonovih opštih naređenja neće se otkriti nikakav znak podele štaba na biroe.

Nasuprot francuskom sistemu biroa, britanski štab pod Velingtonom bio je podeljen na 2 osnovna pododeljka — odeljenje generalnog ađutanta i odeljenje generalnog kvartirmajstora — pri čemu su operativna i obaveštajna služba došle pod nadležnost ađutanata, dok su kvartirmajstori imali nadzor nad dužnostima obično vezanim za snabdevanje. Ova karakteristična podela štabnog osoblja na dva osnovna sastavna dela i dalje se održala kao glavno obeležje britanske organizacije štaba, pošto su čak i danas britanski diviziski štabovi funkcionalno organizovani na osnovi dvaju otseka.

Razlike u štabnoj misli

Postojala je još jedna razlika između Velingtonovih i Napoleonovih štabova u pogledu načelnika štaba. U francuskoj vojsci načelnik štaba je u različitim instancijama bio tako značajna ličnost da je bio zvanično opisan kao »stub svih operacija«. Gotovo nasuprot tome, opisi organizacije britanskog štaba pod Velingtonom primetno čute o ulozi načelnika štaba. Ova razlika između britanske i francuske štabne misli bila je, verovatno, rezultat organizacije odgovarajućih štabova. Francuski metod, po

kome je štab bio organizovan na tri ili četiri biroa, zahtevaо je koordinirajući nadzor, pošto bi očigledno bilo nepraktično da svaki adutant, koji je bio na čelu biroa, dolazi u dodir sa komandantom radi svih štabnih pitanja.

Britanski sistem, po kome je štab bio organizovan i funkcionalno podeljen na dve grupe — jedna pod upravom generalnog adutanta, a druga pod generalnim kvartirmajstorom — isključivao je, u većini slučajeva, potrebu za načelnikom štaba, pošto je generalni adutant mogao vršiti nadzor nad obaveštajnim i operativnim problemima koji su dolazili pod njegov sektor, a generalni kvartirmajstor je mogao koordinirati logistiku u okviru svoje odgovarajuće štabne grupe. Ova razlika između francuske i britanske štabne prakse u pogledu načelnika štaba ostala je sve do današnjih dana.

Štabna misao i praksa pod Velingtonom do bile su solidniju sadržajnost nego u bilo kom ranijem vremenu britanske vojne istorije. Kao posledica toga, status štabnog oficira kao pomoćnika komandanta i prenosioca autoriteta ostao je u suštini isti kao što je i danas. U svojoj čuvenoj *Oktobarskoj belešci (October Minute)* 1827 godine Velington izlaže koncepciju položaja štaba: »Svaki štabni oficir mora se smatrati kao onaj koji radi po neposrednim naređenjima i pod neposrednim nadzorom višeg oficira kome je određen kao pomoćnik i koji se mora smatrati odgovornim za njegove postupke. Posmatrati odnose između komandanta i štaba u bilo kakvoj drugoj svetlosti značilo bi težnju ka promeni prirode službe.«

V

Efikasan štab bio je besumnje značajan činilac u Velingtonovim uspesima, pošto bi mu bez dobrog štaba bilo nemogućno da uspešno dejstvuje na bojnom polju u dugotrajnim bitkama Poluostrvskog rata. Malo je verovatno da bi on pobedio kod Vaterloa bez sposonih štabnih pomoćnika, i pored Napoleonovih grešaka i grešaka nekih njegovih potčinjenih. Nemogućno je tačno reći koliko je

efikasan štabni rad doprineo Velingtonovoj pobedi, ili koliko je opet loše dejstvovanje štaba doprinelo Napoleonovom porazu. Ipak, postoje izvesni opšti znaci da su ovi elementi igrali značajnu ulogu u pretezanju terazija na štetu Napoleona.

Napoleon je kod Vaterloa morao osećati otsustvo Bertijea, tog sposobnog koordinatora koji je, najzad, pokazao svoj pravi karakter oportuniste, dezertirajući od Napoleona Luju XVIII. Maršal Sult, koji je zamenio Bertijea kao načelnika štaba, bio je hrabar rukovodilac, ali nije bio ravan svome prethodniku u administrativnom pogledu. Dok je Sult (1769—1851) bio načelnik štaba, odigrali su se izvesni incidenti koji se, verovatno, nikada ne bi desili da je tu bio Bertije. Ovi incidenti u velikoj meri ukazuju da u Napoleonovoj komandi nije bilo sve u redu.

Greške kod Vaterloa

Pogrešno prenošenje Napoleonovih naređenja Vandamu (1770—1830), što je dovelo do slabljenja pritiska na Pruse kod Šarlroaa i zakasneli dolazak Nejovih instrukcija Gosliju, pokazuju lošu štabnu koordinaciju. Svakako je i Nej osećao nedostatak svog ranijeg načelnika štaba, Žominija, koji je sada bio u službi ruskog cara. Kada su kod Baucena, u proleće 1813 godine, zakasnila Napoleonova naređenja, Nejov načelnik štaba, Žomini, osetio je situaciju i predložio takav tok dejstava kojim je predviđao Napoleonove namere. Da je Žomini bio na Nejovojoj strani u junu 1815 malo je verovatno da bi Nej tako neodlučno čekao na Napoleonova naređenja, tada kada je morao energično napredovati ka Katrbra.

Dok se francuski poraz u izvesnoj meri može pripisati lošem radu štaba, Velingtonova pobeda je delimično bila rezultat efikasne štabne koordinacije, pošto su baš savetovanja između Gnajzenaua (1742—1819 komandovao Prusima kod Vaterloa), Bliherovog načelnika štaba i Velingtona dovela do usklađivanja pruskih i britanskih napora koji su konačno slomili francusku vojsku. Pored

toga, ne bi bilo pogrešno reći da je pobeda bila na onoj strani koja je imala efikasniji štab.

Velington je pružio besmrtan doprinos tradiciji i napretku britanskog oružja. Verovatno se može pripisati više nego slučajnosti što moderan britanski ratni štab ima mnogo zajedničkih osnovnih organizacijskih crta sa Wellingtonovim štabovima. Tako su očevidna bila ova obeležja, da se sa sigurnošću može reći da je moderan britanski štabni sistem crpao mnoga svoja nadahnuća i mnoga svoja obeležja od »gvozdenog vojvode«.

VI

Kao i Francuzi, koji su zaboravili mnogo od svog štabnog znanja posle Napoleonovih ratova, Britanci su dopustili da štabna dostignuća Wellingtonove vojske nazaduju još dugo posle Bečkog kongresa 1815 godine. Ova era stagnacije preovlađivala je u britanskoj vojnoj misli još gotovo 40 godina. Tek je 1854 godine — kada su nedostaci štaba, otkriveni u Krimskom ratu, snažno pokazali ozbiljne nedostatke Britanaca — postalo nesumnjivo jasno da britanska štabna organizacija nije u stanju da se ogleda sa zahtevima rata kakvi su se razvili sredinom XIX veka.

Nekoliko viših vojnih rukovodilaca je odmah uvidelo da je nešto u osnovi bilo pogrešno. Kao rezultat toga 1857 godine ustanovljen je Savet za vojno obrazovanje pod predsedništvom vrhovnog komandanta vojvode od Kembridža. Savet je otpočeo proučavanje pitanja obuke i kvalifikovanja oficira za raspoređivanje po štabovima. Svakako su vojvoda i njegovi saradnici uvideli da je nužna neka vrsta redovne nastave, ako se želi da britanska vojska raspolaže izvežbanim štabnim oficirima. Godine 1858 otvoren je jedan štabni koledž. Ovo je bila napredna mera u interesu napretka štabnog sistema ali, na nesreću, ona nije imala nikakav značajniji uticaj na vojsku, te se željno usavršavanje u britanskoj štabnoj teoriji i praksi nije ostvarilo.

Engleska još uvek zaostaje

Na taj način, uprkos radu Saveta za vojno obrazovanje, britanski vojni duh je sporo usvajao štabna znanja. Ovakav propust u sprovođenju reforme ne samo što je pokazivao ustezanje da se uči iz iskustva, već je i potvrđivao sumnju da je britanski vojni sistem tog doba patio od ozbiljnog slabljenja pronicljivosti. Čak i jedan razuman pogled preko Kanala mogao bi pokazati da Engleska nije išla uporedno sa napretkom štaba na kontinentu. Dok je ona širila jedva primetne talasiće koji su od interesa za štabnu teoriju, Moltke je uzastopnim pobedama protiv Danske, Austrije i Francuske pokazao efikasnost pruske štabne misli, a Francuska je otkrila staro blago koje se nalazilo u njenoj istoriji štaba.

Kao prirodan rezultat ove kratkovidosti, u britanskoj vojnoj literaturi se sredinom XIX veka uočavao nedostatak studija o štabu. Značajna dostignuća kontinentalnih štabova i dalje su ostala nezapažena. Na sreću, neki ozbiljni engleski vojni teoretičari primetili su da se u pruskoj vojsci pojavio novi faktor vojne moći; a taj faktor je bio školovani štabni oficir kao osnova uvežbane štabne organizacije. Oni su uvedeli da rat više nije samo pitanje oružja, hrane, ljudi i municije. Železnice i industriska revolucija su sada prenеле ratovodstvo u sferu kompleksnih napora, a posledica toga je bila da je jedna država mogla voditi uspešan rat samo ako je imala ljude izvezbane za rukovanje složenom mašinerijom moderne vojske. Štab je pretstavljao sredstvo za upravljanje državnih vojnih napora.

Koncepcija pruskog generalštaba bila je tako bliska kolektivnom vojnom duhu, da je Spenseru Vilkinsonu ličila na mozak vojske. I baš pod takvim nazivom, *Mozak vojske* (*The Brain of an Army*), Vilkinson je objavio svoju istorisku studiju o pruskom vojnom štabnom sistemu.

VII

Spenser Vilkinson je bio jedan od retkih koji su osetili šta je Moltkeovo intelektualno i sistematizovano komandovanje stvarno značilo za vojnu silu. On je postao sasvim ubedjen da jedna država ne može očekivati od svojih oružanih snaga ni najmanji uspeh bez dobrog štabnog sistema.

Malo knjiga je u novije vreme izvršilo takav uticaj na tok vojnog razvoja kao što je to učinio *Mozak vojske*. Ali, makako da je toj knjizi bilo predodređeno da odigra značajnu ulogu u britanskoj i američkoj istoriji štaba, ona se pojavila jedino zahvaljujući istrajnosti pisca koji se nije, gotovo sa evangelističkom upornošću, mirio sa pomisli da odbijanja izdavača primi kao konačna. Kada je 1887 godine završio studiju, uzalud je pokušao da je objavi kod *Londonskog Tajmsa* (*The London Times*) i *Makmilanovog magazina* (*Macmillan's Magazine*). Najzad, 1890 godine Makmilanova kompanija je prihvatile rukopis i tajna Moltkeovih uspeha je postala, bukvalno, otvorena knjiga.

Objašnjavajući motive koji su ga naveli da piše, Vilkinson je kratko ali ubedljivo opisao zapanjujući nedostatak štabnog znanja, koji je karakterisao britansku vojnu misao tog doba. Diskusije o pruskom štabu bile su tako nenaučne da je Vilkinson primetio da je »veoma mali broj onih koji su uzimali učešća u diskusiji davao utisak da zna šta je to pruski štab«. Usled ovog opasnog nedostatka znanja on je zaključio da bi za javnost moglo biti korisno »da dobije pravu sliku o toj ustanovi, napisanu na jednostavnom engleskom jeziku, tako da je svaki može razumeti.«

Standardna štabna literatura

Proizvod njegovih napora važi, čak i danas, kao jedno od velikih dela štabne literature na engleskom jeziku, pošto je on izneo predmet takvom jasnoćom i snagom da su i vojnici i ostali mogli uvideti zašto je bilo nužno za

jednu vojsku da ima efikasan štabni sistem. U svom izlaganju Vilkinson je dublje zalazio u suštinu štaba no što je to bilo potrebno radi samog objašnjenja mehanizma organizacije štaba, jer je uvideo da je pruski štab zasnovan na nečemu mnogo značajnijem nego što je sistematizovani rad. On je znao da je temelj pruskog štaba bio izvežbani intelekt, a bio je i potpuno svestan koristi iz kojih je proistekao pruski štab, a to je »zrela mudrost, pomoću koje se upravlja višim obrazovanjem generalštaba«.

Otuda je Vilkinson, verovatno, više nego ijedna druga ličnost iz njegove generacije, umeo odlučno da postakne usavršavanje britanske štabne organizacije. On je skrenuo pažnju vojnih i građanskih krugova na problem štaba i postigao takav rezultat, da i današnji britanski štabni sistem odražava rezultate njegovog saveta »da se engleski sistem nadahne dobrim stranama nemačkog«.

Zaista je vredno uočiti da je proces ulivanja »dobrih strana« nemačkog sistema u britansku štabnu doktrinu trebalo da bude rezultat vrlo brižljivog izbora kojim bi se usvojili efikasni vojni metodi, a odbacila militaristička shvatanja. Britanska procena dobrog i lošeg u nemačkom štabu bila je tako efikasna i istrajna da je tek 1946 godine britanska vladina posleratna reorganizacija oružanih snaga definitivno odbacila predloge nemačkog porekla da se stvori vrhovni generalstab.

VIII

Posle objavlјivanja knjige *Mozak vojske*, u britanskoj vojnoj literaturi počeo je da se ispoljava povećani interes za štabne probleme, ali pretvaranju ovog interesa u rezultate nije bilo suđeno da nastupi odmah. Burski rat (Engleska protiv Transvala i Slobodnih Republika Oranje, 1899—1902) završio se 1902 godine i ovome je, kao i Krimskom ratu, pola veka ranije, sledilo proučavanje nedostataka britanskog načina komandovanja. Ovom prili-

kom je bio obrazovan jedan odbor pod pretdsedništvom lorda Ešera (1852—1930 političar i književnik).

Sa jasnoćom koja potseća na Savet za vojno obrazovanje vojvode od Kembridža, Ešerov izveštaj zaključuje da je nedostatak izvežbanog štabnog osoblja »ozbiljno oštetio vođenje operacija u Južnoj Africi.« Iako se izveštaj uglavnom odnosio na operacije protiv Bura, on se mogao isto tako objaviti kao pregled britanske ravndušnosti prema razvoju štaba još od Velingtonovog doba. Odbor je naročito istakao da u pogledu štaba ne postoje nikakvi raspoloživi ustaljeni principi niti doktrine, čak i za rat nivoa južnoafričkog; kao i da nema dovoljno izvežbanih štabnih oficira da se popune sva mesta koja zahtevaju ljudе sa štabnim znanjem. Takođe je primećeno da komandanti ne znaju kako da upotrebe štabove koje su imali niti su, pak, štabovi bili uvežbani da obavljaju svoje zadatke.

U zaključku, Odbor je bio mišljenja da su nedostaci sistema, ili bolje reći nedostatak bilo kakvog sistema uopšte, bili rezultat toga što britanska štabna organizacija nije išla uporedno sa vojnim razvojem. Da bi spasao situaciju, Odbor je predložio da se odmah obrazuje Generalstab. Kao posledica Ešerovog izveštaja, Ministarstvo rata bilo je u potpunosti reorganizovano, a obrazovan je i Vojni savet sa načelnikom Generalštaba kao prvim vojnim članom.

Istorija je retko pružila nekoj naciji priliku da na negativnom primeru dvaput uči istu lekciju. Međutim, sudbina je načinila izuzetak sa Engleskom, pošto su se nedostaci njenog štabnog sistema jasno pokazali u Krimskom ratu 1854 godine i u Južnoj Africi oko pedeset godina kasnije. Ni u jednom slučaju nije bilo nužno da ona plati lekciju većim porazom. Da nije Spenser Vilkinson doveo britanski vojni duh u stanje pripravnosti, verovatno bi Ešerov izveštaj doživeo sudbinu izveštaja Saveta za vojno obrazovanje.

Ešerovom izveštaju slede reforme

Zajedničko dejstvo Ešerovog izveštaja i Vilkinsonovog apela dostiglo je vrhunac u revolucionarnom razvoju modernog britanskog štaba, pošto je odmah preduzeta određena akcija da se britanskoj vojsci obezbedi efikasan štab. U Engleskoj, kao i u Pruskoj, razvoj izvežbanog štaba otpočeo je na vrhu vojnog lanca komandovanja. Obrazovanjem Generalštaba, prema Ešerovom izveštaju, put za reorganizovanje i usavršavanje štabnog sistema u trupnim komandama bio je raščišćen.

Značajni događaji u razvoju štaba sada su sledili velikom brzinom. Godine 1905 samo godinu i po dana posle Ešerovog izveštaja, Arnold-Foster, tada državni sekretar rata, uputio je akt načelniku Generalštaba u kome je izložio svoje poglede u vezi sa daljim razvojem britanskog štabnog sistema. Njegove značajnije sugestije imale su izrazito prusku liniju, pošto je naročito istakao ulogu načelnika Generalštaba, koji je trebalo da ima potpunu kontrolu nad svim članovima štaba. On je razmatrao i mogućnost da jedno lice ostane na položaju načelnika Generalštaba neodređeni broj godina u cilju obezbeđenja kontinuiteta vojne politike.

Imperijalna konferencija u Londonu 1907 godine dala je još jedan značajan rezultat. To je bio zaključak da se usavršavanje štaba ne ograniči samo na Englesku, već da obuhvati i oružane snage imperije. Učesnici konferencije su zahtevali da načelnik Generalštaba podnese svoje predloge za obrazovanje Imperijalnog generalštaba. Ser Viljem Nikolson bio je u to vreme načelnik Generalštaba i predloži koje je podneo u svom memorandumu od 17 decembra 1908 stvorili su osnovu za Imperijalni generalstab kakav se docnije razvio.

Nikolsonov memorandum, sada dokument od istoriskog značaja za britansku vojnu istoriju, odnosio se prvenstveno na razmatranja o formiranju Imperijalnog generalštaba. Ipak, u razmatranju neophodnosti dobre obuke za oficire na komandnim i štabnim dužnostima, Nikolson je razmatrao osoblje štabova trupnih komandi

kao i osoblje Imperijalnog generalštaba. U vezi sa ovim u memorandumu je stajalo: »Da bi postali kvalifikovani za rad u Generalštabu, oficiri moraju prethodno steći kroz škole izvesno zajedničko standardno vojno znanje i postići potrebnu jednoobraznost u teoriji i praksi. Ova jednoobraznost u obuci i teoriji može se postići jedino time što bi oficiri, koji su predviđeni za rad u Generalštabu, prošli kroz štabni koledž.« Jednoobraznost obrazovanja štabnih oficira trebalo je da bude obezbeđena priznavanjem štabnog koledža u Kemberliju za centralnu školu za vojno obrazovanje u Imperiji. Ističući značaj školovanja u stvaranju izvežbanog štabnog osoblja, Nikolson je sledio primerima Prusa i Francuza, kao i savetu Spensera Vilkinsona.

Pošto se uvidela potreba za solidnim štabnim sistemom i kroz štabni koledž u Kemberliju obezbedila intelektualna osnova, ostalo je još samo da se usavrši standardna organizacija i funkcionalna procedura za trupne štabove. Veći deo osnovne štabne doktrine razvio se u štabnom koledžu i 1912 godine ova doktrina je bila solidno postavljena.

Pošto je dostigla puni razvoj, ova se doktrina pojavila u *Štabnom priručniku* (*Staff Manuel*), koji je objavilo Ministarstvo rata 1912 godine. Ona je pretstavljala kulminaciju vekovnog sporadičnog razvoja britanskog štaba i poslužila je kao osnova za organizaciju i rad britanskog štaba u Prvom svetskom ratu, a sa manjim izmenama ostala je i do današnjih dana.

IX

Doktrina, objavljena 1912 godine u *Štabnom priručniku* svedoči da su stvaraoci modernog britanskog štaba bili naklonjeni savetu Spensera Vilkinsona — da kombinuju dobre strane pruskog sistema sa osnovnim elementima britanske organizacije. Takav štabni sistem, koji je u suštini pretstavljao stapanje britanske i pruske misli, bio je organizacijski hibrid, koji se u osnovi razli-

kovao od francuskog štaba. Iako se pruski uticaj ispoljavao, postojala su izvesna bitna otstupanja od sistema nemačkih štabova. Moglo bi se reći da je to bila pruska varijacija na britansku temu.

Prema osnovnoj organizaciji, propisanoj *Štabnim priručnikom*, čije su odredbe još uvek na snazi, štab je imao biti sastavljen od tri glavna dela: Generalštaba, koji obavlja operativne i obaveštajne poslove; grane generalnog ađutanta, koja se bavila osobljem, disciplinom, zarobljenicima, vojnom policijom itd. i grane generalnog kvartirmajstora, odgovorne za logistiku. Očevidno da je dodavanje Generalštaba bilo u suštini prilagođavanje oblika organizacije pruskom štabu.

Mada je sada štab bio organizovan u tri glavna dela, što je bilo u suprotnosti sa podelom na dva dela u Velingtonovom sistemu, moderan štab je još uvek funkcionsao podeljen na dva otseka, sa Generalštabom koji obavlja operativne i obaveštajne funkcije i granama generalnog ađutanta i generalnog kvartirmajstora, kombinovanim u administrativnom štabu.

Kao i u Velingtonovim štabovima, moderna britanska organizacija štaba za trupne komande ne predviđa načelnika štaba, izuzev u visokim trupnim komandama. U nedostatku načelnika štaba koordinaciju su vršili udruženim naporima načelnik Generalštaba, koji je upravljao radom Generalštaba, i načelnik administrativnog štaba, koji je koordinirao funkcije grane generalnog ađutanta, ili *A* štaba, i grane generalnog kvartirmajstora, ili *Q* štaba. U većini britanskih komandi najstariji generalštabni oficir i načelnik administrativnog štaba su imali isti čin. Najstariji generalštabni oficir koordinirao je rad čitavog štaba, ali je načelnik administrativnog štaba imao povlasticu da se neposredno obrati komandantu po svakom pitanju za koje on smatra za potrebno. Postoji još jedno obeležje britanske štabne procedure koje pokazuje pruski uticaj. Ono se sastoji u tome da najstariji generalštabni oficir zamenjuje komandanta za vreme njegovog privremenog otsustva.

Razlike između engleske i američke terminologije

U britanskoj organizaciji štaba ne postoji nikakva grupa specijalnog štaba. Oficiri koji odgovaraju specijalnim štabnim oficirima, u američkom značenju te reči, nazivaju se načelnici službi i tehnički savetnici. Naprimjer, načelnici službi su: oficiri odgovorni za medicinsku, tehničku, snabdevačku službu, elektro i mašinski inžinjeri. Tehnički savetnici su, da spomenemo samo nekoliko: komandant kraljevske artiljerije, komandant kraljevske inžinjerije, oficir odgovoran za veze divizije i načelnik vojne policije.

One koji poznaju štab armije SAD, najviše dovodi u zabunu britanski štab svojim nazivima pojedinih odeljenja i ljudstva. Prema tome, poznavanje terminologije umnogome će olakšati razumevanje sistema. Kao što smo već rekli, izraz »generalštab«, kako se upotrebljava u britanskoj vojsci, sadrži izvestan nemački smisao i znatno se razlikuje od američke upotrebe tog izraza. Funkcije britanske generalštabne grane, G grane, bliske su funkcijama obaveštajnog i operativnog otseka nemačke generalštabne grane i obavljaju gotovo iste dužnosti kao i otseci G-2 i G-3 američkih štabova. Grana generalnog ađutanta odgovara otseku G-1 štaba SAD, a grana generalnog kvartirmajstora je otprilike slična američkom otseku G-4.

Jedna od osnovnih tačaka u kojima se grane A i Q razlikuju od njihovih dvojnika u štabu SAD, sastoji se u sledećem: dok je u štabu SAD poštanska služba pod upravom otseka G-1, a medicinska se smatra kao funkcija G-4, u britanskom štabu se poštanska služba nalazi pod Q, a sanitetska pod A granom.

Britanski štabni nazivi

Način kako Britanci označavaju alfabetskim nazivima svoje štabne oficire, često je izvor velike zabune za one koji nisu upoznati sa tim sistemom. Generalstabni oficiri u štabovima taktičkih komandi obično imaju jedan

G. GENERALŠTAB

ADMINISTRATIVNI ŠTAB „A/Q“

KOMANDANT DIVIZIJE general-major (general-major)	ADUTANT kapetan ili poručnik (i kap. i poruč.)
--	--

1-GS01 (G-2, G-3)

Pomoćnik generalnog aduta
tanta i generalnog kvartir-
majstora
(G-1 i G-4)

Operativni i nastavni
Obaveštajni
Hemiska dejstva
V e z a

1-GS02 1-GS03 (pom. G-3)	1-GS03 (pom. G-2)	1-GS03 (Hem. oficir)	1-GS03 3 poručnika (3 kapetana)
--------------------------------	----------------------	-------------------------	---------------------------------------

Komandant kralj.
artiljerije
(artiljeristički oficir)

Komandant kralj.
inžinjerije
(inžinjeristički oficir)

A
Q

1-DAQMG
(pom. G-4)
1-SC (A)

Pomoćnik na-
čelnika vojne
policije
(Nač. voj. polic.)

Pomoćnik uprav-
sanitet. službe
(Lekar)

Stariji vojni
svestenik
(Vojni svestenik)

Pomoćnik upravnika
tehničke službe
(Tehnički oficir)

Komandant kraljev.
elektro i mas. inžin.
(Technički oficir)

BRITANSKI ŠTAB DIVIZIJE (DRUGI SVETSKI RAT)

(Odgovarajući oficiri u
diviziskom štabu Armije
SAD, koji bi obavljali
slične dužnosti, pokazani
su u zagradama)

••• Štabni nadzor i koordi-
nacija

od ustaljenih pet naziva. Najniži stepen generalštabnog oficira ima čin kapetana i naziv generalštabni oficir 3 stepena, ili, skraćeno, GSO3. On je obično pomoćnik. Oficir sledećeg višeg stepena, major, je generalštabni oficir 2 stepena, skraćeno GSO2. Ovaj oficir može biti ili pomoćnik starijem štabnom oficiru ili, pak, odgovoran za jedan od otseka generalštabne grane. Kada je dodeljen starijem G oficiru u štabu brigade (odgovara puku SAD), on ima naziv brigadnog majora. Oni koji nose naziv generalštabnog oficira 1 stepena (GSO1) obično imaju čin potpukovnika, a u izvesnim slučajevima mogu biti i pukovnici. Oni se raspoređuju na dužnosti načelnika G štaba divizije ili su odgovorni za jedan od otseka G štaba u armiskom ili korpusnom štabu. U korpusnom štabu najstariji G oficir ima naziv brigadir generalštaba (BGS). U britanskoj komandnoj hijerarhiji brigadir je mlađi od general-majora, a stariji od pukovnika, ali nije razvrstan kao general. General-major Generalštaba (MGGS) je naziv načelnika generalštabne grane u armiji ili odgovarajućim komandama.

Oficiri određeni u A ili Q granu u štabovima taktičkih komandi imaju jedan od četiri naziva: najmlađi stepen, kapetan, ima naziv štabnog kapetana A (SCA) u grani generalnog ađutanta, i naziv štabnog kapetana Q (SCQ) u grani generalnog kvartirmajstora. Štabni kapetani A ili Q obično su pomoćnici u njihovim štabnim granama. Štabni oficir čina majora, koji pretstavlja sledeći stepen, ima — zavisno od svoje grane — naziv zamenika pomoćnika generalnog ađutanta (DAAG) ili naziv zamenika pomoćnika generalnog kvartirmajstora (DAQMG). Oficiri ovog čina pretstavljaju načelnike svojih grana u diviziskom štabu, a u višim štabovima su obično pomoćnici. Jedan potpukovnik, ili pukovnik u nekim slučajevima, u administrativnoj grani ima naziv pomoćnika generalnog ađutanta (AAG) ili pomoćnika generalnog kvartirmajstora (AQMG). Za administrativni štab divizija obično je odgovoran jedan oficir čina potpu-

kovnika. Jedan brigadir ili general-major u A odnosno Q grani ima zvaničan naziv zamenika generalnog adžutanta (DAG) ili zamenika generalnog kvartirmajstora (DQMG).

Načelnik administrativnog štaba ima osnovni naziv generalnog adžutanta i generalnog kvartirmajstora, i on se stavlja ispred, prema činu oficira. Po ovom sistemu, načelnik administrativnog štaba u diviziji označava se kao pomoćnik generalnog adžutanta i generalnog kvartirmajstora, a u korpusu najstariji administrativni oficir ima naziv zamenika generalnog adžutanta i generalnog kvartirmajstora. U komandama iznad korpusa general, koji je na čelu administrativnog štaba, obično se naziva general-major (ili general-potpukovnik), a odgovoran je za administraciju i obično se obeležava skraćenicom MGA ili LGA.

Sistem pre Prvog svetskog rata preovlađuje

Oficiri koji su bili odgovorni za službu, a koji odgovaraju specijalnim štabnim oficirima u SAD, obično su imali osnovni naziv upravnik (direktor), sa činom oficira pokazanim dodavanjem reči zamenik, pomoćnik ili zamenik pomoćnika. Prema tome, pomoćnik upravnika tehničke službe bio bi potpukovnik odgovoran za funkcije tehničke službe u komandi.

Ova organizacija štaba, kao proizvod raznih uticaja i zasnovan na britanskoj tradiciji, u suštini je ista kao i nekoliko godina pre Prvog svetskog rata. To je štabni sistem koji su koristile vojske Kanade, Australije, Novog Zelanda i Indije. Iako se taj sistem razlikuje u mnogim osnovnim crtama od štabova u SAD, njegova uloga je ista, naime, pomoći komandantu u komandovanju. Kada se britanski štabni sistem ispituje kroz organizaciju i tehniku našeg štaba, mogu se naći u njemu izvesni zamršeni nazivi i neka sporna obeležja u organizaciji i pro-

ceduri. Međutim, pre nego što bi se pristupilo kritici, trebalo bi uočiti da strogi ispit za jedan štab pretstavlja pitanje da li može ili ne može izvršiti svoj zadatak na zadovoljavajući način. Sjajna postignuća britanskog oružja u Etiopiji, Severnoj Africi, Italiji i na Zapadnom frontu mogu se u znatnoj meri pripisati efikasnoj administrativnoj i taktičkoj koordinaciji. Štabni sistem koji može da postigne takve uspehe, uprkos tome što može izgledati neuobičajen, jeste dobar štabni sistem jer, kada je britanski štab bio stavljen pred tako težak zadatak, sa kakvim se nije susreo nikada nijedan štab, on je pokazao da može odgovoriti zahtevima koji su mu se postavljali.